

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู การจัดกระบวนการกลุ่มและการจัดการเกี่ยวกับการสอน กับพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ซึ่งผู้วิจัย ได้ศึกษาค้นคว้า และนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

ระเบียบวินัย

ความหมายของระเบียบวินัย

ประเภทของระเบียบวินัย

หลักการสำคัญของระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพ

ลักษณะของผู้มีระเบียบวินัยในตนเอง

สาเหตุที่นักเรียนขาดระเบียบวินัย

การส่งเสริมปลูกฝังความมีระเบียบวินัย

ระเบียบวินัยในห้องเรียน

ความสำคัญของการสร้างระเบียบวินัยในห้องเรียน

การสร้างระเบียบวินัยในห้องเรียน

พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียน

การอบรมเลี้ยงดู

ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู

ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู

ประเภทของการอบรมเลี้ยงดู

การจัดกระบวนการกลุ่ม

ความหมายของกระบวนการกลุ่ม

หลักการของกระบวนการกลุ่ม

จุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่ม

ทฤษฎีที่เกี่ยวกับกลุ่มสัมพันธ์

ขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม

เทคนิควิธีการในการจัดกระบวนการกลุ่ม
องค์ประกอบของการจัดกระบวนการกลุ่ม
บทบาทของผู้นำกลุ่ม
บทบาทของสมาชิกในกลุ่ม
ประโยชน์ของการจัดกระบวนการกลุ่ม

การจัดการเกี่ยวกับการสอน

สิ่งที่สนับสนุนการจัดการเกี่ยวกับการสอน
ลักษณะการสอนที่ดี
หลักในการปกครองชั้นเรียน
หลักในการจัดการเกี่ยวกับการสอน

ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู การจัดกระบวนการกลุ่ม การจัดการเกี่ยวกับการสอน กับพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียนประถมศึกษา

ระเบียบวินัย

1. ความหมายของระเบียบวินัย

จากการสำรวจความคิดเห็นของครูโดยสมาคมการศึกษาแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National Education Association) ได้รายงานไว้ว่า สิ่งที่ทำหายนะมากที่สุดและยังเป็นการบีบคั้นครูมากที่สุด คือ “การจัดการกับระเบียบวินัยของห้องเรียน” (Managing Classroom Discipline) DiGiulio (2545 : 25-26) หรือจากการที่มีคำว่า ระเบียบวินัยหรือวินัยไปปรากฏอยู่ในคำขวัญวันเด็กแห่งชาติของไทยในหลายๆ ปี ดังนี้

พ.ศ. 2504 “ขอให้เด็กในสมัยปฏิวัติของข้าพเจ้า จงเป็นเด็กที่อยู่ในระเบียบวินัย”

พ.ศ. 2511 “ความเจริญและความมั่นคงของชาติไทยในอนาคต ขึ้นอยู่กับเด็กที่มีวินัย เฉลียวฉลาดและรักชาติยิ่ง”

พ.ศ. 2519 “เด็กที่ต้องการเห็นอนาคตของชาติรุ่งเรืองจะต้องทำตัวให้ดี มีวินัยเสียแต่บัดนี้”

พ.ศ. 2524 “มีวินัย ใจซื่อสัตย์ รู้ประหยัด เคร่งครัดคุณธรรม”

พ.ศ. 2526 “รู้หน้าที่ ขยัน ซื่อสัตย์ ประหยัด มีวินัย และคุณธรรม”

พ.ศ. 2528 “สามัคคี มีวินัย ใฝ่คุณธรรม”

พ.ศ. 2530 “นิยมไทย มีวินัย ใช้ประหยัด ใจสัตย์ซื่อ ถือคุณธรรม”

พ.ศ. 2531 “นิยมไทย มีวินัย ใช้ประหยัด ใจสัตย์ซื่อ ถือคุณธรรม”

พ.ศ. 2534 “รู้หน้าที่ มีวินัย ใฝ่คุณธรรม นำชาติพัฒนา”

พ.ศ. 2535 “สามัคคี มีวินัย ใฝ่ศึกษา จรรยางาม”

พ.ศ. 2539 “มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ คู่คุณธรรม นำประชาธิปไตย”

พ.ศ. 2541 “ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย”

พ.ศ. 2542 “ขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ มีวินัย”

พ.ศ. 2543 “มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ คู่คุณธรรม นำประชาธิปไตย” เป็นต้น (สรวงธร นาวาผล, 2547 : ออนไลน์)

ยังทำให้ทราบอย่างชัดเจนว่า ระเบียบวินัย นั้นเป็นสิ่งซึ่งมีความสำคัญยิ่ง โดยเฉพาะกับนักเรียนหรือเยาวชน อันจะเป็นกำลังอย่างมากในการพัฒนา เพื่อที่จะนำพาประเทศชาติไปสู่ความรุ่งเรืองได้

คำว่า “ระเบียบวินัย” นั้นแม้ปรากฏอยู่ในสิ่งต่างๆ ทั้งที่เป็นหนังสือ ตำรา เอกสารอื่นใด กระทั่งคำขวัญวันเด็กที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น หากแต่ส่วนน้อยนักที่จะล่วงรู้ว่า ความหมายของคำว่า ระเบียบวินัยที่แท้จริงนั้นว่าอย่างไร การศึกษาถึงความหมายของระเบียบวินัยจึงมีความจำเป็น เพื่อให้สามารถทราบในเบื้องต้นได้ อันจะนำไปสู่การศึกษาในส่วนอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกัระเบียบวินัยต่อไป

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2547 : ออนไลน์,อ้างถึงใน วีระศักดิ์ ไชยเสน ,2548 : 33) ได้แยกกล่าว ถึงความหมายระหว่างคำว่า ระเบียบกับวินัย ออกจากกัน กล่าวคือ ระเบียบ หมายถึง ถูกลำดับ ถูกที่เป็นแถว เป็นแนว มีลักษณะเรียบร้อย ส่วนคำว่า วินัย หมายถึง ระเบียบสำหรับกำกับความประพฤติให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน

ระเบียบวินัย คือ คุณสมบัติที่สำคัญในการดำเนินชีวิต (พระบรมราโชวาทของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9, 2547 : ออนไลน์,อ้างถึงใน วีระศักดิ์ ไชยเสน, 2548 : 33)

ระเบียบวินัย หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมของตนเอง ให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง โดยเกิดจากการสำนึก ซึ่งต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นผลทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ตนเองในอนาคต หากแต่ต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเองและผู้อื่น โดยไม่ขัดต่อระเบียบของสังคมและไม่ขัดต่อสิทธิของผู้อื่น (อำพร กาทอง, 2529 : 7)

ระเบียบวินัย หมายถึง ความมีวินัยในตนเอง สามารถควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตนตาม ระเบียบข้อตกลงของสังคมส่วนรวมด้วยความสมัครใจของผู้ปฏิบัติเอง เพื่อความสงบสุขในชีวิต และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม (หัตยา สารสิทธิ์, 2541 : 9)

ระเบียบวินัย หมายถึง การเคารพในข้อตกลง การเชื่อฟังและปฏิบัติตามระเบียบแบบแผน ขององค์การ โดยต้องมีข้อตกลงที่ชัดเจนและมีความยุติธรรม มีการลงโทษอย่างยุติธรรมเสมอกัน

ซึ่งปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ <http://www.ripb.ac.th/~intanin/eleam/EJUDKAN> (2547 : ออนไลน์, อ้างถึงใน ลัดดา บุญทรง, 2548 : 35)

ระเบียบวินัย หมายถึง แบบแผน กฎเกณฑ์ ที่กำหนดไว้เป็นแนวปฏิบัติ คนที่มีระเบียบวินัย เป็นคนที่สามารถควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตนได้ตามแบบแผนกฎเกณฑ์ และข้อบังคับของ สังคมนั้นได้ โดยอาจจะใช้กฎเกณฑ์ ข้อบังคับเป็นเครื่องกำหนดให้ทำตาม ซึ่งเรียกว่าระเบียบวินัย ภายนอกหรืออาจจะปฏิบัติเพราะตระหนักถึงความถูกต้องเหมาะสมดั่งใจของตัวเองแม้บางอย่างจะไม่ได้มีการกำหนดไว้เป็นกฎเกณฑ์ข้อบังคับก็ตาม ซึ่งเรียกว่ามีระเบียบวินัยในตนเอง (สุพัตรา เทียนอุดม, 2536 : 5)

ระเบียบวินัย หมายถึง การฝึกฝนในลักษณะนิสัย รวมทั้งจิตนิสัย ให้มีทั้งความถูกต้องและ สมบูรณ์ (Fortosis, 2004 : Online, อ้างถึงใน ลัดดา บุญทรง, 2548 : 35)

นอกจากนี้ยังมีผู้ให้ความหมายของคำว่าระเบียบวินัย หากแต่ใช้คำว่า วินัย เพียงคำเดียวในการให้ความหมาย ดังนี้

วินัย หมายถึง การปฏิบัติตามระเบียบ แบบแผน ข้อบังคับ ธรรมเนียม ประเพณีของสถาบัน ตลอดจนคำสั่งของครู อาจารย์และผู้มีอำนาจที่เกี่ยวข้อง (มาลินี จุฑารพ, 2539 : 281)

วินัย หมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ สำหรับควบคุมความประพฤติทางกายของคน ในสังคมให้เรียบร้อยดีงาม เป็นแบบอย่างอันหนึ่งอันเดียวกัน จะได้อยู่ร่วมกันด้วยความสุขความ สบาย ไม่กระทบซึ่งกันและกัน ให้ห่างไกลจากความชั่วทั้งหลาย การอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เหล่า ถ้าขาด ระเบียบวินัย ต่างคนต่างทำตามอำเภอใจ ความขัดแย้งก็เกิดมีขึ้นได้ ความสงบสุข การงานที่ทำก็จะ เสี่ยงผลซึ่งปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ <http://www1.freehostingguru.com> (2547: ออนไลน์, อ้างถึงใน ลัดดา บุญทรง, 2548 : 36)

วินัย หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผน ข้อปฏิบัติ ซึ่งวินัยนั้นใช้เฉพาะกับคนเท่านั้น วินัย จึงเป็นแบบของคน ถ้าทุกคนปรับตัวอยู่ในวินัยแล้วถือว่าเป็นคนดีทั้งสิ้น ซึ่งปรากฏอยู่ใน เว็บไซต์ <http://montri95.tripod.com/hbdisp/hbdisp1.htm>. (2547 : ออนไลน์)

วินัย หมายถึง การควบคุมตนเอง โดยมุ่งที่การพัฒนาตนเอง เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับ ความจำเป็นและความต้องการ ซึ่งต้องอาศัยการวางเงื่อนไขเพื่อทำให้พฤติกรรมนั้นมีความเป็น ระเบียบภายใต้กระบวนการทางนิติธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในเว็บไซต์ <http://montri95.tripod.com/Displess/Vnpe.htm>. (2547 : ออนไลน์, อ้างถึงใน สุจิตตรา แก้วตะวันตก, 2548 : 45)

วินัย หมายถึง ระเบียบหรือข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากความสมัครใจของผู้ปฏิบัติ (หวน พันธุ์พันธ์, 2528 : 95, อ้างถึงใน หัตยา สารสิทธิ์, 2541 : 25)

วินัย หมายถึง ระเบียบแบบแผน กฎเกณฑ์ข้อบังคับที่กำหนดขึ้นในสังคมหนึ่ง ๆ อันเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคม เพื่อใช้เป็นหลักหรือแนวทางในการปฏิบัติของบุคคลในสังคมให้เกิดความสงบสุข (หัตยา สารสิทธิ์, 2541 : 25)

วินัย หมายถึง การรู้จักป้องกันตนเอง การกระทำตามข้อบังคับต่าง ๆ อันเกิดจากความสมัครใจของผู้ปฏิบัติที่ได้มองเห็นคุณค่าของการปฏิบัติตามกฎ ข้อบังคับว่าเป็นสิ่งที่ดำรงไว้ซึ่งความสงบเรียบร้อย นำมาซึ่งความสุขและความเสมอภาคแก่สมาชิกทุกคน (พนัส หันนาคินทร์, 2524 : 248, อ้างถึงใน หัตยา สารสิทธิ์, 2541 : 25)

วินัย หมายถึง ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ที่สถานศึกษากำหนดขึ้น เพื่อให้ให้นักเรียน นักศึกษาปฏิบัติตาม แม้ระเบียบบางประการจะมีได้กำหนดไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร หากแต่เป็นความคาดหวังของครูที่จะทำให้นักเรียน นักศึกษา วางตัวหรือประพฤติตนทั้งในสถานศึกษาหรือนอกสถานศึกษา ซึ่งถ้านักเรียน นักศึกษา ประพฤติตนผิดไปจากระเบียบและความคาดหวังของครูก็ถือว่าทำผิดวินัยและครูอาจจะใช้วิธีลงโทษที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมกับความผิดนั้น (ภิญโญ สาร, 2523 : 402)

วินัย หมายถึง มาตรการที่สร้างขึ้นเพื่อให้สมาชิกในสังคมต้องปฏิบัติตามข้อบังคับและสังคมได้กำหนดไว้ มาตรการเช่นนี้อาจจะเป็นทั้งการส่งเสริมให้ทำความดี หรือให้ปฏิบัติตามข้อบังคับ หรือเป็นการลงโทษเพื่อให้หักห้ามการกระทำที่ฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับ หรือการกระทำไม่ดีก็ได้ (พนัส หันนาคินทร์, 2529 : 292, อ้างถึงใน สุนันท์ พรหมดี, 2540 : 43)

วินัย หมายถึง การเชื่อฟังครูบาอาจารย์ ตลอดจนประกาศและคำสั่งของโรงเรียน การกระทำตามระเบียบวินัยที่กำหนดไว้ ปฏิบัติตามสิ่งที่สมควรจะกระทำ ถึงแม้ว่าจะไม่กำหนดไว้เป็นระเบียบหรือกฎเกณฑ์ก็ตาม เช่น ไม่มีกฎห้ามใส่หมวกในห้องเรียน แต่ผู้มีวินัยย่อมไม่กระทำเช่นนั้น (ปิ่น มาลากุล, 2506 : 60, อ้างถึงใน ชูชีพ อ่อน โคนสูง, 2522 : 130)

จากความหมายซึ่งมีผู้กล่าวไว้ข้างต้น พอจะกล่าวสรุปได้ว่า ระเบียบวินัย หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง ให้อยู่ในแบบแผนตามที่มุ่งหวัง เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการดำเนินชีวิต

2. ประเภทของระเบียบวินัย

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2529 : 2-63) ได้จัดจำแนกระเบียบวินัยออกเป็น 3 ประเภท ดังปรากฏในเอกสารคำสอน ชุดการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมพื้นฐานการมีระเบียบวินัยและเคารพกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบแบบแผน และขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ดังนี้

1. การมีระเบียบวินัยในการศึกษาเล่าเรียน หมายถึง การที่นักเรียนสามารถควบคุมตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผน มีเหตุผลและเป้าหมายในการเพิ่มพูนความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง โดยการจัดการเวลาไว้สำหรับศึกษาเล่าเรียนและการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามตารางดังกล่าวได้ มีความตั้งใจเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอในทุกๆ วิชา มีการเตรียมตัวอ่านบทเรียนมาก่อนที่จะถึงเวลาเรียนและทบทวนบทเรียนทุกครั้งภายหลังจากการเรียน เข้าเรียนตรงเวลา ไม่ลอกคำตอบจากเพื่อน อีกทั้งต้องไม่เปิดโอกาสหรือยินยอมให้เพื่อนลอกคำตอบในเวลาสอบ มีการเตรียมอุปกรณ์การเรียนอย่างครบถ้วนและพร้อมสำหรับการใช้อยู่ตลอดเวลา

2. การมีระเบียบวินัยในที่อยู่อาศัย หมายถึง การที่นักเรียนสามารถควบคุมตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย มีการจัดตกแต่งที่อยู่อาศัยให้น่าอยู่ ไม่รับประทานอาหารในห้องนอน จัดแบ่งเนื้อที่ภายในบ้านให้เป็นสัดส่วนเหมาะสมต่อการทำกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งต้องไม่คุย หัวเราะ จัดงานสังสรรค์ ตลอดทั้งการเปิดโทรทัศน์เสียงดังรบกวนผู้อื่น

3. การมีระเบียบวินัยในสังคม หมายถึง การที่นักเรียนสามารถประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม เคารพปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อบังคับของสังคม รู้จักใช้สิทธิและหน้าที่ ละเว้นการใช้สิทธิโดยรับบริการและให้บริการที่เป็นไปตามลำดับก่อนหลัง อีกทั้งมีมารยาทในการใช้ถนน การจับขี้นกพาหนะ โดยการปฏิบัติตามกฎจราจร และมีการแจ้งต่อเจ้าหน้าที่เมื่อรู้เห็นการกระทำผิดระเบียบวินัยและกฎหมาย

สุชา และสุรางค์ จันทเฒ (2518 : 154) ได้จำแนกระเบียบวินัยออกเป็น 2 ประเภท นั่นคือ ระเบียบวินัยในตนเอง หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการ เพื่อใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง โดยตนเองเป็นผู้แนะนำตนเองให้ปฏิบัติตามแนวทางที่คิดแล้วว่าเป็นทางเลือกที่ดี และระเบียบวินัยในหมู่คณะ หมายถึง การใช้ระเบียบข้อบังคับเป็นเครื่องมือในการรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย โดยมุ่งถึงความสำเร็จอันดีในการปฏิบัติงานใดๆ

ชาญชัย อินทรประวัตติ ,พนัส หันนาคินทร์ และมาลินี จุฑะรพ (2521, 2524 ,2539) ได้กล่าวถึงประเภทของระเบียบวินัยไว้ว่า ประเภทของระเบียบวินัยนักเรียนนั้น มีด้วยกัน 3 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. ประเภทเฉียบขาด ซึ่งมีลักษณะคล้ายระเบียบวินัยของทหาร ข้อห้ามหรือข้อบังคับต่างๆ กำหนดขึ้นจากครูอาจารย์ โดยเชื่อว่าเป็นความประพฤติมาตรฐานที่นักเรียนต้องประพฤติปฏิบัติตาม จะได้นิสัยดีและประพฤติดีติดตัวไปในภายหน้า นักเรียนจะเห็นด้วยหรือไม่มิใช่สิ่งสำคัญหากฝ่าฝืนจะมีโทษ โดยโรงเรียนจะวางระเบียบกฎเกณฑ์ไว้อย่างเคร่งครัด บังคับให้นักเรียนอยู่ในกรอบที่โรงเรียนหรือครูกำหนด

2. ประเภทที่สอดคล้องกับความรู้สึกรู้สึกของนักเรียน ระเบียบวินัยประเภทนี้ กำหนดขึ้นตามความรู้สึกรู้สึกและความสนใจของนักเรียน โดยครูอาจารย์มีความเชื่อว่า ถ้านักเรียนมีการประพฤติไปตามความรู้สึกรู้สึกและความสนใจของตนเองแล้วปัญหาจะไม่เกิด นั่นคือ จะได้รับความร่วมมือในการปฏิบัติจากนักเรียนอย่างสูง ซึ่งการค้นหาคำความรู้สึกและความสนใจของนักเรียนมาประกอบการกำหนดระเบียบวินัยนักเรียนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ แม้จะไม่นำเอาความรู้สึกทั้งหมดของนักเรียนมากำหนดก็ตาม การที่ครูอาจารย์มีการเปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมในการกำหนดระเบียบวินัยนักเรียน ซึ่งตัวของนักเรียนเองต้องปฏิบัติตาม เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาบางประการได้

3. ประเภทที่สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน ระเบียบวินัยประเภทนี้เกิดจากรับผิดชอบของนักเรียนและด้วยเกียรติของนักเรียนเอง ซึ่งครูอาจารย์มีความเชื่อว่า ระเบียบวินัยจะมีคุณค่าถ้านักเรียนได้กำหนดความประพฤติที่ตนเองเชื่อว่า เมื่อกระทำแล้วจะช่วยให้ตนเองเป็นคนดี มีความรู้สึกเป็นเกียรติและรับผิดชอบในการประพฤติปฏิบัติของตนเองสูง วิธีนี้เป็นวิธีการรักษาวินัยที่ดีที่สุด กล่าวคือ โรงเรียนดำเนินการปกครองโดยให้นักเรียนฝึกฝนตนเองให้ใช้ความคิดร่วมกัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคน

ส่วนกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2544 : 100) ได้กล่าวถึงประเภทของระเบียบวินัยไว้ในเอกสารเสริมความรู้สำหรับครู กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยจริยศึกษา ดังนี้

1. ระเบียบวินัยภายนอก ได้แก่

1.1 การรักษาระเบียบวินัยในการบริโภค เช่น การรับประทานอาหารเช้าให้ถูกหลักอนามัย และสุขวิทยา รับประทานอาหารเช้าเป็นเวลา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหารเช้า

1.2 การรักษาระเบียบวินัยในการอุปโภค เช่น การรักษาร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัยและเครื่องใช้ให้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

1.3 การรักษาระเบียบวินัยต่อสถานที่ เช่น การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งในสำนักงาน วัดวาอาราม สถานที่ราชการ และสาธารณะสถานต่างๆ โดยการประพฤติปฏิบัติตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้นๆ

1.4 การรักษาระเบียบวินัยในการปกครอง เช่น การสร้างวินัยเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติเอาใจใส่กวดขัน โดยปรับปรุงระเบียบต่างๆ ให้มีมาตรฐานและถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

2. ระเบียบวินัยภายใน ได้แก่

2.1 ระเบียบทางที่ เช่น การจัดทำทางท่วงท่าให้มีความเหมาะสมทั้งแก่ฐานะและภูมิรู้ของตนเอง ไม่ดูหมิ่นผู้อื่นและไม่ทะนงตน

2.2 ระเบียบกิริยา เช่น การควบคุมอาการของร่างกายที่เคลื่อนไหวให้ปรากฏแก่คน

ทั่วไป โดยควบคุมและปรับปรุงกิริยาให้งดงาม มีความเป็นระเบียบ มีกิริยาดี สุภาพ อ่อนโยน มีการประพฤติปฏิบัติได้ถูกต้องตามกาลเทศะ

2.3 ระเบียบวาทจา เช่น การพูดสมานไมตรี พูดไพเราะ พูดดีมีประโยชน์ ไม่พูดคำซึ่งเป็นที่จิก ส่อเสียด คำหยาบ และไม่พูดจาเพื่อเจ้อ

2.4 ระเบียบใจ เช่น การรู้จักที่จะควบคุมอารมณ์และจิตใจให้อยู่ในกรอบที่ตั้งงาม

Lane (ชูชีพ อ่อน โภคสูง, 2522 : 132) กล่าวถึงวินัยในชั้นเรียนว่ามี 5 ลักษณะ คือ

1. อุตตาริปไตย เป็นลักษณะที่ครูเป็นผู้ออกคำสั่ง คอยบังคับดูแลให้เด็กปฏิบัติตามที่ครูเห็นว่าดี

2. การมอบหมายอำนาจ การควบคุมดูแลให้การปฏิบัติเป็นไปตามวินัยอยู่ที่นักเรียนกลุ่มหนึ่งซึ่งได้รับการมอบหมายจากครู

3. ความร่วมมือ เป็นการร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับนักเรียน เพื่อให้การปฏิบัติตามวินัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อย

4. ความมีอิสระในการควบคุมตนเอง การปฏิบัติตามระเบียบวินัยของเด็กเป็นไปโดยอัตโนมัติ ใสลักษณะของการมีวินัยในตนเอง

5. ประชาธิปไตย ซึ่งมีหลัก 4 ประการ คือ

1. มีความเคารพซึ่งกันและกัน เคารพและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
2. มีการแบ่งสรร ร่วมงานและประสานงานกัน
3. เชื่อในวิธีการแห่งปัญญา ใช้ปัญญาในการตัดสินสิ่งต่าง ๆ
4. มีความคิดและใช้ปัญญาอย่างอิสระไม่อยู่ภายใต้อำนาจหรืออิทธิพลของสิ่งใด

จากการกล่าวถึงประเภทของระเบียบวินัยข้างต้น พอประมวลได้ว่า ระเบียบวินัยนั้นจะสามารถจัดจำแนกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ด้วยกัน ประกอบด้วย ระเบียบวินัยที่เกิดขึ้นภายใน ซึ่งเป็นกระบวนการหรือวิธีการที่ใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของตนเอง โดยการประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผน มีเหตุผลและเป้าหมายในการเพิ่มพูนความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็ไม่จำเป็นต้องอาศัยอิทธิพลจากปัจจัยภายนอกอีก เช่น การจัดตารางเวลาไว้สำหรับศึกษาเล่าเรียนและการควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตามตารางดังกล่าว มีความตั้งใจเล่าเรียนอย่างสม่ำเสมอในทุกๆ วิชา มีการเตรียมตัวอ่านบทเรียนมาก่อนที่จะถึงเวลาเรียนและทบทวนบทเรียนทุกครั้งภายหลังจากการเรียน หรือการประพฤติปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอในการรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบของบ้านเรือนที่อยู่อาศัย หรือสามารถประพฤติปฏิบัติอย่างมีระเบียบแบบแผน ยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ตั้งงาม เคารพปฏิบัติตามกฎหมายหรือข้อบังคับของสังคม รู้จักใช้

สิทธิและหน้าที่ ซึ่งต้องเกิดขึ้น โดยไม่มีสภาพของการบังคับเพื่อให้จำยอมในการประพฤติกหรือการปฏิบัติ นั้น จึงจะถือว่าเป็นระเบียบวินัยที่เกิดขึ้นภายใน

ส่วนระเบียบวินัยประเภทที่สอง คือ ระเบียบวินัยที่เกิดขึ้นจากการได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก หรือปัจจัยภายนอกมีส่วนทำให้เกิดการประพฤติกปฏิบัติขึ้น อาจโดยหมู่คณะ ชุมชน หรือกระทั่งสังคม เช่น การอดทนตั้งใจฟังครูสอน โดยไม่ก่อกวนห้องเรียนเพราะกลัวถูกตำหนิจากครู การเข้าแถวซื้ออาหารอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อยเพราะกลัวการลงโทษ การส่งการบ้านตรงตามเวลา เพราะกลัวโดนลดคะแนน เป็นต้น ซึ่งระเบียบวินัยประเภทนี้ ถือได้ว่าเป็นระเบียบวินัยซึ่งไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างถาวรได้ หากสภาพของการบังคับหรืออิทธิพลจากปัจจัยภายนอกลดน้อยลง โอกาสที่พฤติกรรมของความไม่มีระเบียบวินัยจะเกิดขึ้นย่อมมีความเป็นไปได้ (ลัดดา บุญทรง, 2548 : 38 ; วีรศักดิ์ ไชยเสน, 2548 : 36 ; สุจิตตรา แก้วตะวันตก, 2548 : 48)

3. หลักการสำคัญของระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพ

Charles (2543 : 193-194) ได้กล่าวถึง หลักการสำคัญของระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพของ Curwin and Mendler ดังนี้

1. การดูแล จัดการกับพฤติกรรมของนักเรียนเป็นส่วนที่มีความสำคัญส่วนหนึ่งของการสอน ซึ่งครูไม่ต้องการจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหา แต่ในฐานะที่ทำงานในวิชาชีพชั้นสูงก็ต้องสามารถที่จะช่วยผู้มาขอรับบริการ โดยหน้าที่ นั่นคือ นักเรียน ดังนั้นครูควรจะมองว่าเมื่อพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนเกิดขึ้นให้ถือว่าเป็นโอกาสทางวิชาชีพที่จะสอนหรือปรับปรุงพฤติกรรมนั้นๆ ให้ดีขึ้น ให้นักเรียนมีความรับผิดชอบมากขึ้น ซึ่งครูควรทุ่มเทในการสอนพฤติกรรมที่ดีให้มากกว่าสอนเนื้อหาวิชา

2. การแก้ปัญหาเฉพาะหน้ามักจะกลายเป็นความเสียหายในระยะยาว เทคนิคทางด้านระเบียบวินัยที่ครูส่วนมากใช้ เป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ให้หยุดเพื่อที่จะทำการสอนต่อไปได้ แต่อย่างไรก็ตามเทคนิคเหล่านั้น เช่น การจดชื่อลงกระดาน การดูคาว์กล่าว การพูดจาถากถาง หรือแม้กระทั่งการกักตัว มักจะสร้างความเสียหายในระยะยาวได้ เพราะว่าเป็นการทำลายความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองของนักเรียน ส่งผลให้นักเรียนลดความอยากที่จะเรียนลงและเพิ่มความดื้อดึงให้มีมากขึ้น

3. ให้ปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยการให้เกียรติและศักดิ์ศรี ซึ่งเกียรติศักดิ์ศรีเป็นความต้องการขั้นพื้นฐานของชีวิตที่สมบูรณ์ โดยที่ความสำคัญของศักดิ์ศรีนั้นจะมองข้ามไปไม่ได้ การปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยเกียรติและศักดิ์ศรีถือเป็นการเคารพในความเป็นปัจเจกบุคคล คำนึงถึงความต้องการและเข้าใจในความคิดของเขา ระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพจึงต้องไม่ทำลายเกียรติและศักดิ์ศรี แต่

ต้องสร้างความหวังให้เขา โดยที่ครูต้องตั้งคำถามเพื่อถามตนเองในการดำเนินการกับนักเรียนที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมว่า “สิ่งที่ฉันทำไปนี้กระทบกระเทือนต่อเกียรติและศักดิ์ศรีของนักเรียนอย่างไร ถ้าฉันเป็นนักเรียนแล้วครูทำกับฉันอย่างไร”

4. ระเบียบวินัยที่ดีต้องไม่ขัดขวางแรงจูงใจของนักเรียน เทคนิคในการพัฒนาหรือแก้ปัญหาพฤติกรรมใดๆ จะทำให้นักเรียนพ่ายแพ้ตัวเองถ้าเป็นการบั่นทอนแรงจูงใจของนักเรียนในการเรียน นักเรียนที่มีแรงจูงใจในการเรียนจะก่อปัญหาทางด้านพฤติกรรมค่อนข้างน้อย แต่นักเรียนที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมโดยทั่วไปมักจะขาดแรงจูงใจ ซึ่งต้องการเหตุผลและกำลังใจในการเรียนอย่างยิ่ง โดยแนะนำว่า เมื่อครูจะดำเนินการกับนักเรียนที่มีปัญหาทางด้านพฤติกรรมก็ให้ตั้งคำถามว่า “วิธีการที่จะใช้จะช่วยให้นักเรียนเกิดแรงจูงใจอะไรบ้าง”

5. ความรับผิดชอบสำคัญกว่าการเชื่อฟัง ซึ่งครูจะต้องแยกแยะความแตกต่างระหว่างความรับผิดชอบกับการเชื่อฟังให้ได้ เนื่องเพราะการเชื่อฟัง หมายถึง การทำตามคำสั่งคำแนะนำ หรือทำตามที่บอก ส่วนความรับผิดชอบ หมายถึง การตัดสินใจในสิ่งที่ดีที่สุด ซึ่งการเชื่อฟังมีความจำเป็นในเรื่องสุขภาพ ความปลอดภัย แต่เมื่อประยุกต์ใช้กับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ซึ่งส่วนมากจะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าซึ่งนักเรียนมักจะต่อต้าน ดังนั้นความรับผิดชอบจะเจริญงอกงามอย่างช้าๆ ได้เมื่อนักเรียนมีโอกาสที่จะพิจารณาข้อเท็จจริงประกอบในการตัดสินใจ ครูจึงควรให้โอกาสกับนักเรียนในลักษณะนี้เป็นประจำ

จากหลักการสำคัญของระเบียบวินัยที่มีประสิทธิภาพของ Curwin and Mendler สามารถสรุปได้ว่า การจัดการกับพฤติกรรมของนักเรียนนั้นเป็นส่วนที่มีความสำคัญส่วนหนึ่งของการสอน การแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียนจะต้องคำนึงถึงผลที่จะเกิดขึ้นในระยะยาว ต้องปฏิบัติต่อนักเรียนด้วยการให้เกียรติและศักดิ์ศรี การมีระเบียบวินัยที่ดีต้องไม่ขัดขวางแรงจูงใจของนักเรียน และต้องสร้างความรับผิดชอบให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนให้ได้

4. ลักษณะของผู้มีระเบียบวินัยในตนเอง

สุโท เจริญสุข (2516 : 288) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะเด่นของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเอง ไว้ดังนี้

1. เป็นผู้ที่มีความสามารถนึกคิดดี กระทำออกมาดี ประณีตเรียบร้อย
2. ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัวแก่ได้ รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง
3. มีความจริงใจ ซื่อสัตย์ ตรงไปตรงมาในการพูดและการกระทำ
4. มีความรักและเมตตาสงสารต่อเพื่อนมนุษย์และสัตว์ด้วยกัน
5. มีความรับผิดชอบสูง ไม่ปล่อยปละละเลยในกิจการงานของตนและของส่วนรวม

6. มีความเคารพและเชื่อฟังในเหตุผล ไม่เอาर्डเอาเปรียบผู้อื่น

สุภาพร จันทรศิริโยธิน (2526 : 6) และวิไลพร จันทรศิริ (2530 : 12-13) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเอง คือ เป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ เคารพในสิทธิของผู้อื่น มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม มีลักษณะมุ่งมั่น มีความเป็นผู้นำ มีความตรงต่อเวลา รู้จักกาลเทศะ มีความเชื่อมั่นในตนเอง เชื่ออำนาจภายในตนเอง มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร รู้จักเสียสละและมีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และยอมรับการกระทำของตน

โสภา แก่นเพชร (2530 : 10-11) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเองคือ เป็นผู้ที่มีความเชื่ออำนาจภายในตนเอง มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้หน้าที่และกระทำตามหน้าที่เป็นอย่างดี รู้จักเสียสละ มีความอดทน มีความตั้งใจเพียรพยายาม และยอมรับผลการกระทำของตน

พรรณทิพย์ พันทอง (2534 : 7) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเอง คือ เป็นผู้ที่มีความเคารพในสิทธิของผู้อื่น มีระเบียบและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม มีความตรงต่อเวลา และยอมรับการกระทำของตน

ศศิธร ดีเหมาะ (2539 : 7-8) ได้กล่าวสรุปถึงลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเอง คือ เป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความรับผิดชอบ มีความตรงต่อเวลา เคารพต่อกฎระเบียบของสังคมทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความเสียสละ มีความอดทน ขยันหมั่นเพียร และยอมรับผลการกระทำของตน

สุพัตรา เทียนอุดม (2536 : 44-46) ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเอง จำแนกออกได้เป็น 4 พฤติกรรมหลักและพฤติกรรมย่อย ดังนี้

1. การตั้งใจทำงาน ประกอบด้วย การทำงานที่ได้รับมอบหมายทันทีโดยไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง พยายามทำงานจนเสร็จโดยไม่เล่น ไม่คุย อดทนทำงานจนเสร็จโดยไม่เลิกทำกลางคัน ทำงานตามหน้าที่ของตนที่ต้องรับผิดชอบโดยไม่ต้องเตือน จดงานที่ตนต้องทำได้อย่างแม่นยำ และติดตามสอบถามถึงงานที่ตนเองได้รับมอบหมายในวันที่ขาดเรียน เตรียมอุปกรณ์ในการทำงานให้พร้อม ตรวจสอบการบ้านหรืองานที่ทำเสร็จ แล้วหาข้อบกพร่อง และเขียนหนังสือหรือจดงาน หรือทำแบบฝึกหัดอย่างเป็นระเบียบเรียบร้อย

2. การเคารพสิทธิของตนเองและผู้อื่น ประกอบด้วย การเข้าแถวตามลำดับก่อนหลังในการทำกิจกรรมต่างๆ ไม่แย่งที่นั่งหรือสิ่งของของผู้อื่น โดยเมื่อต้องการยืมสิ่งของของผู้อื่นจะต้องขออนุญาตก่อน และไม่พูดสอดแทรกขึ้นกลางคันขณะที่ผู้อื่นกำลังพูดอยู่

3. การตรงต่อเวลา ประกอบด้วย การทำกิจวัตรประจำวันส่วนตัวเป็นเวลา มาโรงเรียนและกลับบ้านตรงเวลา เข้าแถวทำกิจกรรมหน้าเสาธงและหน้าห้องเรียนตรงเวลา และส่งงานหรือการบ้านตรงเวลา

4. การปฏิบัติตนตามระเบียบของสังคม ประกอบด้วย การแต่งตัวถูกระเบียบข้อบังคับของโรงเรียน มาโรงเรียนทุกวัน ทำงานหรือทำกิจกรรมตรงกับวิชาที่ครูกำลังสอน ไม่นำของกินเข้ามารับประทานในห้องเรียน ห้องสมุด ห้องประชุม หรือห้องนอน ทิ้งขยะลงในที่เก็บขยะ ไม่ขีดเขียนบนฝาผนังอาคารเรียน ห้องเรียน โต๊ะนักเรียน จัดเก็บสิ่งของหรืออุปกรณ์ให้เป็นที่หลังจากใช้งานเสร็จ รักษาความสะอาดของสมุด หนังสือ โดยไม่ฉีกหรือขีดเขียนเล่น ไม่ว่าจะเล่นเกมใดๆ จะเล่นตามกฎกติกา ไม่ลองหรือเสพสิ่งเสพติด เช่น ทินเนอร์ บุหรี่ ไม้ขโมยเงิน สิ่งของของผู้อื่น ไม่เล่นการพนัน เช่น ไพ่ ปั่นแปะ ปฏิบัติตามกฎหมาย รับประทานอาหารที่มีคุณค่า รักษาร่างกายและเสื้อผ้าให้สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ และพูดจาสุภาพเรียบร้อย

วิวาห์วัน มูลสถาน (2523 : 33) ได้สรุปลักษณะของบุคคลที่มีระเบียบวินัยในตนเองไว้ว่า ควรมีลักษณะ ดังนี้ คือ มีความรับผิดชอบ เชื่อมั่นในตนเอง มีความรู้จักผิดชอบ ไม่กังวลใจ มีความตั้งใจจริง มีลักษณะความเป็นผู้นำ มีความซื่อสัตย์ จริงใจ มีเหตุผล กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ เคารพในสิทธิของผู้อื่น ทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม มีความอดทน มีความเชื่ออำนาจภายในตน และมีลักษณะมุ่งอนาคต

จากลักษณะของผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเองข้างต้น ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามแต่ทัศนคติของผู้รู้แต่ละท่าน หากแต่พอที่จะสรุปความสอดคล้องโดยส่วนใหญ่ของผู้ที่กล่าวถึงแต่ละคนได้ว่า ผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเองจะต้องประกอบด้วยลักษณะดังนี้ นั่นคือ มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความรับผิดชอบ มีความเสียสละ มีความอดทน ตรงต่อเวลา เคารพในสิทธิของผู้อื่น มีความเคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์ รู้จักบทบาทหน้าที่และทำตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับอย่างดี รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเองและต้องเป็นผู้ที่ยอมรับในการกระทำของตนเองด้วย

5. สาเหตุที่นักเรียนขาดระเบียบวินัย

การที่นักเรียนขาดระเบียบวินัยหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม อาจมีสาเหตุที่เกี่ยวข้องกันหลายประการ ดังที่ สมพร สุทัศนีย์ (2541, อ้างถึงใน อุทุมพร พรายอินทร์, 2542 : 23-25) ได้ทำการวิเคราะห์สถานการณ์ในโรงเรียนที่ทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา โดยได้ระบุถึงสาเหตุที่นักเรียนขาดระเบียบวินัยหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมว่า มีสาเหตุมาจากตัวนักเรียนซึ่งเป็นคนที่มีปัญหา จากตัวครู จากรูปแบบการปกครองในห้องเรียนหรือในโรงเรียน และจากกฎและระเบียบต่าง ๆ ของห้องเรียนซึ่งส่วนใหญ่ผู้บริหารหรือครูเป็นผู้กำหนด โดยนักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้

วลัย อารุณี (2528 : 35) ได้กล่าวถึงสาเหตุของการที่นักเรียนขาดระเบียบวินัยว่าสามารถแยกได้เป็น 3 ด้าน คือ ด้านแรก คือด้านที่เกี่ยวกับสภาพการณ์ในโรงเรียน ได้แก่ เป็นชั่วโมงสุดท้ายของการเรียน เป็นชั่วโมงก่อนพักกลางวัน เป็นชั่วโมงเรียนสุดท้ายในวันศุกร์ วันก่อนที่จะมีงานรื่นเริง วันก่อนที่จะมีกิจกรรมพิเศษ วันก่อนที่จะเป็นวันหยุด อยู่ในช่วงของการเปิดเรียนใหม่ หรือเกิดจากสภาพอากาศในห้องเรียน ด้านที่สองด้านที่เกี่ยวกับตัวครู เกิดจากการที่ครูขาดความสุภาพ มีอารมณ์ไม่แน่นอน การที่ครูมีนักเรียนคนโปรด การนิรโทษนักเรียนในที่สาธารณะ การที่ครูไม่สามารถอธิบายให้นักเรียนเข้าใจได้ การใช้เทคนิคการสอนที่ซ้ำๆ การขาดความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และการสั่งการบ้านโดยไม่มีเป้าหมายที่แน่นอน ส่วนในด้านที่สามเกี่ยวกับตัวนักเรียน ได้แก่ การที่นักเรียนใช้สภาพการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน เป็นประโยชน์ต่อตนเอง โดยมีเหตุผลที่แท้จริง คือ ไม่ชอบโรงเรียนหรือครู

มาลินี จุฑะรพ (2539 : 287-288) ได้กล่าวถึง สาเหตุที่มาจากตัวนักเรียนซึ่งเป็นคนที่มีปัญหาว่า อาจมาจากสภาพทางร่างกายของนักเรียนที่ไม่สมบูรณ์ เช่น นักเรียนคนใดที่สุขภาพไม่ดี ก็อาจนั่งหลับในห้องเรียนและมีอารมณ์ไม่คงที่ หรืออาจมาจากสภาพส่วนตัว เช่น ชอบทำอะไรตามใจตัวเอง ชอบเลียนแบบความประพฤติที่ไม่ดีของผู้อื่น หรืออาจมาจากสภาพทางจิตใจ เช่น เป็นนักเรียนที่อยู่ในครอบครัวที่พ่อแม่หย่าร้างหรือทะเลาะกันเป็นประจำทำให้นักเรียนมีสุขภาพจิตที่ไม่ปกติจึงชอบที่จะแสดงพฤติกรรมที่ก้าวร้าวอยู่เสมอ

ส่วนสาเหตุที่มาจากตัวครูซึ่งครูทำหน้าที่สั่งสอนอบรมและขัดเกลานิสัยของนักเรียนในสภาพแวดล้อมของห้องเรียน ครูย่อมมีอำนาจสิทธิ์ขาดในการควบคุมห้องเรียน แต่บางครั้งจะสังเกตได้ว่าครูคนหนึ่งเข้าสอนนักเรียนจะไม่ซุกซน แต่ครูอีกคนหนึ่งเข้าสอนนักเรียนจะไม่สนใจฟังและมีพฤติกรรมแปลกๆ ครูส่วนใหญ่คิดว่านักเรียนมีความประพฤติไม่ดีเนื่องเพราะมีสาเหตุจากนักเรียนและจากทางบ้านของนักเรียนเอง หากแต่ครูไม่เคยคิดว่าสาเหตุอาจมาจากตัวของครูเอง เช่น สอนไม่ดี ไม่เตรียมการสอน พูดจาไม่ชัดเจน ทำให้นักเรียนไม่รู้เรื่อง ไม่สนใจเรียน ซุกซน หยอกล้อ หรือเกิดจากความไม่ยุติธรรมของครู เช่น ครูผู้ชายรักนักเรียนผู้หญิง ครูผู้หญิงรักนักเรียนผู้ชาย จึงทำให้นักเรียนมีอาการกระด้างกระเดื่อง คือดิ่งและก้าวร้าว หรือเกิดจากการแต่งกายที่ไม่เหมาะสมของครู เช่น นุ่งกระโปรงสั้นจนเกินไป ใส่เสื้อบางจนทำให้นักเรียนไม่สนใจการสอนแต่มาสนใจการแต่งกายของครูแทน หรือเกิดจากการที่ครูไม่ให้ความสนใจในการสอน โดยมีการละทิ้งห้องเรียนเพื่อไปจับกลุ่มคุยกัน มาโรงเรียนสาย กลับก่อนเวลา ซึ่งเป็นสาเหตุให้นักเรียนขาดศรัทธาและไม่เชื่อฟัง การที่ครูไม่ยอมรับพฤติกรรมบางอย่างของนักเรียนซึ่งติดตัวมาจากบ้าน เช่น ภาษาที่นักเรียนพูดหรือการกระทำบางอย่างที่นักเรียนเคยกระทำมาจากที่บ้าน เมื่อนักเรียนมากระทำที่

โรงเรียนแล้วครูแสดงอาการไม่ยอมรับ เมื่อเป็นเช่นนี้นักเรียนจะรู้สึกคับข้องใจ ทำให้กลายเป็นคนที่ก้าวร้าวและก่อกวนชั้นเรียนได้

การที่ครูไม่สนใจและไม่ให้ความสำคัญแก่นักเรียนย่อมเกิดปัญหาพฤติกรรมตามมา เนื่องด้วยธรรมชาติของมนุษย์ต้องการให้คนอื่นเห็นคุณค่า หากไม่เป็นไปเช่นนั้นก็จะเกิดการเรียกร้องความสนใจ เช่น ด้วยการพูดคุยเสียงดัง พูดโพล่งออกมาโดยไม่ได้รับอนุญาต ชุกชนจนเกินเหตุ

นอกจากนี้สาเหตุจากการปกครองห้องเรียนก็มีส่วนทำให้นักเรียนขาดระเบียบวินัยมีความประพฤติไม่เหมาะสม ดังนี้

การปกครองแบบเผด็จการ เนื่องจากครูเป็นคนที่เอาแต่ใจตัวเอง ชอบใช้อำนาจจนเกินเหตุ เช่น การล้อเลียนครู แทนที่ครูจะปฏิบัติไปตามเหตุผล แต่ครูกลับใช้อำนาจโดยการผลักนักเรียนไปกระแทกกับผนังห้องเรียน คำว่า ชุกกร โชกว่าจะไล่ออกจากโรงเรียน โดยครูไม่เคยสืบหาสาเหตุหรือตั้งปัญหาเพื่อถามตัวเองว่า เพราะเหตุใดนักเรียนจึงทำเช่นนั้น การใช้อำนาจจนเกินเหตุจะทำให้ นักเรียนมีความโกรธแค้น เก็บกด ไม่ยอมรับผิดและมักจะแสดงออกด้วยการแค้นครูในภายหลัง เช่น ทบกระจกห้องเรียนในวันหยุด รื้อคัน โต๊ะครู หรือกระทำการอย่างอื่นเพื่อเป็นการแก้แค้น

การปกครองที่เข้มงวดมากเกินไป เช่น กำหนดให้ทำกิจกรรมต่างๆ โดยไม่คำนึงถึงความต้องการและความสนใจ ทำให้นักเรียนเกิดความคับข้องใจ เกิดความไม่มั่นใจ จนเป็นสาเหตุให้ นักเรียนมีปฏิกิริยาก้าวร้าวในสถานการณ์ที่เขากลับไม่ได้

การปกครองตามสบาย โดยนักเรียนจะเรียนหรือไม่เรียนก็ได้ เวลาสอนนักเรียนจะฟังหรือไม่ฟังก็ได้ ไม่มีการดู การว่ากล่าวตักเตือน ไม่มีการดำเนินการหากนักเรียนทำผิดระเบียบวินัย หรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม โดยครูจะสอนเพียงอย่างเดียวโดยไม่ได้อำนาจถึงเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง การปกครองเช่นนี้จะทำให้นักเรียนขาดความเป็นระเบียบ ชุกชน เข้าเฝ้าเพื่อนนักเรียน ด้วยกันจนเกิดความวุ่นวายภายในห้องเรียน

ส่วนสาเหตุอีกประการ คือ กฎและระเบียบต่างๆ ของห้องเรียนซึ่งส่วนใหญ่ผู้บริหารหรือครูเป็นผู้กำหนด โดยนักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ก็อาจนำมาซึ่งการขาดระเบียบวินัยหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้ ดังนี้

กฎและระเบียบที่ขัดกับพัฒนาการของเด็ก เช่น ห้ามพูดคุยในห้องเรียน ห้ามลุกจากที่นั่ง ซึ่งเป็นการขัดกับธรรมชาติและพัฒนาการของนักเรียน โดยเฉพาะวัย 6-12 ขวบ และหากว่ากฎนั้นขัดกับกระบวนการเรียนการสอนด้วยแล้วที่มุ่งให้นักเรียนเป็นผู้แสดงบทบาทมากขึ้น ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตัวเองมากขึ้น ก็ยิ่งทำให้นักเรียนขาดระเบียบวินัยหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมได้มากขึ้นด้วย หรือกฎและระเบียบที่เข้มงวดเกินไป โดยไม่ยืดหยุ่น ไม่คำนึงถึงเหตุผล กฎและระเบียบเช่นนี้ มักจะมีส่วนทำให้สัมพันธภาพระหว่างครูกับนักเรียนไม่ดี ซึ่งกฎระเบียบประเภทนี้มักได้รับการฝ่าฝืนจาก

นักเรียนอยู่เป็นประจำ สุดท้าย คือ กฎและระเบียบที่ไม่คงเส้นคงวา ทำให้นักเรียนเกิดความสงสัย ไม่มั่นใจและวิตกกังวล เพราะการกระทำอย่างเดียวกันในบางครั้งถูกแต่บางครั้งก็ผิด (สมพร สุทัศนีย์, 2541, อ้างถึงใน อุทุมพร พรายอินทร์, 2542 : 23-25)

โดยสรุปแล้ว การที่นักเรียนขาดระเบียบวินัยหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมนั้น มีสาเหตุด้วยกันหลายประการ คือ สาเหตุที่เกิดจากตัวของนักเรียนเอง สาเหตุที่เกิดจากตัวของครูผู้สอน สาเหตุที่เกิดจากรูปแบบการปกครองในห้องเรียนหรือในโรงเรียน และสาเหตุจากกฎและระเบียบต่างๆ ของห้องเรียนซึ่งส่วนใหญ่ผู้บริหารหรือครูเป็นผู้กำหนด โดยนักเรียนไม่ได้มีส่วนร่วมในการรับรู้ ไม่ได้ครอบคลุมพฤติกรรมของนักเรียนที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ไม่มีความเป็นไปได้ในการใช้งาน ไม่มีความเป็นธรรม และที่สำคัญ คือ ไม่สามารถนำมาใช้ได้จริง เนื่องจากไม่ได้คำนึงถึงปัจจัยด้านจิตวิทยาการศึกษา อายุและวุฒิภาวะของนักเรียน ซึ่งต้องอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็นที่สามารถอธิบายแก่นักเรียน ได้ถึงความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของห้องเรียนและสภาพบรรยากาศต่างๆ

6. การส่งเสริมปลูกฝังความมีระเบียบวินัย

การฝึกความมีระเบียบวินัย จะช่วยให้นักเรียนรู้จักใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเด็ก ควรจะต้องมีหลักเกณฑ์ในการฝึกและสร้างความมีระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นกับเด็ก โดยการที่ทั้งพ่อแม่ผู้ปกครองและครูจะต้องกระทำตัวให้เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก ไม่เคร่งครัดหรือยึดติดกับระเบียบมากจนเกินไป และที่สำคัญทั้งครูและพ่อแม่จะต้องรู้วิธีการตอบสนองความต้องการด้านต่าง ๆ ของเด็กจึงจะทำให้การส่งเสริมระเบียบวินัยจึงจะได้ผลดี ซึ่งแนวทางในการส่งเสริมหรือปลูกฝังความมีระเบียบวินัยได้มีผู้เสนอแนะไว้หลายท่านด้วยกัน ดังนี้

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์ (2524 : 57, อ้างถึงใน หัตยา สารสิทธิ์, 2541 : 32) ได้เสนอแนวทางในการส่งเสริมหรือปลูกฝังความมีระเบียบวินัยไว้ ดังนี้ คือ

- 1) สอนให้มีความละเอียดต่อการกระทำซ้ำและเกรงกลัวต่อความซ้ำ
- 2) ให้มีความอดทนและความสงบเสงี่ยม
- 3) ยึดมั่นในข้อห้าม 5 ประการ และข้อที่ควรประพฤติ 5 ประการ (เบญจศีล-เบญจธรรม)
- 4) มีคุณสมบัติของคนดีหรือของผู้ดี
- 5) มีคุณธรรมประจำใจอันประเสริฐ (อริยทรัพย์ 7)
- 6) มีจรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ
- 7) มีการรักษาความสะอาด

ทวี ก่อแก้วและคณะ (2501 : 567-570, อ้างถึงใน ชูชีพ อ่อน โศกสูง, 2522 : 132) ได้เสนอหลักการสร้างวินัยที่ดีไว้ว่า

1. ควรสร้างให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก โดยต้องพิจารณาถึงความต้องการของเด็กและวุฒิภาวะของเด็กด้วย
2. เป็นวินัยที่เด็กสามารถปฏิบัติตามได้ และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตัวเด็กเองและคนอื่น
3. ใช้วิธีการให้รางวัลและชมเชยในการสร้างวินัย จะได้ผลดีกว่าการตำหนิหรือลงโทษ
4. ครูอย่าใช้อารมณ์โกรธในการสร้างวินัย ควรปฏิบัติไปด้วยความสุ่มเยือกเย็น คำพูดหรือการกระทำควรเป็นไปด้วยความนุ่มนวล
5. ครูควรยอมรับนับถือและให้ความไว้วางใจเด็ก เพื่อให้เด็กได้ใช้ความคิดพินิจพิจารณา วินัยต่าง ๆ ที่เขาต้องปฏิบัติตาม
6. ครูต้องเป็นกันเองกับเด็ก ให้ความเอาใจใส่ ให้ความรักความอบอุ่นแก่เด็ก
7. ครูควรทำหน้าที่เป็นผู้นำเด็กเกี่ยวกับการปฏิบัติตามวินัยต่าง ๆ
8. ครูต้องศึกษาเด็กแต่ละคนอย่างละเอียดเพื่อความเข้าใจในเด็กเหล่านั้นอันเป็นแนวทางที่จะช่วยให้การปลูกฝังวินัยในเด็กเป็นผลดียิ่งขึ้น
9. ครูต้องกระตือรือร้นในการมีวินัยและปฏิบัติตามวินัย ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้นักเรียนยึดถือเป็นแบบอย่าง
10. ครูต้องมีความเชื่อมั่นในตนเอง เพื่อเด็กจะได้เกิดความศรัทธาในการที่จะประพฤติปฏิบัติตามวินัยที่ครูปลูกฝัง

ส่วนกระทรวงศึกษาธิการ (2547 : ออนไลน์) ได้เสนอแนะมาตรการและกิจกรรมต่าง ๆ ให้สถานศึกษาดำเนินการ เพื่อเสริมสร้างอุดมการณ์ เร่งรัดดำเนินการปลูกฝังและเสริมสร้างคุณธรรม ค่านิยมที่มีความสำคัญยิ่งต่อเยาวชนและชาติบ้านเมืองอย่างน้อย 3 ประการ คือ ความมีระเบียบวินัย การประหยัดและออม และความรักชาติที่ถูกทาง เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความมีระเบียบวินัย ก็เป็นหนึ่งในสามประการที่จะต้องเร่งส่งเสริม ปลูกฝังและเสริมสร้าง โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงเหตุผล ที่มาและคุณค่าคุณประโยชน์ของกฎระเบียบที่มีต่อบุคคลและส่วนรวม เพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักในคุณค่าคุณประโยชน์ของการประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ และเพื่อฝึกให้เยาวชนประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ จนเกิดเป็นคุณลักษณะประจำตัวที่จะควบคุมตนเองให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎและระเบียบนั้น โดยได้เสนอแนะแนวทางใน 3 ประการ ดังนี้

1. จัดการเรียนการสอนและกิจกรรมการศึกษาให้นักเรียนรู้ เข้าใจและตระหนักในเหตุผล ที่มา คุณค่าคุณประโยชน์ของกฎระเบียบ ที่มีต่อบุคคล สังคมส่วนรวม และคุณค่าคุณประโยชน์ของการประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบ

2. ฝึกให้นักเรียนประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบต่างๆ จากหน่วยงานที่ง่ายหรือทั่วไปสู่ที่ยากละเอียดอ่อนมากขึ้น จนเกิดความเคยชินเป็นอุปนิสัยหรือคุณลักษณะประจำที่จะควบคุมตนเอง ให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบได้ด้วยตนเอง เป็นต้นว่า การแต่งกาย ระเบียบแถว การแสดงความเคารพครูอาจารย์ การตรงต่อเวลา การปฏิบัติตามคำสอน คำสั่งครูอาจารย์ การปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบตามที่ได้รับมอบหมาย การกำหนดตารางการปฏิบัติงานหรือกิจกรรมประจำวัน การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบในห้องเรียนและบริเวณโรงเรียน การทิ้งขยะเป็นที่และการช่วยกันเก็บขยะในบริเวณโรงเรียนการปฏิบัติตามกฎจราจร การรักษามรรยาทในห้องสมุดและห้องประชุม

3. จัดให้มีการชมเชย ยกย่อง สรรเสริญนักเรียนเป็นรายบุคคลหรือกลุ่มที่เป็นผู้ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบได้เป็นอย่างดี การฝึกนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามกฎระเบียบจนเกิดเป็นอุปนิสัย ซึ่งสามารถควบคุมความประพฤติของตนเองได้ด้วยตนเองจะต้องอาศัยการฝึกอย่างต่อเนื่อง ในระยะเวลาที่ยาวนานโดยอาศัยรูปแบบ วิธีการ หรือกระบวนการต่างๆ เข้ามาปรับใช้ให้มีความเหมาะสมกับปัจจัยที่แวดล้อมหรือเกี่ยวข้องอยู่อย่างสมดุล ดังนั้น ผู้ปกครอง ผู้บริหาร และครูอาจารย์ทุกคนจะต้องร่วมมือกันฝึกฝนนักเรียนด้วยความเอาใจใส่ ด้วยความรัก และความปรารถนาดีตลอดเวลาผลที่ดีจึงจะเกิดขึ้นได้

7. ระเบียบวินัยในชั้นเรียน

ตามที่ได้สรุปไปแล้วถึงความหมายของระเบียบวินัย ซึ่งหมายถึง ความสามารถของบุคคล ในการควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเอง ให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกันตามที่มุ่งหวัง เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ด้วยความสงบสุข อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการดำเนินชีวิต แต่ในส่วนของระเบียบวินัยในห้องเรียนนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

ระเบียบวินัยในห้องเรียน หมายถึง ระเบียบแบบแผนหรือข้อบังคับต่างๆ ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้ นักเรียนในห้องเรียนมีพฤติกรรมเป็นไปตามความต้องการ โดยไม่เป็นอุปสรรคหรือขัดขวางต่อการเรียนการสอน ทำให้การเรียนการสอนดำเนินไปอย่างเรียบร้อย (ศราวุธ วงศ์ทอง, 2536 : 19)

ระเบียบวินัยในห้องเรียน หมายถึง สภาพการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน ซึ่งสามารถเอื้อประโยชน์ให้ครูดำเนินบทเรียน โดยปราศจากสิ่งรบกวนอันเป็นพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนของนักเรียน Dunhill (1964 : 1, อ้างถึงใน วีระศักดิ์ ไชยเสน, 2548 : 49)

จากความหมาย ดังที่มีผู้กล่าวไว้ข้างต้น อาจพอสรุปได้ว่า ระเบียบวินัยในห้องเรียนนั้น หมายถึง สิ่งที่ได้กำหนดขึ้นภายในห้องเรียน โดยมุ่งหวังให้นักเรียนสามารถควบคุมอารมณ์และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นแบบแผนอันหนึ่งอันเดียวกัน สามารถอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข

เอื้อประโยชน์ให้ครูสามารถดำเนินบทเรียนได้โดยปราศจากสิ่งรบกวน อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของห้องเรียน

8. ความสำคัญของการสร้างระเบียบวินัยในชั้นเรียน

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2537 : 239-240) กล่าวว่า การสร้างระเบียบวินัยในห้องเรียน มีความสำคัญที่ก่อให้เกิดผลดีทั้งต่อตัวนักเรียนเอง ต่อครูผู้สอน และต่อโรงเรียน ดังนี้

1. ผลดีต่อตัวนักเรียน

1.1 ทำให้นักเรียนเป็นผู้มีความประพฤติดี มีลักษณะนิสัยที่ดี มีระเบียบวินัย เคารพต่อกฎเกณฑ์กติกา ปฏิบัติตนตามระเบียบวินัยของโรงเรียน ส่งผลทำให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีวินัยในตนเองต่อไปในอนาคต

1.2 ทำให้นักเรียนประสบความสำเร็จในการเรียนและการทำงานต่าง ๆ ผู้ที่มีระเบียบวินัยในตนเอง ย่อมบังคับให้ปฏิบัติตามหน้าที่ได้ ทำให้เป็นคนที่มีความรับผิดชอบ

1.3 ทำให้เป็นผู้ที่สังคมยอมรับ ผู้ที่มีวินัยในตนเองย่อมเป็นที่ยอมรับของบุคคลต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นผู้ปกครอง ครู เพื่อนๆ ถ้านักเรียนส่วนใหญ่มีวินัยในตนเอง ทุกคนจะยอมรับซึ่งกันและกัน การปกครองชั้นเรียนก็ไม่มีปัญหา

2. ผลดีต่อผู้สอน

2.1 ทำให้กิจกรรมการเรียนการสอนดำเนินไปด้วยความราบรื่น สร้างเสริมให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ได้ดี ถ้านักเรียนมีระเบียบวินัยดี ครูจะไม่เสียเวลาดักเตือนนักเรียนที่ไม่มีระเบียบวินัย การเรียนการสอนก็จะดำเนินไปอย่างราบรื่น ทำให้ครูสามารถทำการสอนได้บรรลุผลตามแผนที่วางไว้

2.2 เป็นการประหยัดเวลาการทำงานของครู ซึ่งในสภาพความเป็นจริงครูมีหน้าที่มากกว่าสอน ครูมีภารกิจที่จะต้องปฏิบัติหลายด้าน เช่น ด้านวิชาการ ด้านการปกครอง ด้านธุรการ ด้านการแนะแนว ถ้านักเรียนไม่มีปัญหาเรื่องระเบียบวินัย ครูก็จะไม่เสียเวลากับเรื่องนี้ ทำให้ครูมีเวลาไปปฏิบัติงานด้านอื่นได้มากเพิ่มขึ้น

3. ผลดีต่อโรงเรียน

3.1 เป็นการลดภาระงานของฝ่ายปกครองลง ทำให้ครูที่มีหน้าที่ดูแลด้านระเบียบวินัยของนักเรียน ไม่หนักใจในการทำงาน เพราะนักเรียนมีระเบียบวินัย จึงไม่ประพฤติดิระเบียบของโรงเรียน ทำให้ฝ่ายปกครองมีเวลาในการพัฒนานักเรียนในด้านอื่นมากเพิ่มขึ้น

3.2 ทำให้โรงเรียนเป็นที่ยอมรับของชุมชน สังคม โรงเรียนใดที่นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย มีความประพฤติดี ผู้ปกครองจะนิยมส่งลูกหลานเข้าเรียน เป็นที่ปรากฏชัดว่า นักเรียนที่มีความประพฤติดี มีวินัยในตนเอง จะตั้งใจเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่ไม่มีวินัย

จะเห็นได้ว่า การสร้างระเบียบวินัยในห้องเรียน เป็นพื้นฐานของการปลูกฝังและสร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน และเมื่อนักเรียนมีระเบียบวินัย ก็ย่อมจะก่อให้เกิดผลดีต่อนักเรียนเอง คือ ประสบผลสำเร็จทั้งในการเรียนและการทำงานทำให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ผลดีต่อครู คือ เป็นการประหยัดเวลาทั้งในด้านการจัดการเรียนการสอน และการปฏิบัติภารกิจอื่นของครู โดยไม่ต้องเสียเวลาอยู่กับการตักเตือนนักเรียนที่ไม่มีระเบียบวินัย ผลดีต่อโรงเรียน คือ โรงเรียนจะเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง ชุมชน สังคม และเป็นการลดภาระงานของฝ่ายปกครอง ดังนั้นครูผู้สอนจึงควรที่จะฝึกและสร้างระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นแก่นักเรียน

9. การสร้างระเบียบวินัยในชั้นเรียน

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญมากในการสร้างและปลูกฝังระเบียบวินัยให้กับนักเรียน ครูไม่เพียงแต่เป็นผู้สอนให้นักเรียนปฏิบัติตามกฎกติกาเท่านั้น แต่ครูจะต้องทำตัวเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตามกฎนั้นๆ ด้วย ระเบียบวินัยเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็กทุกคน ไม่ว่าจะเด็กหรือผู้ใหญ่ การทำงานในที่ใดหากขาดซึ่งระเบียบวินัยย่อมจะทำให้ผลงานที่ออกมานั้น ไม่ได้ผลดีเท่าที่ควร

การสร้างระเบียบวินัยในห้องเรียน ครูควรจัดในลักษณะดังนี้ (สุพิน บุญชูวงศ์, 2534 : 168 – 169)

1. ส่งเสริมทางด้านระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นกับนักเรียน หากครูได้ให้ความสำคัญและมีความรับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอน เพื่อสร้างเสริมความมีระเบียบวินัยอย่างจริงจัง โดยเริ่มแต่ในห้องเรียน ข้อปฏิบัติตนของนักเรียนภายในห้อง การรักษากฎเกณฑ์ตลอดจนการมีวินัยในตนเองในเรื่องความรับผิดชอบ

2. นักเรียนควรมีส่วนร่วมในการสร้างระเบียบ กฎเกณฑ์ในเรื่องต่างๆ ครูควรให้นักเรียนเข้าใจถึงเหตุผลที่ต้องมีกฎเกณฑ์ขึ้นไว้ และต้องมีวิธีแนะนำให้เด็กยอมรับและยินยอมตามข้อตกลงในกฎเกณฑ์ด้วยความเข้าใจและเต็มใจที่จะนำไปปฏิบัติตาม

3. ถ้ามีความเชื่อว่ากฎระเบียบเป็นสิ่งสำคัญและเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนเราแล้ว กฎระเบียบต่างๆ ก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเรียนการสอนในโรงเรียนด้วยเหมือนกัน เพราะเด็กจะได้เข้าใจว่าครุมุ่งหวังอะไรในเรื่องระเบียบวินัยที่เด็กควรประพฤติปฏิบัติ

4. ในการปกครองชั้นเรียนเพื่อที่จะให้นักเรียนปฏิบัติตามอยู่ในระเบียบวินัยที่ตนนั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูผู้สอน หรือ โรงเรียนจะต้องออกระเบียบข้อบังคับ หรือข้อปฏิบัติมาใช้กับนักเรียนควร

ให้นักเรียนมีความรู้สึกที่ไม่ได้ถูกบังคับ ให้นักเรียนได้เข้าใจเหตุผล และเห็นดีเห็นงามจากการปฏิบัตินั้น

5. ในการจัดกิจกรรมเพื่อปลูกฝังและสร้างเสริมความมีระเบียบวินัยให้กับเด็กนั้นจะต้องคำนึงถึงวัยแต่ละวัยด้วย ซึ่งจะมีผลต่อการปลูกฝังเป็นอย่างมาก

6. ครูควรได้ถือโอกาสปลูกฝังค่านิยมให้กับนักเรียนในขณะดำเนินการสอน โดยแทรกลงไปไปในบทเรียน เช่น ค่านิยมเรื่องความมีวินัย ควรปลูกฝังให้นักเรียนเป็นผู้มีวินัยในตนเอง มีระเบียบรู้จักบังคับและหักห้ามใจตนเอง โดยการสร้างสถานการณ์ที่จะปลูกฝังความมีระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นกับนักเรียนที่ตนสอน

จากการสร้างระเบียบวินัยในห้องเรียนในลักษณะดังกล่าว เห็นได้ว่า การสร้างระเบียบวินัยเป็นเรื่องสำคัญ ซึ่งครูจะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักควบคุมตัวเองให้อยู่ในระเบียบวินัย การสร้างระเบียบวินัยควรเริ่มสร้างตั้งแต่ในห้องเรียน โดยให้นักเรียนมีส่วนร่วมสร้างอย่างมีเหตุผลโดยใช้หลักประชาธิปไตย อารมณ์ ใจเที่ยง (2537 : 239-240) ได้กล่าวถึง การสร้างระเบียบวินัยในชั้นเรียนว่ามีความมุ่งหมาย 2 ประการ ดังนี้ คือ

1. เสริมสร้างบรรยากาศการเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ของนักเรียนทั้งชั้น
2. เตรียมนักเรียนให้สามารถรับผิดชอบและควบคุมดูแลตนเองได้ในอนาคต

การสร้างระเบียบวินัยจะต้องอาศัยเวลา อาศัยความใจเย็น และเมตตาธรรมของครู ตลอดจนต้องมีการดำเนินการที่เหมาะสม ซึ่งแนวทางการสร้างระเบียบวินัยแก่ผู้เรียน มีดังนี้(อารมณ์ ใจเที่ยง, 2537 : 240-241)

1. สร้างแนวทางปฏิบัติ ชั้นแรกของการสร้างวินัยในตนเอง คือให้ผู้เรียนรู้จักพฤติกรรมที่ดี ความสนใจตั้งใจของครูที่จะให้ผู้เรียนได้สังเกต แยกแยะพฤติกรรมที่เหมาะสมที่ควรเป็นแนวทางนำไปสู่การพัฒนามาตรฐานความประพฤติของผู้เรียน วิธีการให้ผู้เรียนได้สร้างแนวทางปฏิบัติตั้งแต่เริ่มต้นเทอมใหม่ เป็นวิธีที่ประสบความสำเร็จมากวิธีหนึ่ง แต่ครูต้องทำหน้าที่หนักในการดูแลช่วยเหลือให้คำแนะนำ เพื่อมิให้กฎเกณฑ์นั้นเป็นการบังคับ หรือเน้นรายละเอียดมากเกินไปบางครั้งครูอาจจะแนะนำให้มีการพิจารณาทบทวนกฎข้อบังคับหลังจากทดลองไปสักสองถึงสามสัปดาห์

2. ช่วยให้ผู้เรียนปรับปรุงตนเอง บ่อยครั้งที่มาตรฐานของนักเรียนมิได้เป็นไปตามความคาดหวังของครู บางครั้งเด็กอาศัยอยู่ในบ้านหรือในถิ่นที่เด็กมองไม่เห็นคุณค่าของ กฎเกณฑ์ซึ่งใช้อู่ภายในโรงเรียน เมื่อครูได้พบกรณีเช่นนี้ ถ้าครูใช้วิธีบังคับหรือวิพากษ์วิจารณ์การประพฤติปฏิบัติของทางบ้าน จะส่งผลในทางตรงกันข้าม ครูจะต้องใช้ความมีเหตุผลประกอบการแนะนำแนวทางแก่ผู้เรียนอย่างมาก ไม่ใช่ใช้อำนาจ อาจใช้วิธีให้ตัวอย่างให้คนอื่น ๆ ที่มีความสุขในการปฏิบัติตามแนวทางที่ตั้งไว้ หรือให้ผู้เรียนได้รับความรู้สึกของเพื่อน ของครูที่มีต่อการประพฤติปฏิบัติที่

เหมาะสม ในแนวทางเช่นนี้ครูจะช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นมาตรฐานความเป็นอยู่ที่ดีกว่า และทำให้เกิดการปรับปรุงตนเอง

3. ใช้กฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวทางนำไปสู่วินัยในตนเอง เมื่อมีคนทำผิดกฎกระบวนการพิจารณาร่วมกันระหว่างครูและผู้เรียน เป็นโอกาสที่จะช่วยสอนพื้นฐานทางวินัยในตนเอง ครูควรให้ผู้เรียนพิจารณาว่า ความประพฤติใดที่ไม่ดีและทำไมจึงถือว่าผิด และควรกระทำอย่างไร เพื่อการแก้ไข บางครั้งครูอาจให้นักเรียนเป็นผู้ดูแลรักษากฎระเบียบของห้องเรียน แต่ผู้เรียนจะต้องมีความพร้อมเพียงพอก่อน เพราะการโยนความรับผิดชอบมากเกินไปให้แก่ผู้เรียนที่เริ่มฝึกกระบวนการประชาธิปไตยอาจทำให้โปรแกรมล้มเหลวได้

จึงอาจกล่าวได้ว่า แนวทางการสร้างระเบียบวินัยให้แก่ผู้เรียนนั้น จะต้องให้ผู้เรียนได้เห็นตัวอย่างที่ดี ซึ่งจะทำให้ได้แนวทางการประพฤติปฏิบัติ ต้องใช้เทคนิควิธีที่จูงใจให้ปฏิบัติไม่หักทายน่าใจและใช้กฎระเบียบที่ผู้เรียนยอมรับร่วมกันปฏิบัติด้วยความเต็มใจ ตลอดจนใช้หลักการปกครองชั้นเรียนอย่างยุติธรรมตามหลักประชาธิปไตย แนวทางเช่นนี้จะช่วยให้ผู้เรียนรู้จักสร้างระเบียบวินัยในตนเองได้ด้วยความเต็มใจ

10. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียน

โดยเมื่อมีการกล่าวถึง ระเบียบวินัยในห้องเรียน ก็จำเป็นต้องมีการกล่าวถึงพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนควบคู่ไปด้วย เพราะวินัยในห้องเรียนจะเกิดขึ้นได้มากน้อยเพียงใดย่อมต้องอาศัยการกำหนดขอบเขตพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียนเป็นปัจจัยในการกำหนดเพียงนั้น ซึ่ง สราวุธ วงศ์ทอง (2536 : 5) ได้กล่าวถึง ขอบเขตของพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียน โดยสามารถที่จะจำแนกออกเป็น 2 พฤติกรรมหลัก ดังนี้

1. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียนขณะที่ครูสอน ได้แก่ การไม่แหย่เพื่อน ไม่ส่งเสียงดัง ไม่นำสิ่งของมาเล่น ไม่ลุกเดินจากที่ ไม่เล่นกับเพื่อน ไม่พูดสอดแทรกครู
2. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียนขณะที่ครูให้งานทำ ได้แก่ การทำงานที่ครูมอบหมาย ไม่ลุกเดินจากที่ ไม่เล่นกับเพื่อน และไม่คุยกัน

ส่วน Evertson (2540 : 19-29) ได้กล่าวเอาไว้ถึงกระบวนการของห้องเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งกระบวนการของห้องเรียนดังกล่าวนี้ หมายถึง แนวทางที่จะทำให้แต่ละงานกิจกรรม สิ่งที่ต้องทำหรือที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำภายในห้องเรียน สามารถดำเนินไปอย่างมีลำดับขั้นตอนที่ชัดเจน เพื่อให้สามารถป้องกันพฤติกรรมหรือจัดการกับพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ภายในห้องเรียนด้วยความราบรื่น

ดังนั้น จึงสามารถนำกระบวนการของห้องเรียนในบางกระบวนการที่มีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียน มากำหนดเป็นขอบเขตของพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียนได้ เนื่องจากกระบวนการของห้องเรียนดังกล่าว บางกระบวนการมีความครอบคลุมในแต่ละงาน กิจกรรม สิ่งที่ต้องทำหรือที่ต้องปฏิบัติเป็นประจำ ภายในห้องเรียนอย่างครบถ้วนและสมบูรณ์อยู่แล้ว ดังนี้

1. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการเริ่มต้นแต่ละวัน
2. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนก่อนเริ่มต้นบทเรียน
3. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการแจกอุปกรณ์หรือเอกสารการเรียน
4. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะครูกำลังสอน
5. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะนั่งทำงานรายบุคคล
6. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะอยู่ในกลุ่มย่อย
7. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะอยู่นอกกลุ่มย่อย
8. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในขณะที่ครูถูกรบกวนขณะครูกำลังสอน
9. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะการทำงานของนักเรียนเสร็จสมบูรณ์

จากขอบเขตของพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียนตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พอที่จะประมวลโดยองค์รวมเพื่อให้เกิดความสอดคล้องและครอบคลุมในแต่ละประเด็นที่เป็นพฤติกรรมหลัก โดยอิงอยู่บนพื้นฐานทางธรรมชาติในบทบาทของทั้งครูและนักเรียนที่สามารถเกิดขึ้นได้ในห้องเรียน พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของนักเรียน จึงมีขอบเขตของพฤติกรรมใน 3 ลักษณะ ดังนี้ (ลัดดา บุญทรง, 2548 : 53 ; วิรศักดิ์ ไชยเสน, 2548: 50; สุกจิตตรา แก้วตะรัตน์, 2548 : 62)

พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการเตรียมความพร้อม ประกอบด้วย

1. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการเริ่มต้นแต่ละวัน
2. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการแจกอุปกรณ์หรือเอกสารการเรียน
3. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนก่อนเริ่มต้นบทเรียน

พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการเรียนการสอน ประกอบด้วย

1. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะครูกำลังสอน
2. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนเมื่อครูถูกรบกวนขณะที่ครูกำลังสอน

พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนในการทำงาน ประกอบด้วย

1. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะนั่งทำงานรายบุคคล
2. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะอยู่ในกลุ่มย่อย

3. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนขณะอยู่นอกกลุ่มย่อย
4. พฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนเมื่อการทำงานของนักเรียนเสร็จสมบูรณ์

การอบรมเลี้ยงดู

การที่จะให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กให้เหมาะสมนั้น พ่อแม่และผู้ปกครองจำเป็นจะต้องประพฤติปฏิบัติให้สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็กในแต่ละวัยและแต่ละสถานการณ์แวดล้อม พ่อแม่และผู้ปกครองควรตระหนักว่าเป้าหมายในการเลี้ยงดูเด็ก คือการพัฒนาให้เด็กสามารถพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านอารมณ์ ความคิด และการกระทำ สามารถปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และทำให้ผู้อื่นมีความสุขด้วย นอกจากนี้พ่อแม่และผู้ปกครองควรสร้างความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กให้เพิ่มมากขึ้น ทำให้เด็กมีความสามารถในการควบคุมตนเอง มีความรับผิดชอบและสามารถแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาประเทศชาติและช่วยให้การพัฒนาประเทศสามารถกระทำได้อย่างรวดเร็ว

1. ความหมายของการอบรมเลี้ยงดู

คำว่า การอบรมเลี้ยงดู (Child care) มีนักจิตวิทยา นักการศึกษา และผู้รู้หลายท่านได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูไว้หลายความหมายด้วยกัน ดังนี้

กรรณิการ์ วิจิตรสุคนธ์ และ คารณี สายะวัน (2529 : 22, อ้างถึงใน ทะนงศักดิ์ สุขเกษม, 2544 :11) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูไว้ว่า การอบรมเลี้ยงดู คือ กระบวนการสอนที่มุ่งให้เด็กประพฤติในสิ่งที่ควรประพฤติเป็นพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและหลีกเลี่ยงการประพฤติในพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนา โดยมีจุดมุ่งหมายให้เด็กได้เจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถจะควบคุมตนเองได้ มีความรับผิดชอบและมีระเบียบวินัยในตนเอง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2526 : 22, อ้างถึงใน เชิดภักดิ์ ศิริสุข, 2543: 33) ได้ให้ความหมายของการอบรมเลี้ยงดูไว้ว่า เป็นการปฏิบัติของผู้ปกครองต่อเด็กในด้านการลงโทษเด็ก การให้รางวัลเด็ก การเป็นตัวอย่างแก่เด็ก การควบคุมเด็ก

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจจนึก (2520: 24, อ้างถึงใน สุนันท์ พรหมดี, 2540 : 16) กล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดูว่า การอบรมเลี้ยงดู คือ การที่บิดามารดา หรือผู้ดูแลเด็กปฏิบัติต่อเด็กและเรียกร้องให้เด็กปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นในทำนองต่าง ๆ แทน การอบรมเลี้ยงดู ก็คือ การที่ผู้เลี้ยงดูกับเด็กมีการติดต่อกันอันเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถให้รางวัลหรือลงโทษการกระทำต่าง ๆ ทำให้เด็กได้เลียนแบบผู้เลี้ยงดูด้วย

ดวงเดือน ศาสตราภักดิ์ (2522 : 18-22, อ้างถึงใน สุพันธ์ พรหมดี, 2540 : 16) ได้กล่าวถึง การอบรมเลี้ยงดูไว้ดังนี้ คือ บุคลิกภาพและพัฒนาการของมนุษย์ขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดูตั้งแต่ วัยเด็ก เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูด้วยความรักความอบอุ่นจะมีความเชื่อมั่นในตนเองสูง สามารถ ปรับตัวและสร้างความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ได้ ส่วนเด็กที่ขาดความรักความอบอุ่นจากพ่อแม่จะรู้สึก ว่าตนเองถูกทอดทิ้ง มีลักษณะก้าวร้าว ปรับตัวในสังคมไม่ได้

เชิดภัก ศิริสุข (2543 : 33) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู คือ การปฏิบัติของพ่อแม่หรือ ผู้ปกครอง ในการเลี้ยงดูเอาใจใส่และส่งเสริมให้บุตรมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และ สติปัญญา

ณรงค์ศักดิ์ ทะละภักดิ์ และคณะ (2529 : 37, อ้างถึงใน เชิดภัก ศิริสุข , 2543 : 33) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูไม่ได้หมายถึง การให้นมป้อนข้าว อาบน้ำ ทำให้ลูกเจริญเติบโตขึ้นเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงพฤติกรรมของมนุษย์ สัมผัสทั้งหลายที่ปฏิบัติต่อลูกตั้งแต่แรกเกิดตลอดช่วงเวลา อันยาวนาน

สุพันธ์ พรหมดี (2540 : 23) ได้กล่าวถึงความหมายของการอบรมเลี้ยงดูไว้ว่า การอบรม เลี้ยงดู หมายถึง การที่พ่อแม่ ผู้ปกครองปฏิบัติต่อลูกด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการ ของลูกในด้านต่างๆ และจะส่งผลต่อพฤติกรรมด้านต่างๆ ด้วย

นันทนา แทนธานี (2534 : 27-28, อ้างถึงใน สุพันธ์ พรหมดี, 2540 : 16) ให้ความหมายว่า ของการอบรมเลี้ยงดูไว้ว่า การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การที่ผู้ปกครองปฏิบัติต่อเด็กเพื่อสนอง ความต้องการที่จำเป็นของเด็กทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ เพื่อให้เด็กมีสุขภาพกายและสุขภาพจิต ที่ดีและนอกจากนั้นยังมีการให้คำแนะนำสั่งสอนอบรมเพื่อให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสม

วิเชียร ทองนุช (2521 : 211, อ้างถึงใน เชิดภัก ศิริสุข , 2543 : 33) กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดู คือการปลูกฝังลักษณะทางบุคลิกภาพให้แก่เด็ก พ่อแม่เป็นผู้ฝึกอบรมให้เด็กได้แสดงความคิด พฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งในด้านความสามารถ ความรู้ ทักษะ ความสนใจ ทักษะคิด อุปนิสัย อารมณ์ และ วัฒนธรรม

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าวข้างต้นพอจะประมวลได้ว่า การอบรมเลี้ยงดู คือ การปฏิบัติ ตนของผู้ปกครองในการที่จะเลี้ยงดูลูกและให้การสอนการอบรมให้ปฏิบัติตนเป็นคนดี ให้มี พัฒนาการในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาและเพื่อให้เด็กมีพฤติกรรมที่เหมาะสมและ สามารถที่จะควบคุมตนเองได้

2. ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู

ผู้รู้หลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดู ไว้ในหลากหลายรูปแบบ ดังนี้
 นวีวรรณ กินาวงศ์ (2533 : 40-42 , อ้างถึงใน สุพันธ์ พรหมดี, 2540 : 16) กล่าวว่า การที่เด็กมีความมั่นใจและมั่นคงทางอารมณ์เพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับ การอบรมเลี้ยงดูเป็นสำคัญ เพราะเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูอย่างอิสระจะมีความเชื่อมั่นในตนเองมากกว่าเด็กที่ถูกเข้มงวดตลอดเวลา โดยเฉพาะเวลาที่เด็กเข้าสู่โรงเรียนเป็นครั้งแรก เด็กจะต้องปรับตัวเป็นอย่างมาก

สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม (2520 : 120) กล่าวว่า “พ่อแม่หรือผู้ให้การเลี้ยงดูจะเป็นผู้มีอิทธิพลต่อรูปแบบของพฤติกรรมเด็กจนถึงวัยรุ่นเพราะเป็นสิ่งแวดล้อมแรกและใกล้ชิดที่สุด” ครอบครัวที่ทำหน้าที่ให้การอบรมเลี้ยงดูที่ดีหรือไม่ดีนั้นจะเป็นผู้ให้รูปแบบและมีผลต่อเด็กเป็นอย่างมาก

ฉลอง ภิรมย์รัตน์ (2521 : 211) กล่าวว่า “วัยรุ่นดีหรือชั่ว ในอนาคตจะอยู่ในช่วงนี้โดยมีพ่อแม่ให้การเลี้ยงดู ถ้าให้การอบรมเลี้ยงดูที่ดีถูกต้อง ก็จะรอดพ้นระยะอันตรายไปได้ แต่ถ้าให้การอบรมเลี้ยงดูที่ผิดหรือไม่มีเวลาเอาใจใส่ลูกหรืออบรมผิด ๆ ก็จะทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่ไม่ดี”

อารี รังสินันท์ (2527 : 167,อ้างถึงใน สุพันธ์ พรหมดี, 2540 : 24) ได้กล่าวว่า บิดามารดา คือผู้มีบทบาทสำคัญที่สุดในการส่งเสริมพัฒนาการทั้ง 4 ด้านของเด็ก ซึ่งได้แก่ ด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคมและด้านสติปัญญา การที่เด็กเจริญเติบโตเป็นเด็กที่แข็งแรง มีสุขภาพอนามัยดี มีการปรับตัวกับเพื่อนฝูงได้ดี และมีความคิดสร้างสรรค์เป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดา

สุรางค์ ไคว้ตระกูล (2541 : 60-61) กล่าวว่า เด็กวัยก่อนเรียนเป็นระยะวิกฤติของการพัฒนาการทางอารมณ์ การส่งเสริมและช่วยให้เด็กมีความสุข มีความเบิกบาน จะเป็นรากฐานสำคัญของการปรับตัว หรือการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น ซึ่งเป็นผลมาจากการอบรมเลี้ยงดูทางบ้านทางครอบครัวที่ให้ความรัก ความอบอุ่น จะทำให้เด็กกล้าหาญที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างมั่นใจ

วราภรณ์ รักรวิชัย (2533, อ้างถึงใน สุคนธ์ เจียรกลาง, 2535 : 9) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูไว้ว่า พ่อแม่ทุกคนปรารถนาที่จะให้ลูกเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ มีความเจริญก้าวหน้า มีความสุข ประสบผลสำเร็จและมีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมให้ดีขึ้นตามลำดับ โดยให้มีคุณภาพมีประสิทธิภาพในด้านต่างๆ เพื่อความอยู่รอดในสังคมพ่อแม่มีบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญ เพราะฉะนั้นพ่อแม่จึงควรรู้จักวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่จะทำให้เด็กมีความสามารถพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกในแนวที่พึงประสงค์

รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ (2531,อ้างถึงใน สุคนธ์ เจียรกลาง, 2535 : 9) กล่าวไว้ว่า เด็กมีความแตกต่างกัน เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะในวัยเด็กบุคลิกภาพอุปนิสัยต่าง ๆ จะถูกกำหนดและวางรากฐานไว้ และจะติดตัวต่อไปจนตลอดชีวิต ดังนั้นการอบรมเลี้ยงดูจึงมี

ความสำคัญมาก บทบาทของพ่อแม่ที่มีต่อลูก กล่าวคือทำให้ความรักความอบอุ่น การเอาใจใส่ ตั้งแต่แรกเกิดจะช่วยให้เด็กเติบโตทางกาย จิตใจ อารมณ์สังคมได้อย่างดีที่สุดและจัดประสบการณ์ สิ่งแวดล้อมที่ดีจะช่วยพัฒนาการทางด้านสติปัญญา และเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อให้เด็กได้ เรียนรู้ ประสบการณ์ใหม่ๆ และสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข (เมธินินทร์ ภิญญชาน ,2531,อ้างถึงใน สุคนธ์ เจียรกลาง,2535 : 9)

จากการศึกษาเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญของการอบรมเลี้ยงดูพอจะสรุปได้ว่าการอบรมเลี้ยงดูจะมีอิทธิพลต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม ทั้งนี้พ่อแม่เป็นผู้ที่มีหน้าที่และบทบาทที่สำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูแต่ละแบบนั้นก็ส่งผลต่อพฤติกรรมของเด็กให้เป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีในอนาคตได้ กระบวนการในการอบรมเลี้ยงดูเป็นสิ่งที่มีความสำคัญในอันที่จะกำหนดบุคลิกภาพของเด็กให้เป็นไปในแบบต่างๆ พ่อแม่นับว่าเป็นบุคคลแรกและเป็นบุคคลสำคัญที่จะช่วยให้เด็กมี พัฒนาการ และบุคลิกภาพอย่างเหมาะสม เนื่องจากพ่อแม่เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดเด็กตั้งแต่แรกเกิด หากว่าเด็กได้รับความรักความอบอุ่นตั้งแรก เมื่อเด็กโตขึ้นเด็กก็จะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์

3. รูปแบบของการอบรมเลี้ยงดู

การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ พ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเพียงพอจึงจะสามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กได้ดีตามความประสงค์ที่ต้องการ การให้การอบรมดูแลและเลี้ยงดูมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีพัฒนาการทางสมองสูง มีความสามารถในการคิด การตัดสินใจและการเลือกสรร หากพ่อแม่หรือผู้ปกครองใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ไม่เหมาะสมหรือการใช้การอบรมเลี้ยงดูแบบไม่มีการปรับหรือการยืดหยุ่นทฤษฎีแล้วจะทำให้การเลี้ยงดูไม่ประสบผลสำเร็จ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูบุตรของแต่ละครอบครัวจะแตกต่างกันไปตามลักษณะนิสัย ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจ ความเชื่อ ค่านิยมสภาพแวดล้อม และความเอื้ออำนวยในด้านต่างๆ ดังที่ ทิศนา แคมมณี และคณะ (2535, อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ , 2540 32-33) ได้ประมวลลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามวิถีชีวิตไทย ได้เป็น 10 แบบ ดังนี้

- 1) การให้อิสระเชิงควบคุม เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ผู้ใหญ่ให้อิสระแก่เด็กในการตัดสินใจ เรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับตนเองให้เด็กช่วยตนเอง แต่ผู้ใหญ่จะควบคุมดูแลอยู่ห่าง ๆ
- 2) การควบคุมเชิงละเอียด เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่ผู้ใหญ่คอยควบคุมดูแลให้อยู่ในสายตาของผู้ใหญ่ แต่ไม่ควบคุมตลอดกระบวนการ การควบคุมไม่คงเส้นคงวาขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่

3) การยอมรับแบบไม่แสดงออก ผู้ใหญ่ให้การยอมรับเด็กโดยไม่แสดงออกอย่างชัดเจนทางพฤติกรรม ผู้ใหญ่จะแสดงการยอมรับโดยการกอดจูบเมื่อเด็กยังเล็ก แต่จะเห็นห่างเมื่อโตขึ้น การเฉยหรือนิ่งของผู้ใหญ่ถือว่าการแสดงการยอมรับเด็ก แต่ถ้าไม่พอใจผู้ใหญ่จะว่ากล่าวตักเตือน

4) การเป็นแบบอย่าง เด็กเรียนรู้จากการเลียนแบบพฤติกรรมผู้ใหญ่ ซึ่งมีทั้งพฤติกรรมทางบวก และพฤติกรรมทางลบ

5) การให้เด็กสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและร่วมสถานการณ์ แล้วเกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติ คือให้เด็กได้เรียนรู้จากสัมผัส และสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่เป็นบุคคล วัตถุและธรรมชาติรอบตัว

6) การใช้พฤติกรรมทางวาจาอย่างมากและแสดงเหตุผลน้อย

7) การใช้อำนาจในการอบรมเลี้ยงดู ทั้งอำนาจทางวาจาและท่าทาง

8) การไม่คงเส้นคงวา การแสดงพฤติกรรมของผู้ใหญ่ ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่

9) การมีผู้เลี้ยงดูเด็กหลายคน

10) พ่อแม่ สนองความต้องการของเด็กเปลี่ยนแปลงไปตามวัย วุฒิภาวะ และเพศของเด็ก วราภรณ์ รักรวิชัย (2533,อ้างถึงใน สุคนธ์ เขียรกลาง ,2535 :11-12) ได้แบ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูไว้ 4 วิธี ดังนี้

1) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักความอบอุ่น แบบประชาธิปไตย เป็นการอบรมเลี้ยงดูโดยใช้เวลา 3 บท ได้แก่ ความรัก ความเข้าใจ ความเอาใจใส่ ในการเลี้ยงดูเด็กต้องใช้เหตุผลกับเด็ก ให้เด็กรู้สึกว่าคุณได้รับการปฏิบัติอย่างยุติธรรม พ่อแม่ต้องให้ความสำคัญกับลูก โดยถือว่าลูกคือส่วนที่มีความสำคัญต่อครอบครัว พ่อแม่ให้สิ่งที่ลูกต้องการจริงๆ จัดประสบการณ์ต่างๆ ให้ตรงกับพัฒนาการของลูก ตามความเหมาะสมกับความสามารถทางร่างกาย อารมณ์ สังคม และทักษะของลูก โดยไม่บังคับให้ลูกทำในสิ่งที่ลูกไม่ยอมทำหรือไม่สามารถทำได้ ให้การยอมรับและยกย่อง โดยสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้ลูก ให้อิสระลูกในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เอาใจใส่และช่วยเหลือแนะนำลูกตามความเหมาะสม ยอมรับความสามารถและให้สิทธิลูกในการตัดสินใจ หรือแก้ปัญหาด้วยตนเอง พ่อแม่ต้องให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา ให้ความมั่นคง และความรู้สึกปลอดภัย ตลอดจนชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตแต่ละวัยแก่ลูก เพื่อลูกจะได้เกิดการเรียนรู้ที่จะอยู่อย่างมีความสุข

2) การอบรมเลี้ยงดูแบบคาดหวังเอาากับเด็ก เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่เรียกร้องเอาจากลูก โดยพ่อแม่มีความต้องการเชิงเชืงญให้ทำตามทีพ่อแม่ต้องการหรือคาดหวังไว้ พ่อแม่จะกำหนดวิถีชีวิตให้กับลูก ลูกต้องทำตามจุดประสงค์ของพ่อแม่ ลูกมีหน้าที่จะต้องทำตามทุกอย่างแม้ไม่ชอบ

3) การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ไม่สนใจที่จะอบรมสั่งสอนลูก ปล่อยให้ลูกทำอะไรตามอำเภอใจ ไม่มีใครคอยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม ไม่สนใจความเป็นอยู่ ไม่ดูแลยามเจ็บป่วย ให้ความรักแบบลำเอียง หรือคุด่าลงโทษรุนแรงเกินเหตุ บางครั้งก็ปล่อยหน้าที่เลี้ยงดูเด็กให้คนอื่นเลี้ยงดูตามมีตามเกิดซึ่งอาจจะเป็นเพราะฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว หรือเป็นลูกที่เกิดมาโดยพ่อแม่ไม่ตั้งใจให้เกิดหรือเป็นครอบครัวที่แตกแยก

4) การอบรมเลี้ยงดูแบบรักถนอมมากเกินไป เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ตามปกป้อง ดูแลลูกมากเกินไป ไม่ให้ลูกได้รับความลำบากหรืออันตรายคอยให้ความช่วยเหลือลูกทุกอย่าง จนลูกไม่รู้จักวิธีช่วยเหลือตนเอง ไม่รู้จักการแก้ปัญหาด้วยตนเอง

รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ (2531, อ้างถึงใน สุคนธ์ เจริญกลาง, 2535 : 13-14) ได้แบ่งวิธีการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 4 ประเภทคือ

1) การอบรมเลี้ยงดูแบบไม่ยอมรับ บางครอบครัวที่ยังไม่พร้อมที่จะมีลูก จึงไม่ต้องการลูก พฤติกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความไม่ต้องการของพ่อแม่คือ คลอดลูกแล้วทิ้งไว้ที่โรงพยาบาล ทิ้งลูกไว้ห้องคอยาก กังขังในห้อง พ่อแม่บางคู่จะทิ้งลูกไว้กับผู้เลี้ยงนานๆ โดยไม่หวังหรือไม่สนใจบางราย นำลูกไปโรงเรียนประจำ หรือฝากเลี้ยงกับสถานเลี้ยงเด็ก เป็นต้น ทำให้เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้จะเป็นเด็กที่มีลักษณะเก็บกด ขอมรับสภาพนั้น เจ็บขม ขี้อายและหนีสังคม หรือก้าวร้าวในสังคม มีความกระตือรือร้นสูง ขี้จิกจกคนอื่น ในบางครั้งจะมีพฤติกรรมที่ต่อต้านพ่อแม่ บางครั้งจะเปลี่ยนชื่อตนเองเสียใหม่ ไม่ยอมรับชื่อที่พ่อแม่ตั้งให้

2) ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูแบบรักมากเกินไป พ่อแม่ที่เลี้ยงดูลูกแบบรักลูกมากเกินไปหรือปกป้องคุ้มครองเกินไป พบว่า มีลักษณะพื้นฐานของการเลี้ยงดูเป็น 2 ลักษณะด้วยกัน คือ

2.1 เห็นลูกเป็นเด็กตลอดเวลา แม้ว่าลูกจะโตแล้วก็ตาม

2.2 ปกป้องและขัดขวางวุฒิภาวะทางสังคม เช่น แนะนำสั่งสอนอยู่ตลอดเวลา เตรียมบทเรียนและแบบฝึกหัดให้ เลือกวิชาเรียนให้ ต่อสู้อุปสรรคให้ทุกอย่าง ไม่ยอมให้ลูกเข้าใกล้สิ่งที่เป็นอันตราย ไม่ยอมให้ไปไหนคนเดียว เลือกเพื่อนให้ครบ เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูแบบนี้จะมีลักษณะที่สมาคมกับเพื่อนไม่ได้ ขี้อาย ไม่เป็นตัวของตัวเอง ไม่มีความสุข บางคนจะมีอาการทางจิต ทาง การแพทย์เรียกว่า ดิคแม่ม มีภาวะไม่สมบูรณ์ มีอาการต่าง ๆ เช่น ปวดศีรษะ ระบบย่อยอาหารไม่ดี มีอาการ โรคประสาท เด็กจะหาประสบการณ์ทางสังคมจากหนังสือ และในที่สุดจะแสดงอาการต่อต้าน เช่น ดื่มสุราหรือเที่ยวเตร่ในทางไม่ดี

3) ลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมเกินไป พ่อแม่จะตั้งข้อกำหนด วางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ลูกทำ เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิตอย่างที่พ่อแม่ต้องการ ซึ่งบางครั้งความหวังเหล่านั้นเกินความสามารถที่เด็กจะทำได้ เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ ถ้าเด็กมีความสามารถ

ใกล้เคียงกับความมุ่งหวัง ของพ่อแม่เด็กจะเป็นบุคคลที่มีแรงขับสูงและมักประสบความสำเร็จในชีวิต แต่มีพฤติกรรมที่แสดงออกมา มักจะเป็นบุคคลที่มีแรงขับสูงและมักจะประสบความสำเร็จในชีวิต มีความกังวลเคร่งเครียด ส่วนเด็กที่มีความสามารถต่ำกว่าความมุ่งหวังของพ่อแม่ จะแสดงปฏิกิริยาโดยการหนีสถานการณ์นั้น ๆ บางครั้งจะพูดปดเพื่อให้พ่อแม่พอใจ จุดเด่นของพฤติกรรมของเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้คือ มีอาการกังวลใจ รู้สึกเป็นปมค้อย บางครั้งจะหันเข้าพึ่งศาสนา บางครั้งมีอาการ โรคประสาท เช่น ต่อต้านการกระทำของพ่อแม่ และเป็นคนกลัวง่าย เป็นต้น

4) ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อย เด็กที่ไม่เป็นระเบียบ เป็นผลของการเลี้ยงดูแบบปล่อยหรือเป็นเพราะพ่อแม่ให้อิสระมากเกินไป โดยทั่วไปแม่ที่เลี้ยงลูกประเภทนี้มักจะบ่นในเรื่องต่าง ๆ เช่น ต้องอ่านหนังสือให้ลูกฟังขณะที่ลูกกินข้าว หรือต้องแต่งตัวให้ มิฉะนั้นจะไปโรงเรียนสาย เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยจะมีพฤติกรรมที่ยึดตนเป็นใหญ่ไม่มีระเบียบ ก้าวร้าว มีพฤติกรรมต่อต้านเกรี้ยวกราด

เมธินันท์ ภิญญชาน (2530, อ้างถึงใน สุคนธ์ เจียรกลาง, 2535 : 15-16) กล่าวว่า เด็กจะเป็นอย่างไร มีบุคลิกภาพและนิสัยอย่างไรขึ้นอยู่กับวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่แบ่งได้ 3 วิธี ดังนี้

1. บรรยากาศที่เข้มงวดกวดขันในครอบครัว ลักษณะนี้พ่อแม่จะต้องเป็นใหญ่ ลูกจะต้องเชื่อฟังพ่อแม่ทุกอย่าง ไม่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็นใด ๆ ทั้งสิ้น เด็กที่ถูกเลี้ยงในลักษณะนี้ จะขาดความคิดริเริ่ม เก็บตัว ไม่แสดงออกเพราะกลัวความผิด ขาดความอบอุ่นขาดความเชื่อมั่นในตนเอง
2. บรรยากาศที่เปลี่ยนแปลงตามอารมณ์ พฤติกรรมของพ่อแม่ไม่แน่นอน ถ้าพอใจก็จะโอ้อิงเกินเหตุ ในขณะที่พ่อแม่อารมณ์ดี ลูกทำผิดก็จะไม่ถูกลงโทษไม่ว่าความผิดนั้นจะรุนแรงเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าพ่อแม่อารมณ์ไม่ดีลูกก็จะถูกลงโทษในบางครั้งการกระทำนั้นไม่มีความผิด เด็กที่อยู่ในครอบครัวลักษณะนี้จะเป็นคนไม่กล้าคิดไม่กล้าตัดสินใจ ไม่เชื่อฟัง ขาดความรักความอบอุ่น อารมณ์ไม่มั่นคง

3. บรรยากาศที่มีเหตุผล พ่อแม่มีท่าทียอมรับความคิดเห็น และการกระทำของลูกอย่างสมเหตุสมผล เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างเต็มที่ มีส่วนร่วมกับกิจกรรมในบ้าน ได้รับความอบอุ่นอย่างเหมาะสม ลักษณะบรรยากาศแบบนี้จะทำให้เด็กมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์รู้จักการแก้ปัญหา มีความรับผิดชอบ เชื่อมั่นในตนเองและมีลักษณะพึ่งตนเองได้

Faw. T. and Belkin (คุชฎี โยเหลา, 2535, อ้างถึงในสำนักงานคณะ กรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 33) กล่าวถึงการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ว่าแบ่งออกเป็น 4 แบบคือ

- 1) การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Democratic Pattern of Parenting) ซึ่งเป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ให้ความอบอุ่นและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นกับเด็ก การอบรมเลี้ยงดู

แบบนี้คล้ายกับการใช้อำนาจอย่างมีเหตุผล เด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้จะคล่องแคล่ว เป็นอิสระ และมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

2) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความอบอุ่น แต่ควบคุมอย่างเข้มงวด (Warmth but Restrictive Pattern of Parenting) การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกแต่มีการควบคุมสูง เด็กจากครอบครัวที่มีการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จะช่วยตัวเองได้น้อยมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ต่ำกว่าเด็กอื่น

3) การอบรมเลี้ยงดูแบบปฏิเสธและควบคุม (Rejecting and Controlling Pattern of Parenting) การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้พ่อแม่ให้ความรักความอบอุ่นน้อยแต่ควบคุมสูง เด็กจะมีลักษณะขาดความเชื่อมั่น ลงโทษตนเอง และหนีห่างจากสังคม จิตใจไม่มั่นคง

4) การอบรมเลี้ยงดูแบบปฏิเสธและปล่อยตามใจ (Rejecting and Autonomous Pattern of Parenting) พ่อแม่ให้ความรักความอบอุ่นน้อย และไม่สนใจที่จะควบคุมหรืออบรมแนะนำเด็ก ลักษณะของเด็กจากครอบครัวแบบนี้จะควบคุมตัวเองได้น้อย มีความก้าวร้าว

กวินทร์ ธรรมนุค (2522 : 27-30 , อ้างถึงในสุนันท์ พรหมดี, 2540 :28-29) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ร่วมกันรับผิดชอบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การตัดสินใจใด ๆ ภายในครอบครัวเกิดขึ้นจากการเห็นชอบของสมาชิกทุกคนในครอบครัว โดยถือเอาความสุขของส่วนรวมเป็นใหญ่ ลูกมีโอกาสใช้ความสามารถอย่างเต็มที่ และรับผิดชอบต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว มีโอกาสหัดคิดริเริ่มและตัดสินใจ จากสิ่งเล็ก ๆ ไปสู่งานใหญ่ พ่อแม่สนองความต้องการพื้นฐานของลูก ให้ความรัก ความเอาใจใส่และให้โอกาสที่จะคบหาสมาคมกับเพื่อน เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้น ทุกคนมีส่วนออกเสียงและให้ความเห็น ถ้าเกิดการขัดแย้งกันขึ้นก็เปิดโอกาสให้ทุกคนได้ใช้เหตุผลในการโต้แย้งกัน

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด ครอบครัวนี้ส่วนใหญ่พ่อจะเป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว มีอำนาจเด็ดขาดในครอบครัว ตั้งกฎเกณฑ์ให้ลูกปฏิบัติตามสิทธิที่จะจัดการกับสมาชิกในครอบครัวตามที่ตนเองปรารถนา การตัดสินใจใด ๆ ของครอบครัวลูกไม่มีสิทธิออกเสียงด้วย ความต้องการของลูกไม่ได้รับการตอบสนองเสมอไป พ่อแม่ไม่แสดงความรักใคร่ต่อลูก ลูกไม่ได้รับอนุญาตให้ออกไปไหนไกลบ้าน ผลการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ลูกมักขาดความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับพ่อแม่ ทำให้ขาดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ขี้อาย ไม่เป็นตัวของตัวเอง ขาดความอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย ไม่สามารถตัดสินใจด้วยตัวเองในบางเรื่อง เพราะไม่เคยได้รับการตัดสินใจด้วยตนเองมาก่อน

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย การอบรมเลี้ยงดูลักษณะนี้ พ่อแม่มีความคิดเห็นในการอบรมเลี้ยงดูไปคนละทางตามความเห็นชอบของตน พ่อแม่ไม่ไว้ใจซึ่งกันและกัน และไม่สนใจลูกเท่าที่ควร พ่อแม่มักจะเชื่อว่าเด็กจะคิดดีเอง จะช่วยตัวเอง ทำให้ไม่ค่อยสนใจรับผิดชอบในการอบรมสั่งสอนลูกเกี่ยวกับความประพฤติ เมื่อเกิดปัญหาเฉพาะหน้าขึ้นกับลูกพ่อแม่ก็ไม่ให้การช่วยเหลือแนะนำ พ่อแม่มักจะใช้อำนาจรุนแรงกับลูก ทำโทษโดยใช้อารมณ์ปราศจากเหตุผลเด็กที่เกิดมาในบรรยากาศเช่นนี้จะรู้สึกขาดความอบอุ่นจากพ่อแม่ มองโลกในแง่ร้าย ไม่ไว้ใจผู้อื่น ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้หรือฝึกฝนให้มีคุณธรรม ขาดความมีระเบียบวินัยและความซื่อสัตย์ มีการเรียนรู้กฎเกณฑ์จากผู้ใหญ่มากขึ้น เด็กจะยึดตนเองเป็นจุดศูนย์กลาง คือดิ่งและช่างปฏิเสธ

ดวงกมล เวชบรรยงรัตน์ (2530: 552 – 533) ได้กล่าวว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นสภาพแวดล้อมของครอบครัวอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะการอบรมเลี้ยงดูจะเป็นไปได้ตามเป้าหมายหรือไม่เพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความร่วมมือและการยอมรับจากเด็ก ความเหมาะสมของวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่จะนำมาใช้กับเด็กแต่ละคนย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพและความพร้อมทางกายและจิตใจของเด็ก บางครั้งพ่อแม่ผู้ปกครองอาจต้องปรับปรุงรูปแบบและวิธีการเลี้ยงดูหลาย ๆ วิธีมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเลี้ยงดูเด็กด้วยและได้กล่าวว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยทั่ว ๆ ไป กำหนดไว้กว้าง ๆ 3 วิธี คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบปกป้อง เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่ ผู้ปกครองให้ความดูแลเอาใจใส่เด็กมากเป็นพิเศษที่คนทั่วไปมักเรียกว่า “ไปในหิน” พ่อแม่จะคอยปกป้องไม่ให้เด็กได้รับความกระทบกระเทือนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เด็กที่เคยได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้มักจะขาดความพร้อมที่จะต่อสู้ด้วยตนเอง ชอบที่จะพึ่งพาคนอื่นอยู่เสมอ ไม่เป็นตัวของตัวเอง เด็กเหล่านี้จะเป็นเด็ก “หัวอ่อน” สอนง่ายอบรมง่าย เชื่อฟังผู้ใหญ่ ไม่คือดิ่ง เด็กประเภทนี้มักจะปรับตัวกับผู้ใหญ่ได้ดี แต่กับเพื่อนรุ่นเดียวกันมักจะเป็นที่รำคาญเพราะเพื่อน ๆ ไม่อยากที่จะเป็นภาระดูแลเด็กประเภทนี้ ดังนั้นเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้จึงมักรู้สึกโดดเดี่ยว มีเพื่อนน้อย เก็บตัว มีความหวาดกลัวต่อสภาพแวดล้อมง่าย

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวด การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดมีความแตกต่างจากการอบรมแบบปกป้องในด้านตรงกันข้าม กล่าวคือ พ่อแม่จะมีความเข้มงวดกวดขันกับภารกิจในชีวิตประจำวัน ตลอดจนความคิด ความเชื่อ และการกระทำต่าง ๆ ของเด็กเป็นอย่างมากจนกระทั่งทำให้เด็กหวาดกลัว ไม่กล้าและไม่แน่ใจในการตัดสินใจที่กระทำสิ่งต่าง ๆ ลักษณะของพฤติกรรมของเด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้ อาจแสดงออกได้สองลักษณะ คือ มีความหวาดกลัว ไม่กล้าตัดสินใจ และอีกประการหนึ่ง คือ กล้าตัดสินใจอย่างบ้าบิ่น ลักษณะพฤติกรรมทั้งสองประการที่

เกิดขึ้นนี้จะมีผลอย่างมากต่อพฤติกรรมของเด็กที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคต เด็กที่ได้รับการอบรมแบบ เข้มงวดนี้ จะเป็นเด็กที่เคร่งครัดปฏิบัติตามระเบียบวินัยเพราะไม่กล้าตัดสินใจ กระทำด้วยตนเองแต่บางครั้งเมื่อถึงคราวที่จะต้องตัดสินใจในเรื่องที่ไม่มีระเบียบใดๆ รองรับก็ จะทำไม่ได้ ส่วนพวกที่ตัดสินใจอย่างบ้าบิ่นก็จะไม่สนใจระเบียบวินัย ฟังละเลยโดยจะใช้ตนเองเป็น หลักทำตามที่ตนเองชอบ

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เป็นการอบรมที่ให้อิสระในการกระทำแก่เด็ก เด็ก จะได้มีความคิดความอ่านตัดสินใจด้วยตนเอง ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการดำรงชีวิตในสังคม ปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตาม การฝึกประชาธิปไตยให้แก่เด็กต้องพึงระลึกถึงการสร้างความเข้าใจใน เรื่องของประชาธิปไตยให้เด็กเข้าใจอย่างแท้จริง เช่นการที่จะให้เด็กรู้ว่าตนมีสิทธิที่จะทำอะไร ๆ ก็ ได้ ก็ต้องให้เด็กเรียนรู้ด้วยว่า การมีสิทธิเช่นนั้นเขาจะต้องมีหน้าที่พึงปฏิบัติอย่างไรบ้างเพื่อให้มาซึ่ง สิทธินั้น ๆ โดยทั่วไปแล้ว การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมักจะทำกันอย่างไม่ถูกต้องคือ แทนที่ จะทำความเข้าใจกับเด็ก ทำข้อตกลงกันไว้ก่อนให้เด็กยอมรับก่อนกลับปล่อยให้เด็กทำอะไรตามใจ ชอบ จนในที่สุดเด็กก็จะเป็นคนเอาแต่ใจตนเองจะเอาอะไรต้องให้ได้โดยไม่ได้อะไรก็จะประท้วง แสดงความไม่พอใจ ซึ่งถ้าพ่อแม่ว่ากล่าวเด็กก็จะอ้างว่าพ่อแม่ไม่ให้อิสระ ไม่มีประชาธิปไตย แสดง ให้เห็นว่าเด็กยังไม่เข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยดีพอ

สมพร สุทัศนีย์ (2541 : 88) ได้แบ่งลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กไว้ 6 แบบ ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูที่เข้มงวดกดขี่เกินไป เด็กจะกลายเป็นคนที่ไม่กล้า เพราะเมื่อเด็กทำ อะไรพ่อแม่มักจะเห็นว่าผิดแบบแผน ระเบียบกฎเกณฑ์ไปเสียหมด มักจะเป็นครอบครัวสมัยเก่าที่ ยึดติดกับประเพณีโบราณ เด็กจะกลายเป็นคนที่เงิบเรียบริ้ว เมื่อมาอยู่โรงเรียนจะกลายเป็นคนที่ ใจน้อย หงุดหงิด ทนคนอื่นไม่ได้ ในที่สุดจะกลายเป็นเด็กที่ชอบอยู่คนเดียวเงียบๆ และหนีสังคม
2. การอบรมเลี้ยงดูแบบตามสบาย เด็กจะทำอะไรก็ได้ พ่อแม่ไม่ดูไม่ว่าจะผิดหรือถูก เด็ก จะกลายเป็นคนไม่มีระเบียบ ซุกซนจนเกินเหตุ ไม่รู้จักเกรงใจผู้อื่น ผลที่สุดเข้ากับเพื่อนไม่ได้
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบไม่คงเส้นคงวา จากการกระทำอย่างเดียวกันของเด็ก บางครั้งเด็ก จะได้รับการดู ตำหนิ บางครั้งพ่อแม่ก็เฉยๆ บางครั้งก็ได้รับคำชมเชย ทำให้เด็กเกิดความไม่มั่นใจ ไม่แน่ใจ ขลาดกลัวและวิตกกังวล ในที่สุดจะกลายเป็นคนเงิบขริม แยกตัวและหนีสังคมได้เช่นกัน
4. การอบรมเลี้ยงดูแบบเยาะเย้ยถากถางเมื่อเด็กทำผิด ทำให้เด็กไม่มีความมั่นใจกับเส้น และเก็บกอดความรู้สึกเอาไว้ เมื่อมีโอกาสจะแสดงออกในลักษณะก้าวร้าวรุนแรงและเจ้าอารมณ์ เพื่อที่จะระบายความคับแค้นนั้น ๆ
5. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจเขี้ยนตีและดุด่า มักจะเกิดจากพ่อแม่ที่มีฐานะไม่ดี การศึกษาดำ เมื่อมีอารมณ์โกรธแค้นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะหาทางระบายกับลูก ๆ ทำให้เด็กโกรธแค้น

และเก็บกดความรู้สึกเอาไว้ เมื่อมาอยู่ที่โรงเรียนจะมีกิริยาก้าวร้าวชอบแกล้ง และแหย่เพื่อน เพื่อชดเชยการกระทำของพ่อแม่ที่เคยโหดร้ายกับตน

6. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย พ่อแม่มักไม่ให้ความสนใจเพราะรักงานมากกว่า จึงไม่มีเวลาให้ลูก ๆ เหตุนี้จึงทำให้เด็กกลายเป็นคนขี้อาย ไม่กล้าพูดกับคนอื่น เพราะไม่เคยปฏิบัติตนเช่นนั้นกับพ่อแม่ มักจะทำการสิ่งต่างๆ เพื่อเรียกร้องความสนใจตลอดเวลา

เชิดภัก ศิริสุข (2543 : 6) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 รูปแบบ ดังนี้

1. แบบประชาธิปไตย คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบยอมรับเด็ก สนับสนุนและเล่นกับเด็ก ให้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ ฝึกให้เด็กรู้จักหน้าที่รับผิดชอบ ฝึกให้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ให้ความรักและฝึกให้พึ่งตนเอง

2. แบบเข้มงวดกวดขัน คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้อำนาจบังคับลงโทษ เผด็จการและคาดหวังเอาจากเด็ก

3. แบบปล่อยปละละเลย คือ การอบรมเลี้ยงดูแบบทอดทิ้งไม่เอาใจใส่หรือสนองความต้องการของเด็ก

ส่วนปรียา เกตุทัต (2527: 262-264) ได้จำแนกลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ออกเป็น 4 ประเภทดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบอิตตาธิปไตย เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่เป็นใหญ่ และเข้มงวดกวดขันมาก พ่อแม่ควบคุมอย่างใกล้ชิด เด็กไม่มีโอกาสได้เป็นอิสระหรือเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีโอกาสตัดสินใจด้วยตัวเอง พ่อแม่จะออกคำสั่งให้ปฏิบัติตาม จนกระทั่งเด็กเกิดความรู้สึกว่าตนเองไม่มีอิสระ ต้องตกอยู่ภายใต้กฎข้อบังคับและระเบียบวินัยต่าง ๆ เด็กจะเกิดภาวะอึดอัดใจ เพราะไม่มีอิสระที่จะกระทำสิ่งที่เขาต้องการ พ่อแม่มักจะใช้การลงโทษในการปรับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบนี้มักจะมีระเบียบวินัยและสุภาพเรียบร้อย มักจะทำการสิ่งต่างๆ ด้วยความระมัดระวัง ขี้อาย มีสติมากเกินไป และมักไวต่อความรู้สึก ในขณะที่เดียวกันเด็กจะมีลักษณะที่ไม่พึงปรารถนา ได้แก่ เก็บตัว ใจน้อย ชอบพึ่งพาผู้อื่น มีความมั่นคงทางอารมณ์น้อย ไม่สามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น เป็นที่ว่าง่ายและเป็นผู้ตามในบ้าน แต่มักไม่ยอมตามเมื่ออยู่สังคมภายนอก ชอบหาเรื่องทะเลาะเบาะแว้ง หงุดหงิด บางครั้งก้าวร้าว ตีนกั่ว ชอบต่อต้านสังคม เมื่อโตขึ้นจะรู้สึกว่าผู้อื่นเอาเปรียบเขา จากการวิจัยของ Baumrind พบว่า การอบรมเลี้ยงดูเด็กหญิงจะมีความเป็นอิสระมีพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมาย และเด็กชายจะมีความรับผิดชอบต่อสังคมสูง เด็กจะเป็นอิสระเมื่อพ่อแม่ไม่อยู่ มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง แต่มีพฤติกรรมแบบไม่เข้ากับคนอื่นง่าย และไม่คอยให้ความร่วมมือ

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยหรือทอดทิ้ง เป็นแบบตรงกันข้ามกับประเภทแรกโดยสิ้นเชิง พ่อแม่ประเภทนี้ไม่สนใจที่จะอบรมสั่งสอนเด็ก ปล่อยให้เด็กมีอิสระมากเกินไป ยอมให้เด็กทำตามใจ ไม่คอยชี้แนะทางที่ถูกต้องให้ ทำให้เป็นเด็กที่ขาดเหตุผล ไม่เชื่อฟังใครและมักมีอารมณ์ฉุนเฉียว โกรธง่าย ก้าวร้าว เด็กประเภทนี้มักมาจากพ่อแม่หาเช้ากินค่ำ หรือครอบครัวที่มีลูกมากจนไม่มีเวลาดูแลได้ทั่วถึง เด็กประเภทนี้จะมีอาการเซื่องซึม ไม่สามารถปรับตัวได้ คือรู้กระวนกระวายใจอยู่เสมอ ชอบก้าวร้าว ระบายผู้อื่น มีเจตคติที่ไม่ดีต่อพ่อแม่ บางครั้งถึงกับเกลียดพ่อแม่ ซึ่งส่วนใหญ่เด็กกลุ่มนี้มักจะมีทัศนคติทางจิตค่อนข้างสูง

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบทะนุถนอมหรือรักมากเกินไป ได้แก่วิธีที่พ่อแม่ผู้เลี้ยงคอยเอาใจใส่ปกป้องคุ้มครองช่วยเหลือเด็กมากเกินไป เด็กไม่เคยได้รับความลำบากไม่มีโอกาสเรียนรู้การพึ่งพาตนเอง เมื่อโตขึ้นเด็กไม่สามารถช่วยตนเองได้ เอาแต่ใจตนเอง ไม่เคยมีใครขัดใจได้ ไม่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ เนื่องจากคิดพึ่งจากผู้อื่นตลอดเวลา ไม่รู้จักแก้ปัญหาด้วยตนเอง ลักษณะของเด็กประเภทนี้ จะขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ไม่สามารถเข้ากับเพื่อนได้ เห็นแก่ตัว เพราะเคยเป็นแต่ผู้รับเท่านั้น พบมากในเมืองไทย ส่วนในประเทศตะวันตกนิยมนั้นเลี้ยงลูกให้พึ่งตนเองมากกว่า

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เป็นลักษณะของการอบรมสั่งสอนด้วยเหตุผล ให้โอกาสเด็กได้แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจ มีส่วนรับรู้ รับผิดชอบต่อกิจกรรมของครอบครัวสามารถแสดงความสามารถของตนเองได้เต็มที่ พ่อแม่คอยแนะนำแนวทางที่ถูกต้องด้วยเหตุผล เด็กเหล่านี้จะมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความรับผิดชอบ และมีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีคุณลักษณะของการเป็นผู้นำที่ดีและพึ่งตนเองได้ เด็กที่ได้รับการอบรมแบบนี้จะเป็นเด็กที่สามารถปรับตัวได้ดีและรวดเร็ว กล่าวแสดงความคิดเห็น ให้ความร่วมมือกับผู้อื่นได้ดี มีความมั่นคงทางอารมณ์และมีความรู้สึกนับถือตนเอง และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง และมักจะเป็นเด็กที่ประสบความสำเร็จในการกระทำกิจการต่าง ๆ ได้ดี มีสัมพันธภาพกับบุคคลอื่นได้ดี

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 4-16, อ้างถึงใน สุรินทร์ พรหมดี, 2540 : 27) ได้กล่าวถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูไว้ 5 แบบ คือ

1) วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน หมายถึง การที่บิดามารดารายงานว่าในการปฏิบัติที่มีต่อบุตร ตนได้แสดงความรักใคร่ เอาใจใส่ สนใจทุกข์สุขของบุตรของตนมากน้อยเพียงใด นอกจากนั้นยังเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ การสนับสนุนช่วยเหลือและการให้ความสำคัญกับบุตร

2) วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การที่บิดามารดาได้อธิบายเหตุผลให้แก่บุตร ในขณะที่มีการส่งเสริม หรือขัดขวางการกระทำของบุตรหรือลงโทษบุตร นอกจากนั้นบิดามารดาที่ใช้วิธีการนี้ยังให้รางวัลและลงโทษบุตรอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าจะปฏิบัติตามอารมณ์ของตนเอง

3) วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย หมายถึง การลงโทษที่บิดามารดาปฏิบัติต่อเด็กโดยการดูค่า การริบวัตถุสิ่งของ การงดแสดงความรักใคร่เมตตา และการตัดสิทธิต่าง ๆ มากกว่าจะลงโทษโดยการเม็ยนต์

4) วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม หมายถึง การออกคำสั่งให้เด็กทำตาม แล้วผู้ใหญ่คอยตรวจตราใกล้ชิดว่า เด็กคอยทำตามหรือไม่ ถ้าเด็กไม่ทำตามก็จะลงโทษเด็กด้วย ส่วนการควบคุมน้อย หมายถึง การปล่อยให้เด็กรู้จักตัดสินใจเองว่าควรทำ หรือไม่ทำอะไร และเปิดโอกาสให้เด็กเป็นตัวของตัวเองบ่อยครั้ง โดยไม่เข้าไปยุ่งกับเด็กมากนัก ผู้ใหญ่มักสับสนเกี่ยวกับการควบคุมเด็ก และการทำตนใกล้ชิดเด็ก 2 วิธีต่างกัน ระหว่างวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย กับวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม

5) การอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเอง หมายถึง การเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันด้วยตนเอง ภายใต้การแนะนำและการฝึกฝนจากบิดามารดา หรือผู้เลี้ยงดูอื่น ๆ ซึ่งจะทำให้เด็กช่วยตัวเองได้เร็ว และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากและนานจนเกินไป

การอบรมเลี้ยงดูเด็กเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญยิ่งต่อการที่จะพัฒนาการทางด้านบุคลิกภาพ รวมทั้งการพัฒนาทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็ก ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็นการอบรมให้เด็กมีพฤติกรรมตามที่สังคมและพ่อแม่คาดหวังไว้กับเด็ก เด็กจะมีพฤติกรรมอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับว่าพ่อแม่และผู้ปกครองเลี้ยงดูเด็กด้วยวิธีการหรือลักษณะอย่างไรพฤติกรรมและบุคลิกภาพต่างๆของเด็กจะเปลี่ยนไปตามรูปแบบและวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ ทั้งนี้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่ดีนั้น ขึ้นอยู่กับการวิเคราะห์พิจารณาเลือกวิธีการที่เหมาะสมของพ่อแม่ที่จะใช้กับลูกของตน แต่ข้อพึงระลึกที่สำคัญสำหรับพ่อแม่ก็คือ การใช้วิธีการใดๆ ก็ตามควรกระทำให้สม่ำเสมอและต่อเนื่อง ความไม่แน่นอนในอารมณ์ของพ่อแม่และความไม่แน่นอนในการใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูจะเป็นผลร้ายอย่างยิ่งในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพราะจะทำให้เด็กเกิดความสับสน ไม่แน่ใจ ทำให้เด็กปฏิบัติตามไม่ถูก ถ้าพ่อแม่มีท่าทีในการเลี้ยงดูเด็กอย่างเคร่งครัด ควบคุมบังคับ เรียกร้องเอาแต่ใจนั้น เด็กจะเจริญเติบโตขึ้นเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพอ่อนแอ ประสาทอ่อน ไม่มีความมั่นใจ ขาดความเข้าใจและยอมรับผู้อื่น จะเป็นคนที่ตัดสินใจเองไม่เป็น หรือไม่ก็คือดิ่งไม่ฟังใครเลย และมีบุคลิกภาพกระด้าง ก่อแวนผู้อื่น

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ารูปแบบและวิธีการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กเป็นอย่างยิ่ง และวิธีการอบรมที่แตกต่างกันนี้ ส่งผลให้เด็กมีพฤติกรรมและลักษณะจิตใจที่แตกต่างกัน เช่น การเลี้ยงดูเด็กที่ผู้เลี้ยงดูใช้เหตุผล การตัดสินใจใดๆ เกิดจากความเห็นชอบของสมาชิก ฟังเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิกเป็นการฝึกให้เด็กรู้จักคิดตั้งแต่เรื่องใกล้ตัว เด็กที่

เติบโตมาในครอบครัวที่มีการเลี้ยงดูเช่นนี้จะเป็นเด็กที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออก รู้จักตัดสินใจ

สำหรับการวิจัยในประเทศไทย มีผู้วิจัยเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูไว้หลายท่าน เช่น

พัฒนานุสรณ์ สถาพรวงศ์ (2523 :24 ,อ้างถึงใน เชิดภัก ศิริสุข ,2543 : 39) พบว่า ผลการเลี้ยงดูเด็กโดยใช้วิธีประชาธิปไตยโดยกล่าวคือ ให้ความรัก ความสนใจและเห็นความสำคัญของเด็ก จะทำให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถเผชิญชีวิตด้วยความมั่นใจ ส่วนการเลี้ยงดูโดยวิธีอัตตาธิปไตย ทำให้เด็กขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ และขาดความอบอุ่นมั่นคงปลอดภัย รู้สึกว่ากฎเป็นสิ่งที่ต้องทำตามอย่างเคร่งครัด ขาดความคิดริเริ่ม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ทั้งนี้เพราะเด็กไม่เคยได้รับอนุญาตให้ตัดสินใจแก้ปัญหาเอง

ชูศรี หลักเพชร (2517 : 58 , อ้างถึงใน เชิดภัก ศิริสุข , 2543 : 39) พบว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันกับแบบประชาธิปไตย มีความคิดเห็นกับคุณธรรมด้านต่างๆ คล้ายคลึงกัน เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน

ดวงเดือน พันธมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัจฉินิก (2520, อ้างถึงใน สุนัข เชียรกลาง, 2535 : 37-38) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเด็กไทย โดยศึกษาพร้อมกับลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูด้วยผลการศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักและใช้เหตุผล มีความสัมพันธ์กับระดับจริยธรรมอย่างเชื่อมั่นได้ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมและแบบลงโทษทางกายหรือทางจิตนั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับจริยธรรมมากนัก ผู้ถูกเลี้ยงดูแบบรักมากและใช้เหตุผลมากมีจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ ส่วนผู้ที่ถูกเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิต และแบบควบคุมน้อยนั้นปรากฏว่ามีจริยธรรมแตกต่างจากผู้ที่ถูกเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกายและแบบควบคุมมาก และพบว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ นี้จะมีมากน้อยแตกต่างกัน ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมแบบใช้เหตุผลมาก แบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย และแบบควบคุมน้อยกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ

จากเอกสารดังกล่าวมาแล้วจะเห็นว่าวิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นก็มีความแตกต่างกันหลากหลายรูปแบบ และแต่ละรูปแบบก็จะส่งผลต่อพฤติกรรม บุคลิกภาพของเด็กที่แตกต่างกัน ดังนั้นในการที่จะเลือกใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบใดนั้น พ่อแม่และผู้ปกครองควรจะมีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก เพื่อที่จะได้ทำให้สามารถเลือกใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ถูกต้องทำให้เด็กมีพัฒนาการทางพฤติกรรมที่เหมาะสม และแสดงออกในพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ส่วนเด็กที่เติบโตมาในสภาพแวดล้อมของการอบรมเลี้ยงดูแบบเผด็จการ ผู้ใหญ่ในครอบครัวมีอำนาจและสิทธิเด็ดขาด เด็กไม่มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็น ทำให้เด็กขาดความ มั่นใจในตนเอง ขาดความ ริเริ่ม

สำหรับเด็กที่ถูกเลี้ยงในครอบครัวที่ไม่มีความคงเส้นคงวา ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของผู้ใหญ่ ซึ่งมีมากในครอบครัวไทย เมื่ออารมณ์ดีก็แสดงความรัก อารมณ์เสียก็ดุหรือลงโทษเด็ก เด็กจะรู้สึกขาดความอบอุ่น ไม่ไว้วางใจผู้อื่น ไม่เชื่อว่ามีคุณธรรม

ด้วยเหตุนี้ Hoffman (1970, อ้างถึงใน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 35) จึงเชื่อว่า อิทธิพลของครอบครัวที่แผ่มาตั้งแต่เด็กนั้น ส่วนมากจะผ่านวิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เด็กได้รับวิธีการเลี้ยงดูที่แตกต่างกันจะส่งผลต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กด้วย ส่วนฐานะทางครอบครัวอาจมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูของผู้ปกครอง

กระบวนการกลุ่ม

1. ความหมายของกระบวนการกลุ่ม

นักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า กระบวนการกลุ่ม ไว้แตกต่างกัน ดังนี้

ทิสนา แจมมณี (2522 : 22) ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มว่า เป็นวิทยาการที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ของคนและกระบวนการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งครอบคลุมถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่างๆ เกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ การแก้ปัญหา การตัดสินใจ

ทองเรียน อมรัชกุล (2520, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 : 23) กล่าวถึงความหมายของกระบวนการกลุ่มว่า เป็นแรงปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ซึ่งแรงต่าง ๆ เหล่านี้จะรวมตัวกันและดำเนินการเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายของกลุ่ม

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรศุกกุล (2522 : 14) ได้ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่า หมายถึง ที่รวมแห่งประสบการณ์ของบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่มาพบปะสังสรรค์กันด้วยความรู้สึกลึกซึ้งที่พึงพอใจในความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เรียกว่า เกิดการปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นวิธีที่แก้ปัญหาได้ เพราะทำให้บุคคลสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ระหว่างกันทำให้เกิดแรงจูงใจขึ้น และยังมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน

ฉลอง ภิรมรัตน์ (2521 : 19) ได้ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่า หมายถึง เรื่องราวของสัมพันธ์กิริยา ระหว่างสมาชิกในกลุ่มซึ่งเป็นไปอย่างเสรีตามธรรมชาติภายใต้อิทธิพลทางจิตวิทยาและทางสังคม

กมลรัตน์ หล้าสุวงษ์ (2527 : 273) ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่า หมายถึง การใช้กลุ่มในการแก้ปัญหาหรือกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน โดยการเรียนรู้สิ่งต่างๆ ด้วยการเข้า

ร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง และใช้วิธีวิเคราะห์พฤติกรรมของผู้เรียนและสมาชิกในกลุ่มซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น

ธีระ ชัยยุทธบรรยง (2533, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 : 23) กล่าวถึงความหมายของกระบวนการกลุ่มว่าหมายถึง การรวมกันของบุคคลต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาหรือกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่างๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง และเกิดการพัฒนาของสมาชิกทุกคนในกลุ่ม

จุฑา บุรีภักดี (2533,อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา,2544: 23) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีต่อกันเพื่อที่จะกระตุ้นให้กลุ่มดำเนินกิจกรรมไปสู่เป้าหมายอันเป็นของกลุ่มสมาชิก

อุทัย บุญประเสริฐ (2533, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 : 23) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มหมายถึง ความสัมพันธ์ของคนในกลุ่มและกระบวนการที่จะช่วยให้กลุ่มทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พล แสงสว่าง (2545 : 2) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่ม หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปรวมกันอยู่ก็ถือว่าเป็นกลุ่มได้ ถ้าสมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันมีความรับผิดชอบที่จะกระทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายของกลุ่ม กลุ่มมีขนาดต่างกันขึ้นอยู่กับการจัด รูปแบบ

ทิสนา แจมมณี และเขาวพา เดชะคุปต์ (2522 ,อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 :23) ได้ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่ากลุ่มที่มีการพบปะสังสรรค์กันหรือมีการดำเนินงานกลุ่มร่วมกัน เพื่อศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มคนในการนำความรู้ไปปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของคน

วงศ์จันทร์ จำเผลา (2544 : 24) ได้ให้ความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่า หมายถึง การจัดประสบการณ์ให้แก่สมาชิกในกลุ่มได้เรียนรู้ด้วยตนเอง โดยมีการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่ม มีการร่วมมือทำกิจกรรมของกลุ่มคนที่มีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน ช่วยกันในการแก้ไขปัญหาโดยการระดมความคิดตามหน้าที่ความรับผิดชอบของแต่ละคนด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้กิจกรรมของกลุ่มประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายและมีวัตถุประสงค์เดียวกันในการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน มีผู้นำกลุ่ม มีสมาชิกในกลุ่มและอาจจะมีผู้สังเกตการณ์อยู่ภายในกลุ่มก็ได้ เพื่อวางแผนหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน

จันทร์ ชุมเมืองปักษ์ (2533 : 534 ,อ้างถึงใน นิชยาภรณ์ สุทธินุ่น ,2544 :18) กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มหมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มซึ่งประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันแสดงพฤติกรรมและกิจกรรมทางการสื่อสารต่อกัน เพื่อให้เป็น

สัญลักษณ์ของการสื่อความหมาย รวมทั้งต้องมีแนวคิดร่วมกัน มีการตัดสินใจในระบบกลุ่ม มีการปรับตัวและปรับเจตคติตามความเห็นของสมาชิกส่วนใหญ่

ชไมพร มุขโต (2525:15, อ้างถึงใน นิชยาภรณ์ สุทธิรัตน์, 2544 :18) กล่าวว่ากระบวนการกลุ่มเป็นสิ่งที่ช่วยให้สมาชิกในกลุ่มได้พัฒนาทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรม ทำให้สมาชิกรู้จักตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ยอมรับข้อบกพร่องของตนเองและพร้อมที่จะแก้ไข รู้จักแก้ปัญหา มีเหตุผล เห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่น

Cartwright and Zander (1968, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา, 2544 : 22) กล่าวถึงความหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ 3 ความหมายคือ

1) กระบวนการกลุ่ม หมายถึง อุดมการณ์ทางการเมืองแบบหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับวิธีการซึ่งกลุ่มควรจะได้ดำเนินการและจัดให้มีขึ้น อุดมการณ์ดังกล่าวได้ย้าถึงความเป็นผู้นำในระบอบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการตัดสินใจ และสิ่งที่สังคมรวมทั้งบุคคลจะพึงได้รับเนื่องจากการเข้าร่วมกลุ่ม ทุกคนมีความเท่าเทียมกัน ทุกคนเป็นผู้นำโดยไม่จำเป็นต้องมีผู้นำหรือผู้ตามในกลุ่ม

2) กระบวนการกลุ่ม หมายถึง ชุดของเทคนิค เช่น การเล่นสวมบบทบาท เกม การอภิปรายตามรหัส 66 การสังเกต การส่งผลย้อนกลับของกระบวนการกลุ่ม การตัดสินใจของกลุ่ม

3) กระบวนการกลุ่ม หมายถึง สาขาวิชาที่ว่าด้วยการสืบสวนสอบสวน เพื่อให้ทราบธรรมชาติของกลุ่ม กฎการพัฒนาของกลุ่ม ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิก และระหว่างกลุ่มต่าง ๆ

เยวพา เดชะคุปต์ (2517 : 30, อ้างถึงใน นิชยาภรณ์ สุทธิรัตน์ , 2544 : 19) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้โดยการทำงานกลุ่มในความหมายของกระบวนการกลุ่ม ว่าคือวิธีการที่จะนำพลังกลุ่มมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในกลุ่ม ซึ่งถ้าสามารถนำพลังกลุ่มมาใช้ให้ถูกต้องจะช่วยให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน จะส่งผลต่อการเรียนรู้ของกลุ่มเป็นอย่างดี

3. จากเอกสารดังกล่าวพอจะสรุปความหมายของการจัดกระบวนการกลุ่มได้ว่า การจัดกระบวนการกลุ่ม หมายถึง การรวมกันของคนตั้งแต่ 2 คนเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ ข้อคิดเห็นระหว่างกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยมีครูเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวกในการจัดกิจกรรมและเป็นผู้ชี้แนะแนวทางรวมถึงบทบาทหน้าที่ต่างๆให้นักเรียนได้ปฏิบัติ ซึ่งกิจกรรมที่ทำนั้นจะมีลักษณะเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน โดยมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้คอยแนะแนวทางให้เกิดปฏิกิริยาโต้ตอบระหว่างกัน ซึ่งการจัดกระบวนการกลุ่มสามารถนำมาใช้ได้ทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมที่

อื่นที่นอกเหนือจากกิจกรรม การเรียนการสอน ทั้งนี้ในการวิจัยครั้งนี้จะวัดการวัดกระบวนการกลุ่มตามการรับรู้ของนักเรียน

2. หลักการของกระบวนการกลุ่ม

ทองเวียน อมรัชกุล (2523 : 28-29) กล่าวถึงหลักการของกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. การเคารพต่อความเป็นสมาชิกของแต่ละบุคคล ช่วยให้สมาชิกได้พัฒนาอย่างเต็มที่ภายใต้กลุ่มที่มีประสิทธิภาพ โดยถือว่าสมาชิกทุกคนมีสมรรถภาพในตัวเองและย่อมที่จะแสดงตัวออกมาได้ในลักษณะที่อยู่ในกลุ่ม
2. ประสบการณ์กลุ่ม เป็นวิถีทางที่จะตอบสนองความต้องการของบุคคล ในแง่ของการยอมรับนับถือ การหาประสบการณ์ใหม่ การเห็นพ้องด้วยและสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้สมาชิก
3. สมาชิกทุกคนต้องยอมรับบทบาทอย่างใดอย่างหนึ่งที่ตนจะต้องแสดงออก ซึ่งมีผลต่อการที่จะให้กลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมาย
4. สมาชิกทุกคนควรจะมี ความรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมในกลุ่ม ทุกคนต้องยอมรับการเป็นหัวหน้าเมื่อกลุ่มต้องการให้เป็นผู้นำกลุ่ม และคอยกระตุ้นให้สมาชิกภายในกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ
5. สมาชิกทุกคนจะต้องยอมรับฟังผู้อื่น เปิดเผยตัวเองในกลุ่ม รู้จักยอมรับและมีความพึงพอใจต่อการที่สมาชิกมีส่วนร่วมในกลุ่ม
6. สมาชิกในกลุ่มต้องมองเห็นคุณค่าของบุคลิกภาพที่แตกต่างกันออกไป โดยถือว่าความแตกต่างของบุคลิกภาพนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อความสำคัญและความมั่นคงของกลุ่ม
7. สมาชิกในกลุ่มที่มีความแตกต่างกันออกไป จะช่วยให้สมาชิกได้มีโอกาสมีส่วนร่วมตามความถนัดและความสนใจของตน และจะทำให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์อย่างกว้างขวาง
8. สมาชิกทุกคนต้องเอาใจใส่และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของกลุ่ม ความสำเร็จของการแก้ปัญหาขึ้นอยู่กับความเอาใจใส่ของสมาชิกในกลุ่ม
9. การให้ความร่วมมือของสมาชิกจะมีพลังสูงขึ้นเมื่อทุกคนได้ตระหนักถึงความมุ่งหมาย
10. พลวัตรของกลุ่มย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกต่อสมาชิกด้วยกัน
11. ปัญหาในการสื่อสารภายในกลุ่มถ้าไม่ได้รับการแก้ไขให้ดีพอ ก็ย่อมจะกลายเป็นปัญหาทางวินัยและทำให้ประสิทธิภาพของกลุ่มลดต่ำลง เทคนิคการทำงานร่วมกันของกลุ่ม การประเมินผลโดยกลุ่มย่อยจะเป็นหนทางที่จะทำให้กลุ่มได้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

คมเพชร ฉัตรศุกกุล (2530, อ้างถึงใน วงษ์จันทร์ จำเภา , 2544 : 27-28) กล่าวถึง หลักการของกระบวนการกลุ่ม ดังนี้

1. มีความเคารพในสมาชิกของกลุ่มทุกคน
 2. ประสบการณ์ต่าง ๆ ในกลุ่มจะช่วยสนองความต้องการของบุคคลในด้านต่าง ๆ
 3. ทุกคนในกลุ่มจะมีบทบาทเฉพาะของตนเอง
 4. สมาชิกทุกคนจะต้องมีความรับผิดชอบต่อกิจกรรมในกลุ่ม หัวหน้าจะต้องคอยช่วยให้ทุกคนได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมทุกอย่าง
 5. สมาชิกแต่ละคนจะต้องรับฟังคนอื่น ให้การยอมรับและมีความซาบซึ้งกับการที่สมาชิกให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่ม
 6. สมาชิกควรได้รับคำชมเชยจากผู้นำกลุ่ม และเพื่อนสมาชิกบ้าง เมื่อทำงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จได้ด้วยดี
 7. การกระทำกิจกรรมกลุ่มมาก ๆ จะช่วยให้บุคคลแต่ละคนมีโอกาสได้รับประสบการณ์ที่ดีมีประโยชน์ต่อตนเอง
 8. กระบวนการในการแก้ไขปัญหา หรือการทำงานให้สำเร็จจะต้องได้รับความสนใจพอ ๆ กับผลของการปฏิบัติงานในกลุ่ม
 9. การที่สมาชิกมีลักษณะเหมือนกันมาก ๆ ทำให้กลุ่มมีความมั่นคง แต่การที่สมาชิกมีลักษณะต่างกันบ้าง ย่อมมีส่วนช่วยเหลือกลุ่มได้ในด้านต่าง ๆ แตกต่างกันไป ผู้นำจะต้องมีความรู้ความเข้าใจในลักษณะดังกล่าว
 10. ควรจะนำหลักการทางด้านจิตวิทยาการเรียนรู้มาใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่ม
 11. ความรู้สึกของกลุ่มและความมั่นคงทางอารมณ์ของแต่ละบุคคล เกิดจากการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองของกลุ่ม ดังนั้นสมาชิกแต่ละคนควรจะมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อความเป็นไปของกลุ่มโดยส่วนรวมและต่อบุคคล
 12. การที่สมาชิกร่วมมือกันจะทำให้กลุ่มสามารถไปถึงจุดมุ่งหมายที่ตั้งเอาไว้ได้ และช่วยตอบสนองความต้องการของบุคคลได้
 13. ถ้าการสื่อสารในกลุ่มไม่ดีจะเป็นสาเหตุทำให้เกิดปัญหาในด้านวินัยของกลุ่ม ซึ่งผลที่ตามมาคือทำให้ประสิทธิภาพของกลุ่มลดลง
 14. เทคนิคในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม และการประเมินผลเกี่ยวกับกลุ่ม จะทำให้กลุ่มดำเนินไปสู่จุดหมายปลายทางที่ต้องการ
- เยวพา เดชะคุปต์ (2527,อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา , 2544 : 28) ได้เสนอหลักการของกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. หลักการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเน้นให้ครูพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ให้ถึงมากที่สุด เพราะการให้ผู้เรียนมีบทบาทหน้าที่ต่างๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพร้อม ความกระตือรือร้นที่จะเรียน และเรียนอย่างมีชีวิตชีวา
2. หลักการสอนที่ยึดกลุ่มเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญ คือให้ผู้เรียนได้มีโอกาสได้เรียนรู้จากกลุ่มมาก จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้สามารถอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น
3. หลักการสอนที่ค้นพบความรู้ด้วยตนเอง คือส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พยายามค้นหาและได้ค้นพบคำตอบด้วยตนเอง เพราะการได้พบคำตอบใด ๆ ด้วยตนเองนั้นจำทำให้ผู้เรียนจดจำได้ดี และมักจะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้มากกว่าการเรียนรู้ที่ได้รับจากการบอกเล่าจากผู้อื่น
4. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นเครื่องมือที่จำเป็นในการแสวงหาความรู้และคำตอบต่างๆ ไม่ใช่มุ่งแต่คำตอบเพียงอย่างเดียว โดยไม่คำนึงถึงกระบวนการและวิธีการที่ได้คำตอบมา
5. หลักการสอนที่ยึดความสำคัญของการนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันว่าเป็นสิ่งที่ช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นครูจึงควรจัดกระบวนการเรียนการสอน ค้นหาแนวทางที่จะนำความรู้ ความเข้าใจที่ได้รับจากการเรียนไปใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งการพยายามติดตามผลการปฏิบัติของผู้เรียนด้วย

จากเอกสารดังกล่าวพอจะสรุปได้ว่า หลักการของกระบวนการกลุ่มจะเป็นการยอมรับแนวความคิดของสมาชิกภายในกลุ่มที่สมาชิกทุกคนควรจะมีมารับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมนั้น โดยสมาชิกในกลุ่มต้องยอมรับความคิดเห็นของคนอื่น และรู้จักบทบาทหน้าที่ของตนเอง จึงจะทำให้กลุ่มมีประสิทธิภาพในการตัดสินใจ หรือในการทำงานด้านอื่นๆ และเมื่อสมาชิกทุกคนเข้าใจหลักการสามารถปฏิบัติตามได้ ผลที่จะเกิดตามมาคือความภาคภูมิใจของสมาชิกในกลุ่ม การที่สมาชิกมีสมรรถภาพจะช่วยให้การดำเนินกิจกรรมกลุ่มสำเร็จลุล่วงไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ และทุกคนเปิดโอกาสให้สมาชิกได้แสดงบทบาทของตนเอง มีความสามัคคีกัน มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน สมาชิกในกลุ่มมีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้นเพราะกระบวนการกลุ่มเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้โดยทั่วถึงกัน มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และเรียนรู้พฤติกรรมของเพื่อนในแต่ละคน โดยเฉพาะการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ จะยิ่งส่งผลให้นักเรียนเห็นคุณค่าและความสามารถของตนเองตามไปด้วย ซึ่งสามารถที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

3. จุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่ม

ในการจัดกิจกรรมกลุ่ม สิ่งสำคัญที่ผู้จัดกิจกรรมกลุ่มควรคำนึงถึงก็คือ จุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรม และกระบวนการกลุ่มมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม เกิดการพัฒนาตนเอง มีความเข้าใจตนเองและสามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ดังนั้นเพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมในแต่ละครั้งนั้น Traxler & North ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการจัดกิจกรรมไว้ดังนี้ (ทองเรียน อมรัชกุล , 2520 : 5-6)

1. เพื่อให้การศึกษอบรมแก่บุคคลที่ยังไม่คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมหาวิทยาลัย หรือในโรงเรียน โดยการจัดโครงการ เช่น ปฐมนิเทศนักเรียนใหม่ รวมทั้งการจัดกิจกรรมให้นักเรียนได้เรียนรู้ในรูปแบบของการแนะแนวตลอดปี
2. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างไปจากประสบการณ์ที่ได้รับจากหลักสูตร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การจัดกิจกรรมในโรงเรียน เพื่อพัฒนาประสิทธิภาพในการศึกษาเล่าเรียน
3. เพื่อเป็นรากฐานที่จะนำไปสู่การให้คำปรึกษารายบุคคล เป็นโอกาสอันดีที่จะช่วยให้บุคคลผู้พบผู้ให้คำปรึกษาแบบรายบุคคลต่อไป
4. เพื่อการปรับตัว การบำบัดรักษาและความเจริญของบุคคลในกลุ่มนี้ นอกจากนี้ กิจกรรมกลุ่มสามารถนำมาเป็นเครื่องช่วยในการแก้ไขเรื่องส่วนตัวได้ เช่น การปรับปรุงบุคลิกภาพ การพัฒนาทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ เป็นต้น

วินิจ เกตุขำ และคมเพชร ฉัตรสุภกุล (2522 : 170-172) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ว่า กิจกรรมกลุ่มสามารถนำมาพัฒนาบุคคลได้ โดยที่ผู้จัดกระบวนการกลุ่มต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ ตลอดจนรู้กระบวนการของการจัดกิจกรรมเป็นอย่างดี และได้แยกให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. การใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้เกิดความเข้าใจตนเอง การอยู่ร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่มจะมีส่วนช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้เรื่องของตนเองได้ดีขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่ม
2. การใช้กระบวนการกลุ่มให้เกิดความเข้าใจบุคคลอื่น เกิดการเรียนรู้ รู้จักซึ่งกันและกันได้ดีขึ้น รู้จักข้อดีและข้อบกพร่องของคนอื่น สามารถแก้ไขปัญหาและปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับสถานการณ์ต่าง ๆ ได้
3. การใช้กระบวนการกลุ่มเพื่อให้สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น เพราะงานบางประเภทต้องอาศัยความสามารถจากบุคคลหลายคน การร่วมมือกันจะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เรวดี วงศ์พรหมเมฆ (2520, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา, 2544 : 25) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้ คือ

1. เพื่อให้สมาชิกได้มีโอกาสสำรวจตัวเองตลอดจนการสร้างความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น
2. เพื่อให้สมาชิกเข้าใจองค์ประกอบที่สำคัญของการทำงานกลุ่ม ฝึกการคิดวิเคราะห์
3. เพื่อให้สมาชิกได้ฝึกทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม และฝึกทักษะการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ
4. เพื่อให้สมาชิกรู้จักนำความรู้และทักษะต่างๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและพัฒนาการงานของตนต่อไป

จันทิกา ลิ้มเป็เจริญ (2522 : 2-3) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

1. เพื่อให้สมาชิกได้สำรวจตัวเองและเข้าใจตนเองมากขึ้น
2. เพื่อให้สมาชิกรู้จักวิเคราะห์ปัญหา (Analysis) จนทำให้เกิดข้อคิด เกิดการเรียนรู้จากปัญหานั้น วิเคราะห์ได้ว่าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวม สิ่งใดควรนำไปปฏิบัติหรือเป็นอุทาหรณ์สอนใจตนเองได้
3. เพื่อให้สมาชิกเลือกสิ่งทีเรียนรู้หรือสิ่งที่ตนค้นหาไปใช้ในชีวิตประจำวัน (Application) เพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคมต่อไป

วัชรวิฑูรย์ คำ (2523, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา, 2544 : 26) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่มว่า มุ่งที่จะช่วยบุคคลในเรื่องดังต่อไปนี้ คือ

1. ให้สำรวจและประเมินตนเอง เป็นการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองให้มากที่สุด
2. ให้สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองและนำตนเองได้ สามารถรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมได้
3. ให้สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติเกิดการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม

ธีระ ชัยยุทธธรรม (2539, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา, 2544 : 26) กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของกระบวนการกลุ่มว่าเป็นการให้บุคคลได้มีโอกาสที่จะปรับปรุงแก้ไขพัฒนาบุคลิกภาพเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความคิดเห็นต่าง ๆ และสามารถเข้าใจตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

พล แสงสว่าง (2545 : 5) ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการรวมกลุ่มไว้ว่า

1. เพื่อต้องการศึกษาอบรมวิชาการ ทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน
2. เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ ในการหาความชำนาญ/ทักษะในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง
3. เพื่อเป็นรากฐานไปสู่การทำงาน ศึกษาขั้นตอน วิธีการ ความร่วมมือในการทำงาน
4. เพื่อการปรับตัว การเข้ากับผู้อื่น มนุษยสัมพันธ์ การอยู่ร่วมกับผู้อื่น

เพื่อเป็นรากฐานไปสู่การทำงาน ศึกษาขั้นตอน วิธีการทำงานมนุษย์สัมพันธ์ การอยู่ร่วมกับผู้อื่นจากที่ได้กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่า กระบวนการกลุ่มมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้มีโอกาสสำรวจตัวเอง เข้าใจตนเอง และผู้อื่น ฝึกทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักวิเคราะห์ และแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งช่วยให้สมาชิกได้มีโอกาสปรับปรุงแก้ไขพัฒนาบุคลิกภาพ เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งสามารถปฏิบัติตนได้ถูกต้องและเหมาะสมกับสังคมที่ตนเองอยู่ได้

4. ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม

ทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานของ “กระบวนการกลุ่ม” มีหลายทฤษฎี ได้แก่ (ทิสนา แคมมณี , 2545 : 6-9 และพล แสงสว่าง , 2545 12-17)

1. ทฤษฎีสถานาม ของ Kurt Lewin ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญ ดังนี้ คือ

- 1.1 โครงสร้างของกลุ่มเกิดจากการรวมกลุ่มกันของบุคคลที่มีลักษณะแตกต่างกัน
- 1.2 ในการรวมกลุ่มกันแต่ละครั้ง สมาชิกในกลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในรูปของการกระทำ ความรู้สึก และความคิด
- 1.3 องค์ประกอบต่าง ๆ มีผลต่อโครงสร้างของกลุ่ม ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของสมาชิกในกลุ่ม
- 1.4 สมาชิกในกลุ่มจะมีการปรับตัวเข้าหากันและพยายามช่วยกันทำงาน ซึ่งการที่บุคคลพยายามปรับตัว จะก่อให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และทำให้เกิดพลังหรือแรงผลักดันที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินไปได้ด้วยดี
- 1.5 พฤติกรรมเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ของสมาชิกในกลุ่ม

2. ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ ของ Bales , Homans และ Whyte ซึ่งแนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีนี้ คือ

- 2.1 กลุ่มจะมีปฏิสัมพันธ์ในการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง
 - 2.2 ปฏิสัมพันธ์จะเป็นไปในหลาย ๆ ด้านดังนี้
 - 2.2.1 ปฏิสัมพันธ์ทางร่างกาย
 - 2.2.2 ปฏิสัมพันธ์ทางวาจา (การใช้ภาษา)
 - 2.2.3 ปฏิสัมพันธ์ทางอารมณ์ จิตใจ
 - 2.3 กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำจะก่อให้เกิดอารมณ์และความรู้สึก
- ##### 3. ทฤษฎีระบบ ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญ คือ
- 3.1 กลุ่มมีโครงสร้างหรือระบบ ซึ่งประกอบด้วยกำหนัดบทบาทหน้าที่ของสมาชิก และการแสดงบทบาทของสมาชิกอันถือว่าการลงทุนเพื่อให้ได้ผลลัพธ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

3.2 การแสดงบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกระทำได้โดยผ่านทางระบบสื่อสาร ซึ่งเป็นเครื่องมือในการแสดงออก

4. ทฤษฎีสังคมมิติ ของ Moreno มีแนวคิดที่สำคัญดังต่อไปนี้

4.1 การกระทำและจริยธรรมหรือขอบเขตการกระทำของกลุ่มจะเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในกลุ่ม โดยขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มในการเลือกรูปแบบและวิธีการที่จะปฏิสัมพันธ์ต่อกัน

4.2 เครื่องมือที่สามารถนำมาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ได้ดีคือ การแสดงบทบาทสมมุติ และการใช้เครื่องมือวัดสังคมมิติ

5. ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ ของ Sigmund Freud ทฤษฎีนี้มีแนวคิดที่สำคัญ คือ

5.1 เมื่อบุคคลอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม จะต้องอาศัยกระบวนการจิตใจ ซึ่งอาจเป็นรางวัลหรือผลจากการทำงานในกลุ่ม

5.2 ในการรวมกลุ่ม บุคคลมีโอกาสแสดงตัวอย่างเปิดเผยหรือพยายามป้องกันปิดบังตนเองโดยวิธีต่าง ๆ การช่วยเหลือให้บุคคลแสดงออกตามความเป็นจริง โดยใช้วิธีการบำบัดทางจิตสามารถช่วยให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น

6. ทฤษฎีจิตวิทยาทั่วไป ทฤษฎีนี้มีแนวคิดว่าการใช้หลักจิตวิทยาต่าง ๆ เช่น จิตวิทยาการรับรู้ การเรียนรู้ ความคิด ความเข้าใจ การให้แรงจูงใจ ฯลฯ สามารถช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมของบุคคล

7. ทฤษฎีบุคลิกภาพของกลุ่ม ของ Cattell ทฤษฎีนี้อาศัยหลักการของทฤษฎีการเสริมแรงคือ กฎแห่งผล เพื่ออธิบายพฤติกรรมของกลุ่ม แนวคิดในทฤษฎีนี้ประกอบด้วย

7.1 ลักษณะของกลุ่มโดยทั่วไปมีประกอบด้วย

7.1.1 สมาชิกกลุ่มซึ่งมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว ได้แก่ สติปัญญา ทักษะ บุคลิกภาพ

7.1.2 สมาชิกซึ่งมีบุคลิกภาพแห่งกลุ่ม ซึ่งเป็นผลจากสมาชิกกลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป บุคลิกภาพของกลุ่ม ได้แก่ ความสามารถของกลุ่มที่มีอยู่ การกระทำของสมาชิกร่วมกัน การตัดสินใจ รวมทั้งพฤติกรรมหรือการแสดงออกของสมาชิก เป็นต้น

7.1.3 กลุ่มแต่ละกลุ่มมีโครงสร้างภายในเฉพาะตน ซึ่งหมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และแบบแผนหรือลักษณะในการรวมกลุ่ม เช่น มีการแสดงบทบาทตำแหน่งหน้าที่ มีการสื่อสารระหว่างสมาชิก เป็นต้น

7.2 พลังอันเกิดจากบุคลิกภาพของกลุ่ม หมายถึงการแสดงกิจกรรมหรือความร่วมมือของสมาชิกในกลุ่มเพื่อจุดมุ่งหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งการกระทำของสมาชิกมีลักษณะ 2 ประการคือ

7.2.1 ลักษณะที่ทำให้กลุ่มรวมกันได้ หมายถึงลักษณะของความร่วมมือในการกระทำกิจกรรมของสมาชิกแต่ละกลุ่ม เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกเป็นไปอย่างราบรื่น และก่อให้เกิดความสามัคคี ร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งทำให้กลุ่มไม่แตกแยกหรือมีสมาชิกถอนตัวออกจากกลุ่ม

7.2.2 ลักษณะที่ทำให้กลุ่มประสบผลสำเร็จ หมายถึงกิจกรรมที่สมาชิกกระทำ เพื่อให้กลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

8. ทฤษฎีสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม ของ Stogdill ได้อธิบายทฤษฎีนี้ไว้ว่า สัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม โดยทั่วไปมี 3 ด้าน คือ

8.1 การลงทุนของสมาชิก เมื่อบุคคลมารวมกลุ่มกัน ต่างคนต่างจะแสดงออกและมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น รวมทั้งคาดหวังการตอบสนองตามความคิดเห็นและความเข้าใจของตน ซึ่งการกระทำต่าง ๆ ของสมาชิกกลุ่มถือเป็นการลงทุนของสมาชิก

8.2 โครงสร้างและผลสัมฤทธิ์ของกลุ่ม

8.2.1 โครงสร้างอย่างเป็นทางการ คือสิ่งที่คาดหวังจากการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น การกำหนดตำแหน่งให้แก่สมาชิกแต่ละคนให้มีฐานะ และหน้าที่ตามที่ควรจะเป็น เพื่อให้สมาชิกกระทำและตอบสนองตามที่คาดหวังไว้และให้ผลของการทำงานเป็นจริงขึ้นมาได้

8.2.2 โครงสร้างเกี่ยวกับบทบาทของสมาชิก คือ โครงสร้างของกลุ่มที่เชื่อว่าจะมีอยู่ภายในตัวสมาชิกแต่ละคน สมาชิกแต่ละคนจะมีอิสระที่จะแสดงบทบาทของตนได้อย่างเต็มที่ บทบาทที่กล่าวถึงได้แก่ความรับผิดชอบและอำนาจ ในการทำตามตำแหน่งหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

8.3 ผลงานของกลุ่ม หรือสัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม หมายถึง ผลที่ได้รับจากการลงทุนของสมาชิก ซึ่งได้แก่การแสดงออก การปฏิสัมพันธ์ และการคาดหวังผลโดยผ่านการแสดงออกตามโครงสร้างและการกระทำของกลุ่มผลที่กลุ่มได้รับมี 3 ประการ คือ

8.3.1 ผลของการทำงาน ซึ่งเกิดจากความคาดหวังหรือจุดมุ่งหมายและการกระทำเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย

8.3.2 ขวัญกำลังใจของกลุ่ม หากกลุ่มมีโครงสร้างและกระบวนการที่ดีขวัญและกำลังใจของกลุ่มจะมีมากขึ้น

8.3.3 ความสามัคคี หรือการยึดเหนี่ยวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เป็นผลที่เกิดขึ้นจากความพอใจของสมาชิกกลุ่มในการทำงานร่วมกัน

สัมฤทธิ์ผลของกลุ่ม เป็นผลที่เกิดจากการลงทุนของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม ซึ่งหมายถึง การแสดงออกของสมาชิกแต่ละคน การเป็นปฏิสัมพันธ์ของสมาชิก ความรับผิดชอบของสมาชิก การใช้อำนาจของผู้นำ บทบาทหน้าที่ของสมาชิก ทั้งที่เป็นทางการและเป็นบทบาทเฉพาะตน

การคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น

9. ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือ FIRO (Fundamental Interpersonal Relations Orientations) ของ Schuts ทฤษฎีนี้จะพิจารณาพฤติกรรมระหว่างสมาชิกที่พยายามปรับตัวเข้าหากัน ความสัมพันธ์ที่ต้องการจะมีสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่น ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ดังนี้

- 9.1 ความต้องการเชื่อมโยงกับผู้อื่น
- 9.2 ความต้องการในการควบคุม
- 9.3 ความต้องการเป็นที่รักใคร่ของผู้อื่น

10. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนพฤติกรรม ของ Thibaut และ Delley แนวคิด ทฤษฎีนี้พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกและกระบวนการของกลุ่มซึ่งจะก่อให้เกิดผลจากการรวมกลุ่ม แนวคิดที่สำคัญของทฤษฎีนี้มี 3 ประการคือ

10.1 ในการรวมกลุ่มจะมีการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกจะเกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การสื่อสารการแสดงพฤติกรรมที่จะเป็นการแสดงออกทางด้านการกระทำ หรือคำพูด พฤติกรรมที่แสดงออกภายในกลุ่มนี้จะต้องเป็นพฤติกรรมที่ได้รับการขัดเกลา ดังนั้นแนวคิดประการแรกของทฤษฎีนี้จึงสรุปได้ดังนี้

- 10.1.1 ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน
- 10.1.2 ปฏิสัมพันธ์
- 10.1.3 การแสดงพฤติกรรม
- 10.1.4 พฤติกรรมที่แสดงออกได้เลือกสรรแล้ว

10.2 ในการแลกเปลี่ยนพฤติกรรมและความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ก่อให้เกิดผลผลิตของกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วยความสบายใจ ความสนุก และความพอใจ

- 10.3 ความพึงพอใจ มี 2 ลักษณะ คือ
 - 10.3.1 จากลักษณะเฉพาะบุคคล
 - 10.3.2 จากความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม

5. ขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม

Trotzer (1989 : 105-126,อ้างถึงใน จิราภรณ์ อารยะรังษฤษฎ์, 2539 : 55-81) ได้แบ่งขั้นตอนของ กระบวนการกลุ่มไว้ด้วยกัน 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นการสร้างความปลอดภัยภายในกลุ่ม (The security Stage) มีจุดมุ่งหมายและโครงสร้างของกลุ่มเพื่อสร้างบรรยากาศของความคุ้นเคยกันระหว่างสมาชิกด้วยกันและกับผู้นำกลุ่ม ทั้งนี้เนื่องจากในขั้นเริ่มต้นกลุ่ม สมาชิกกลุ่มจะมีความวิตกกังวล ลังเลไม่แน่ใจในบทบาทหน้าที่

ของตนเองที่มีต่อกลุ่ม ขั้นนี้จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาความไว้วางใจ การกำหนดกฎเกณฑ์พื้นฐานในการเข้ากลุ่ม เพื่อให้สมาชิกเกิดความสบายใจ และมีความเชื่อมั่นต่อกลุ่มว่า กลุ่มเป็นสถานที่ที่มีความปลอดภัยที่จะช่วยให้สมาชิกสามารถเปิดตนเองได้อย่างเต็มที่ โดยปราศจากการถูกคุกคามทางด้านจิตใจ เมื่อสมาชิกเริ่มผ่อนคลายความวิตกกังวลต่างๆ จากการเข้ากลุ่ม การยอมรับในสภาพการณ์ของกลุ่มก็จะมีมากขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนาไปสู่ลักษณะของขั้นตอนต่อไป

2. ขั้นการยอมรับกลุ่ม (The Acceptance Stage) ในขั้นนี้สมาชิกจะยอมรับโครงสร้างของกลุ่ม และบทบาทของผู้นำกลุ่ม รวมทั้งการยอมรับตนเอง และการยอมรับผู้อื่นด้วย การยอมรับจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า มีความเชื่อมั่นในตนเอง และขณะเดียวกันก็ทำให้สมาชิก รู้สึกว่าตนเองได้รับการยอมรับและนับถือว่าเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ

3. ขั้นสร้างความรับผิดชอบ (The Responsibility Stage) ขั้นนี้จะเป็นการพัฒนาต่อเนื่องจากขั้นที่สอง ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้สมาชิกก้าวหน้าไปสู่การกระทำเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยรวมการยอมรับนับถือตนเองและการรับผิดชอบต่อตนเองเข้าด้วยกัน ซึ่งมีลักษณะที่สำคัญคือการประเมินตนเองของสมาชิกกลุ่มและความสำนึกว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของเขา และเขาจะต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเองในการแก้ไขปัญหา

4. ขั้นดำเนินการ (The Work Stage) ขั้นนี้ประกอบด้วย การแก้ปัญหา การระดมทรัพยากรภายในกลุ่ม การทดสอบสภาพตามความเป็นจริง โดยผู้นำกลุ่มจะต้องมีบทบาทเป็นผู้เอื้ออำนวยและสร้างบรรยากาศของกลุ่มให้มีการเสนอแนะแนวทางในการแก้ไขปัญหา นอกจากนี้ผู้นำกลุ่มจะต้องมีบทบาทเป็นผู้เชี่ยวชาญ โดยใช้ความสามารถและความชำนาญในการตรวจสอบผลที่เกิดขึ้นมาตามแนวทางในการแก้ไขปัญหา ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกมีการตัดสินใจอย่างเหมาะสมในการเลือกแนวทางที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

5. ขั้นยุติกลุ่ม (The Closing Stage) มีลักษณะที่สำคัญคือ การให้ความสนับสนุนสมาชิกให้สามารถแก้ไขปัญหาภายในกลุ่ม เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขการดำเนินชีวิตของเขาภายนอกกลุ่ม การกล่าวถึงงานที่ยังค้างใจ การเห็นพ้องและการรับรองในความงอกงามของสมาชิกกลุ่ม การกล่าวคำอำลา และการติดตามผล เมื่อสมาชิกกลุ่มสามารถแก้ไขปัญหาของตนเองได้และเรียนรู้วิธีการนำไปใช้ ก็เป็นการแสดงว่ากลุ่มได้พัฒนาถึงจุดมุ่งหมายและสมควรยุติกลุ่มได้แล้ว

ผกา บุญเรือง (2525 : 101) ได้กล่าวถึงขั้นตอนในการจัดกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. ขั้นนำ คือ การปูพื้นผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเรียน หรือการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสม และเอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะตามมา

2. **ขั้นกิจกรรม** คือ การให้ผู้เรียนลงมือทำอะไร อย่างไร อย่างไรอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติตามกิจกรรมที่เตรียมไว้ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรงที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ได้ภายหลัง

3. **ขั้นอภิปรายและวิเคราะห์** คือ การให้ผู้เรียนได้มีโอกาสแสดงความรู้สึก ความคิดเห็นหลังจากที่ได้ทำกิจกรรมเสร็จไปแล้ว ในขั้นนี้ผู้ดำเนินการจะต้องเป็นผู้นำทาง ช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์พฤติกรรมต่าง ๆ และอภิปรายร่วมกันจนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

4. **ขั้นประยุกต์ใช้และสรุป** เมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจตามที่ได้รับไปใช้ในชีวิตจริงเสร็จแล้ว ผู้ดำเนินการและผู้เรียนช่วยกันสรุปถึงการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้น

เยาพา เดชะคุปต์ (2517 : 163-166) ได้แบ่งขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม ไว้ดังนี้

1. **ระยะการมีส่วนร่วม** เป็นระยะที่ผู้เรียนลงมือปฏิบัติกิจกรรม หรือคิดค้นแสวงหาสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผลจากการเรียนรู้จะเกิดจากตัวผู้เรียน โดยตรง การมีส่วนร่วมของผู้เรียนในการทำกิจกรรม อาทิเช่น การมีส่วนร่วมทางด้านร่างกาย ผู้เรียนลงมือกระทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ด้านจิตใจ คือ ความรู้สึก และอารมณ์ต่างๆ เกี่ยวกับสิ่งที่กระทำนั้น ด้านปัญญาหรือสมอง คือ การที่ผู้เรียนเกิดการเห็นจริงหรือประจักษ์แจ้ง มีการค้นพบสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ และการสร้างแนวคิดจากสิ่งที่ได้รับรู้นั้น การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น จะทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ

2. **ระยะวิเคราะห์** เป็นระยะที่ผู้เรียนจะร่วมกันวิเคราะห์ประสบการณ์เรียนรู้ทันทีหลังจากที่ลงมือกระทำกิจกรรม จะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางขึ้น สามารถประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองดียิ่งขึ้น

3. **ระยะสรุปและประยุกต์หลักการ** เป็นระยะที่ผู้เรียนจะรวบรวมแนวคิดที่ตนค้นพบแนวคิดที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นแล้วสรุปเป็นหลักการของตนเอง การปรับตัวให้ เข้ากับบุคคลอื่น ตลอดจนเสริมสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น

4. **ระยะประเมินผล** โดยผู้เรียนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง และของกลุ่มจากการอภิปรายให้ข้อเสนอแนะ และติชมร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

พล แสงสว่าง (2545 : 62) ได้แบ่งขั้นตอนของการจัดกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. อธิบายความมุ่งหมายของกิจกรรมกลุ่ม
2. แบ่งกลุ่มย่อย
3. แนะนำวิธีการ
4. แจกอุปกรณ์ (ถ้ามี)
5. เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์

6. รวมกลุ่มใหญ่ ให้ข้อมูลย้อนกลับ

7. สรุปเนื้อหาสาระสำคัญที่ต้องการเรียนรู้จากกิจกรรมที่ได้ทำ

ทิสนา แคมมณี (2545 : 147) ได้กล่าวถึงขั้นตอนของกระบวนการกลุ่มที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนว่า มีด้วยกัน 4 ขั้น ดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นนำ คือ การเตรียมความพร้อมในการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เช่น การทบทวนความรู้เดิม การสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะตามมา การเลือกหัวหน้ากลุ่ม และการชี้แจงบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน

ขั้นที่ 2 ขั้นกิจกรรม คือ การให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมที่เตรียมไว้เพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการเรียนของตน และเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์อภิปรายให้เกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนขึ้นได้ในภายหลัง

ขั้นที่ 3 ขั้นอภิปราย คือ การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิด ความรู้สึก และการเรียนรู้ที่เกิดขึ้น

ขั้นที่ 4 ขั้นสรุปและนำไปใช้ เป็นขั้นของการรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูลต่างๆ จากขั้นกิจกรรมและอภิปรายมาประสานกันจนได้ข้อสรุปที่ชัดเจน รวมทั้งการกระตุ้นให้ผู้เรียนนำเอาการเรียนรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติหรือใช้จริงในชีวิตประจำวัน

จันทิกา ลิ้มปวีเจริญ (2522 : 45-47) ได้กล่าวว่า ขั้นตอนของการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่ม แบ่งออกเป็น 6 ขั้น โดยที่แต่ละขั้นมิได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด และในการทำกิจกรรมแต่ละครั้งนั้นผู้เรียนก็ได้รู้สึคว่ามาถึงขั้นใดแล้ว เพราะแต่ละขั้นค่อยเป็นค่อยไป ขั้นตอนต่างๆ ที่เกิดขึ้นมีลักษณะดังนี้

1. ขั้นวางแผน (Planning) ก่อนมีการเรียนการสอนครูต้องวางแผนไว้ก่อนว่าจะจัดกิจกรรมใดให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่กำหนดไว้ และควบคุมอย่างไร ให้ผู้เรียนค้นพบอะไรบ้าง ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ต้องการ กิจกรรมใดอาจเป็นในรูปแบบ หรือการอภิปราย หรืออื่น ๆ

2. ขั้นลงมือปฏิบัติ (Participation) ผู้สอนเป็นผู้ให้กิจกรรมโดยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกคน

3. ขั้นค้นพบ (Discovery) ผู้เรียนต้องร่วมกิจกรรมและคอยสังเกต และเกิดความรู้สึกความเข้าใจเป็นการค้นพบสิ่งที่เรียนด้วยตนเอง

4. ขั้นวิเคราะห์ (Analysis) เมื่อเกิดความเข้าใจในกิจกรรมก็จะเกิดการเรียนรู้ นำสิ่งที่เรียนรู้ไปวิเคราะห์ด้วยตนเอง หรือบางครั้งก็ได้วิเคราะห์ร่วมกันกับกลุ่มใหญ่

5. ขั้นประเมินผล (Evaluation) เมื่อได้วิเคราะห์วิจารณ์ร่วมกันก็จะมีการประเมินผล อาจเป็นการประเมินผลร่วมกับกลุ่มหรือผู้เรียนเกิดการวิเคราะห์และประเมินผลเอง หลังจากกลุ่ม

อภิปรายไปแล้วก็ได้ การประเมินผลช่วยให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมสิ่งต่างๆ ที่ได้กระทำไปแล้ว โดยตนเองมีส่วนร่วมทั้งทางกาย อารมณ์ สติปัญญา

6. ขั้นนำไปใช้ (Application) เป็นการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้และประเมินผลแล้วไปประยุกต์ใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมและตนเอง ขั้นนี้ยากที่จะติดตามผลของกันและกันและบางครั้งผู้เรียนหรือผู้สอนเองก็นำสิ่งที่เรียนรู้ไปใช้โดยไม่รู้ตัว

พรรณราย ทฤษฎีประภา (2529 : 12) ได้กล่าวว่า กระบวนการกลุ่มสามารถจำแนกออกเป็น 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ฝึกอธิบายความมุ่งหมายของกิจกรรม
2. แบ่งกลุ่มย่อย
3. แนะนำวิธีการ
4. แจกอุปกรณ์ (ถ้ามี)
5. เปิดโอกาสให้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ถ้าต้องการคำถามนำเพื่อการอภิปรายก็จะต้อง

กำหนดลงไปว่ามีคำถามอะไรบ้าง เป็นข้อ ๆ ไป

6. รวมกลุ่มใหญ่ ให้การป้อนกลับ
7. ผู้ฝึกกล่าวสรุปเนื้อหาสาระสำคัญต้องการเรียนรู้กันจากกิจกรรมที่ได้ทำ

จากเอกสารที่กล่าวมาข้างต้นพอจะสรุปได้ว่าขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม มีดังนี้

1. ขั้นนำ คือ การปูพื้นผู้เรียนให้มีความพร้อมในการเรียน เช่น การทบทวนความรู้เดิม หรือการสร้างบรรยากาศให้เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ที่จะตามมา การเลือกหัวหน้ากลุ่ม และการชี้แจงบทบาทหน้าที่ของแต่ละคน

2. ขั้นกิจกรรม เป็นระยะที่ให้ผู้เรียนลงมือทำกิจกรรมที่เตรียมไว้ หรือคิดค้นแสวงหาสิ่งที่ต้องการจะเรียนรู้ด้วยตนเอง และเพื่อให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการเรียนของตน รวมทั้งเพื่อให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ที่จะสามารถนำมาวิเคราะห์ อภิปรายให้เกิดการเรียนรู้ที่ชัดเจนขึ้นได้ในภายหลัง ซึ่งผลจากการเรียนรู้จะเกิดจากตัวผู้เรียนโดยตรง

3. ขั้นอภิปรายและวิเคราะห์ คือ การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดเห็น ความรู้สึก หลังจากที่ได้ทำกิจกรรมเสร็จไปแล้วจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวางขึ้นสามารถที่จะประเมินความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ตลอดจนช่วยให้ผู้เรียนรู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้ดำเนินการจะต้องเป็นผู้นำทางช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์พฤติกรรมต่างๆ และอภิปรายร่วมกันจนเกิดการเรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

4. ขั้นประยุกต์ใช้และสรุป เป็นขั้นของการรวบรวมความคิดเห็นและข้อมูลต่างๆ ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่นในขั้นกิจกรรมและขั้นอภิปรายมาสรุปเป็นหลักการของตนเอง

โดยผู้ดำเนินการและผู้เรียนช่วยกันสรุปถึงการเรียนรู้ทั้งหมดที่เกิดขึ้น รวมทั้งการกระตุ้นให้ผู้เรียน นำเอาการเรียนรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติหรือใช้จริงในชีวิตประจำวัน

5. ขึ้นประเมินผล โดยผู้เรียนจะเป็นผู้ประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเองและของกลุ่มจากการอภิปรายให้ข้อเสนอแนะ และติชมร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในกลุ่ม

6. เทคนิควิธีการที่ใช้ในการจัดกระบวนการกลุ่ม

ในการดำเนินกระบวนการกลุ่ม สามารถที่จะใช้เทคนิคต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสำเร็จได้หลายวิธีและสามารถนำไปใช้แตกต่างกันได้ตามความเหมาะสม ซึ่งวินิจ เกตุขำ และคมเพชร จิตรสุภกุล (2522 : 127-163) ทิศนา แจมมณี และคนอื่น ๆ (2524 : 201-202) ผกา บุญเรือง (2525 : 99) และสุรางค์ โค้วตระกูล (2541 : 397-398) ได้เสนอเทคนิคที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มไว้ อย่างสอดคล้องกัน ดังนี้ (การะเกด ดวงดาว, 2546: 1-21)

1. การแสดงบทบาทสมมติ (Role-Play) เป็นการจัดสถานการณ์เพื่อให้ผู้แสดงได้แสดงออกตามธรรมชาติ เปิดโอกาสให้บุคคลแสดงบุคลิกภาพของเขาอย่างอิสระ โดยมีการเตรียมสถานการณ์หนึ่งไว้ล่วงหน้า และมีความใกล้เคียงกับความเป็นจริง โดยให้ผู้ที่มีบทบาทแสดงความรู้สึกนึกคิดของตนเกี่ยวกับบทบาทนั้นออกมา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนได้มีโอกาสศึกษาวิเคราะห์ถึงความรู้สึกและพฤติกรรมของตนเองและผู้อื่น ได้อย่างลึกซึ้ง และช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทที่ต่างไปจากตน

2. เกม (Game) การใช้เกมเป็นกิจกรรมให้สมาชิกเข้าไปอยู่ในสถานการณ์ที่ผู้เล่นยินยอมตกลงกันที่จะปฏิบัติตามเงื่อนไขหนึ่งเพื่อให้ได้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งมักจะมีผลในรูปของการแพ้-ชนะ การเล่นเกมจะช่วยให้สมาชิกได้เรียนรู้ยุทธวิธีต่าง ๆ ที่จะเอาชนะอุปสรรคต่างๆ และได้ฝึกฝนเทคนิคและทักษะที่ต้องการ รวมทั้งช่วยให้เกิดความสนุกสนานโดยมีองค์ประกอบของเกม ดังนี้

2.1 กติกา เพื่อให้สมาชิกได้ทำกิจกรรมอย่างมีระเบียบเรียบร้อยบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการ โดยไม่ต้องพะวงกับสิ่งนอกประเด็น

2.2 วิธีการ เป็นขั้นตอนของการเล่น ซึ่งจะมีผลต่อบรรยากาศของการเล่นเกม

2.3 จุดมุ่งหมายของการเล่นเกม เป็นเป้าหมายที่ผู้นำกลุ่มต้องการให้สมาชิกได้บรรลุถึงจุดมุ่งหมาย

2.4 อารมณ์ การแสดงออก และการใช้ความคิด เป็นพฤติกรรมและความรู้สึกที่สมาชิกได้เล่นเกม ได้แสดงออกและรับรู้ซึ่งกันและกัน

3. สถานการณ์จำลอง (Simulation) เป็นกิจกรรมที่ใช้สถานการณ์ที่จำลองขึ้นให้เหมือนจริงหรือใกล้เคียงกับความเป็นจริงมาเป็นเครื่องมือในการสอน โดยให้ผู้เรียนเข้าไปอยู่ในสถานการณ์และมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งต่าง ๆ ในสถานการณ์จำลอง ผู้เรียนมีโอกาสได้ทดลองแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในชีวิตจริงอาจไม่กล้าแสดงเพราะเป็นการเสี่ยงต่อผลที่จะได้รับจนเกินไป ประสบการณ์จากสถานการณ์จำลองจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจลึกซึ้งในองค์ประกอบที่ซับซ้อนของสภาพความเป็นจริง

4. กรณีตัวอย่าง (Case) เป็นการใช้กรณีหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจริง มาดัดแปลงและใช้เป็นสื่อ ตัวอย่างหรือเครื่องมือในการให้ผู้เรียนได้ศึกษาวิเคราะห์และอภิปรายร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและฝึกฝนการใช้ความคิดในการแก้ปัญหาต่าง ๆ วิธีการนี้ช่วยให้ผู้เรียนคิดและพิจารณาข้อมูลที่ตนได้รับอย่างถี่ถ้วน รวมทั้งการนำเอากรณีต่าง ๆ ที่คล้ายคลึงกับชีวิตจริงมาใช้ จะช่วยให้ผู้เรียนมีลักษณะใกล้เคียงกับความเป็นจริง ซึ่งมีส่วนทำให้ผู้เรียนมีความสามารถทางการเรียนรู้มากขึ้น

5. กลุ่มย่อย (Small Group) การใช้กลุ่มย่อยช่วยเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างทั่วถึง รวมทั้งให้สมาชิกได้เรียนรู้จากกันและกัน คือได้เรียนรู้ความรู้สึก พฤติกรรม การปรับตัว การมีปฏิสัมพันธ์ การเรียนรู้บทบาทหน้าที่ การแก้ปัญหาและการตัดสินใจร่วมกันทั้งยังได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความรู้ ความคิด การใช้เทคนิคกลุ่มย่อยมีหลายวิธีด้วยกันแล้วแต่ผู้จัดจะคิดค้น แต่ที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ กิจกรรมกลุ่ม ที่เรียกว่ากลุ่มระดมสมอง

6. การอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เป็นการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือหัวข้อที่กลุ่มตัดสินใจร่วมกัน โดยสมาชิกจะได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเป็นอิสระ และเป็นธรรมชาติ ส่งเสริมให้สมาชิกทุกคนได้ฝึกตนเองให้เป็นผู้มีคุณสมบัติที่ดี เหมาะสมกับการเป็นสมาชิกในสังคมประชาธิปไตย การอภิปรายกลุ่มจะช่วยก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในสังคม การบูรณาการความคิดและก่อให้เกิดสัมพันธ์ภาพซึ่งกันและกัน

จากเอกสารที่กล่าวมาข้างต้น พอจะสรุปได้ว่าเทคนิควิธีการ และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมกลุ่มนั้นมีอยู่มากมายหลากหลายวิธีการ ดังนั้นในการเลือกใช้เทคนิคหรือวิธีการใดวิธีการหนึ่งนั้น ควรคำนึงถึงหลักการ วิธีและการดำเนินการของแต่ละแบบตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นหรือความแตกต่างระหว่างบุคคลของสมาชิกภายในกลุ่มนั้นๆ เพื่อให้การจัดกิจกรรมกลุ่ม บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

7. องค์ประกอบที่สำคัญในการจัดกระบวนการกลุ่ม

การจัดกระบวนการกลุ่มหรือการทำงานเป็นกลุ่มหรือเป็นทีมของกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจะมีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและความสมบูรณ์ของปัจจัยต่างๆ เช่น ความเข้าใจในจุดมุ่งหมายของการทำงาน บทบาทหน้าที่ของผู้ร่วมกลุ่มในการทำงาน การสื่อความหมาย การประสานงาน และการจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกัน ปัจจัยเหล่านี้ถือว่าเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลต่อการจัดกระบวนการกลุ่มหรือการทำงานเป็นทีม องค์ประกอบที่สำคัญนี้มีเป็นจำนวนมาก แต่องค์ประกอบที่ถือว่าเป็นหัวใจของกระบวนการกลุ่มซึ่งขาดมิได้มี 3 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ (ทิสนา แคมมณี, 2545 : 12-13)

1. องค์ประกอบด้านผู้นำกลุ่ม ผู้นำกลุ่มนับว่าเป็นบุคคลสำคัญในการดำเนินงานของกลุ่ม กลุ่มใดขาดผู้นำกลุ่มก็ยากที่จะทำงานให้เป็นผลสำเร็จ เพราะขาดแกนกลางที่สำคัญที่จะเป็นฟันเฟืองในการช่วยให้กลุ่มดำเนินงาน หากกลุ่มใดมีผู้นำที่มีคุณสมบัติที่ดี รู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากผู้นำนั้นมีลักษณะของผู้นำที่ดี และสามารถใช้ภาวะผู้นำได้เหมาะสมกับสถานการณ์แล้ว กลุ่มนั้นก็ย่อมบรรลุผลเป้าหมายได้อย่างราบรื่นและรวดเร็ว

2. องค์ประกอบด้านบทบาทสมาชิกกลุ่ม ในการทำงานเป็นกลุ่ม หากกลุ่มมีผู้นำที่ถึงแม้ว่าจะดีเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าสมาชิกในกลุ่มขาดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน และไม่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ของสมาชิกกลุ่มที่ดี กลุ่มนั้นจะทำงานให้บรรลุผลสำเร็จได้ยาก เพราะการทำงานเป็นกลุ่มต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากผู้ร่วมงานทุกคนเป็นสำคัญ ดังนั้นสมาชิกกลุ่มทุกคนต้องตระหนักในความสำคัญของตน และพยายามปฏิบัติตนในการทำงานในฐานะการเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่ม การดำเนินงานของกลุ่มก็จะสามารถประสบผลสำเร็จได้อย่างรวดเร็ว

3. องค์ประกอบด้านกระบวนการ กลุ่มใดก็ตามหากมีผู้นำดี มีสมาชิกกลุ่มที่เข้าใจและช่วยกลุ่มตามบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่แล้ว กลุ่มนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะดำเนินไปได้ด้วยดี อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าคนจะดีเพียงใดก็ตาม แต่กระบวนการดำเนินงานไม่เหมาะสม ผลงานของกลุ่มก็อาจจะไม่ดีเท่าที่ควร เช่น กลุ่มที่ทำงานโดยขาดการวางแผนการทำงานร่วมกัน ความไม่เข้าใจในแผนงานและขั้นตอนการทำงาน อาจเป็นสาเหตุทำให้การดำเนินงานของสมาชิกไปคนละทิศละทาง เป็นปัญหาต่อการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม อีกประการหนึ่งกระบวนการทำงานที่ไม่ดีพออาจก่อให้เกิดปัญหาาระหว่างบุคคลขึ้นมา ทำให้สมาชิกกลุ่มเกิดการแตกแยกกันได้ ดังนั้น กระบวนการทำงานจึงนับเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการทำงานร่วมกัน กลุ่มใดมีความเข้าใจในกระบวนการที่ดีและสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม กลุ่มนั้นก็มักจะประสบความสำเร็จในการทำงาน

8. บทบาทของผู้นำกระบวนการกลุ่ม

ผู้นำกระบวนการกลุ่มถือว่าเป็นผู้ที่มีความสำคัญ เพราะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการชี้แนะหรือทำกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม ได้มีผู้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำกระบวนการกลุ่ม ดังนี้

ทิสนา เขมมณี และเยาวพา เดชะคุปต์ (2522, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 : 36) กล่าวถึงบทบาทของผู้นำกลุ่มไว้ดังนี้

1. ริเริ่มการทำงานของกลุ่ม (Initiating) คือ บทบาทในการริเริ่มการดำเนินงานของกลุ่ม และช่วยให้กลุ่มทำงานไปได้โดยเสนอแนวทางในการคิดและการทำงานให้แก่กลุ่ม เสนอวิธีการทำงานและกระตุ้นให้กลุ่มอภิปราย และแสดงความต้องการของกลุ่ม เพื่อหาแนวทางในการทำงาน
 2. วางระเบียบการทำงาน (Regulating) คือ บทบาทในการแนะแนวทางและการกระตุ้นการทำงานของกลุ่ม เช่นการตั้งเป้าหมายในการทำงาน วางขั้นตอนในการทำงาน กำหนดระยะเวลาในการทำงาน การสรุปรวบรวมข้อมูล เป็นต้น
 3. การเสนอข้อมูล (Informing) คือ บทบาทในการเสนอข้อมูลและความคิดใหม่ ๆ ให้แก่กลุ่มเช่นเดียวกับสมาชิกคนอื่น ๆ
 4. การสนับสนุนบรรยากาศในการทำงาน (Supporting) คือ บทบาทในการสร้างบรรยากาศที่ดีในการทำงาน และช่วยให้ทุกคนอยากทำงาน เช่น การกระตุ้นให้ทุกคนอยากทำงาน การประนีประนอม การลดความตึงเครียดในการทำงาน การควบคุมสถานการณ์ในกลุ่ม เป็นต้น
 5. การประเมินผล (Evaluating) คือ บทบาทที่ช่วยให้กลุ่มประเมินการทำงาน ประเมินการตัดสินใจ จุดมุ่งหมาย และวิธีการของกลุ่ม เพื่อช่วยให้ได้ข้อสรุปที่ถูกต้องแน่นอน
- เตือนใจ แวงงาม (2534 , อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 : 37) ได้กล่าวถึงบทบาทของผู้นำกลุ่มไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้กลุ่มเกิดการปฏิสัมพันธ์กัน
2. ส่งเสริมให้สมาชิกเกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
3. คอยชี้แนะให้สมาชิกได้เข้าใจวัตถุประสงค์ให้ตรงกัน
4. คอยสอดแทรกเพื่อให้บรรยากาศสนุกสนาน
5. ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกได้ระดมความคิดร่วมกันอย่างเป็นหนึ่งเดียว
6. รักษากฎเกณฑ์ของกลุ่มให้เป็นหนึ่งเดียว
7. สนับสนุนให้มีการสื่อความกันอย่างถูกต้อง
8. คอยช่วยเหลือแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้คลี่คลาย ระดมพลังของสมาชิก

วงศ์จันทร์ จำเภา (2544 : 37) ได้สรุปบทบาทของผู้นำกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. ให้การสนับสนุนส่งเสริมให้มีปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่ม และยอมรับที่สมาชิกแสดงออกให้ความสะดวกในการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ให้ความช่วยเหลือ
2. ริเริ่มการทำงานของกลุ่ม ชี้นำ สอดแทรก
3. วางระเบียบการทำงาน
4. เสนอข้อมูล
5. สนับสนุนให้สื่อความหมายกันได้ถูกต้อง
6. แก้ไขความขัดแย้ง
7. ระดมพลังของสมาชิก
8. การประเมินผล

Davis (1977, อ้างถึงใน ทิศนา เขมมณี, 2545 : 16-17) ได้จำแนกบทบาทหน้าที่ของผู้นำออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ

1. บทบาทเกี่ยวกับการทำงาน ได้แก่ บทบาทของผู้นำในการที่จะนำกลุ่มให้สามารถทำงานให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย ได้แก่
 - 1.1 ทำความเข้าใจในจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการทำงานและช่วยให้ผู้ร่วมงานเข้าใจตรงกัน
 - 1.2 วางแผนงานและขั้นตอนการทำงานร่วมกับผู้ร่วมงาน
 - 1.3 แบ่งงานและมอบหมายงานอย่างเหมาะสม
 - 1.4 ริเริ่มความคิดใหม่ให้กับกลุ่ม หรือกระตุ้นกลุ่มให้ริเริ่มความคิดใหม่ ๆ
 - 1.5 แสวงหาข้อมูล ความคิดเห็น หรือให้ข้อมูล ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน
 - 1.6 ช่วยให้กลุ่มมีความเข้าใจตรงกันในข้อมูลหรือประเด็นต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการบรรลุผลสำเร็จของงาน
 - 1.7 ช่วยประสานความคิดเห็นของผู้ร่วมงานให้เกิดประโยชน์ต่อการบรรลุเป้าหมายของงาน
 - 1.8 ช่วยขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย
 - 1.9 ติดตามผลงาน ประเมินผลงาน และสรุปงานเป็นระยะๆ และแจ้งให้ผู้ร่วมงานทราบ
 - 1.10 ควบคุมมาตรฐานผลงานของกลุ่มหรือทีมงาน
 - 1.11 ประเมินผลงาน ปรับปรุงงาน

2. บทบาทหน้าที่ของผู้นำเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม ได้แก่

2.1 จัดระเบียบและควบคุมระเบียบของกลุ่ม บทบาทนี้เป็นบทบาทที่ช่วยให้ทุกคนมีโอกาสดัดเทียมกันในการแสดงความคิดเห็น และช่วยให้การดำเนินงานเป็นไปได้อย่างเรียบร้อย ไม่ซุลมุนวุ่นวาย เพราะมีระเบียบควบคุมไว้ ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินการไปได้อย่างราบรื่นไม่แตกแยก

2.2 ดูแลเอาใจใส่สมาชิกในกลุ่มให้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นหรือแสดงความสามารถอย่างทั่วถึง บทบาทนี้ช่วยให้ทุกคนรู้สึกว่าคุณค่า มีประโยชน์ต่อกลุ่ม ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและต้องทำงานให้กลุ่ม

2.3 รังฟังและพิจารณาความคิดเห็นของสมาชิกอย่างทั่วถึง การที่ผู้นำรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกและนำสิ่งที่ฟังมาพิจารณาไม่ละทิ้งไปเฉยๆ จะทำให้สมาชิกผู้ร่วมงานมีความรู้สึกภาคภูมิใจและพอใจทำให้เกิดแรงจูงใจที่จะช่วยกลุ่มต่อไปอีก

2.4 ช่วยทำความกระจ่างให้แก่กลุ่ม ในการทำงานกลุ่มมักประสบปัญหาของการเข้าใจไม่ตรงกันในเรื่องการสื่อความหมาย ความเข้าใจที่ไม่ตรงกันนี้อาจเป็นสาเหตุทำให้สมาชิกเกิดความขุ่นข้องหมองใจกันและแตกแยกกันได้ ผู้นำจึงจำเป็นต้องคอยสังเกตและช่วยเหลือกลุ่มตามความเหมาะสม

2.5 สร้างบรรยากาศที่อบอุ่นและเป็นมิตรให้เกิดขึ้นในกลุ่ม บรรยากาศที่ดีเป็นมิตรเป็นกันเองปลอดภัยจากความกลัว ปลอดภัยจากความรู้สึกว่าจะถูกตัดสินหรือถูกมองไปในทางที่ไม่ถูกไม่ควร บรรยากาศในลักษณะนี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มเกิดความรู้สึกสบายใจและทำงานตามความสามารถของตนอย่างเต็มที่

2.6 ขจัดหรือลดความขัดแย้งต่าง ๆ ในกลุ่ม ความขัดแย้งเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้กลุ่มแตกแยก หากผู้นำไม่สามารถที่จะช่วยเรื่องนี้ได้ พลังจากความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มจะลดน้อยลงไป จนอาจเป็นผลทำให้กลุ่มไม่สามารถรวมตัวกันจนงานบรรลุผลสำเร็จได้

ทดลอง ภิรมย์รัตน์ (2521 : 66) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำกลุ่มไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมความคิดริเริ่มของสมาชิก
2. ไม่แสดงอำนาจบาทใหญ่จนเกินเหตุ ไม่ปกป้องอ้อมชูสมาชิกจนเกินเหตุ
3. ไม่ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบจับผิดแต่เพียงอย่างเดียว
4. การมอบหมายหน้าที่การงานให้สมาชิก ควรคำนึงถึงความเหมาะสมและความแตกต่าง

ระหว่างบุคคล

5. การแบ่งกลุ่มย่อยให้รับผิดชอบปฏิบัติงาน จะได้ผลดีกว่าให้กลุ่มใหญ่กระทำ

6. ต้องมีความไวในการจับความรู้สึกนึกคิดของกลุ่ม

7. จัดสถานการณ์ และสิ่งแวดล้อมในการทำงาน ให้ทุกคนมีความรู้สึกว่าการกระทำเพื่อการตอบสนองความต้องการของกลุ่ม มิใช่ตอบสนองความต้องการของบุคคล

8. ควบคุมบทบาทอันไม่พึงปรารถนาของสมาชิกบางคน

วินิจ เกตุขำ (2522 : 110) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้นำกลุ่มในด้านการรักษาความเป็นไปของกลุ่มไว้ดังต่อไปนี้

1. มีการยอมรับความคิดที่ดีของสมาชิกในกลุ่ม ส่งเสริมให้สมาชิกช่วยเหลือกลุ่ม
2. มอบหมายความรับผิดชอบสำหรับสมาชิกแต่ละคน โดยพิจารณาตามความสามารถและความเหมาะสม
3. ช่วยให้สมาชิกมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่ม มีความผูกพันในกลุ่ม และทำให้คิดถึงกลุ่มมากกว่าตนเอง
4. รู้สึกสมาชิกเป็นรายบุคคล ช่วยเหลือสมาชิกให้เข้าใจตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิก

พนม ลิมอารีย์ (2517, อ้างถึงใน ทิศนา แขมมณี, 2545 : 15-16) ได้แบ่งบทบาทหน้าที่ของผู้นำไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. หน้าที่หลัก ได้แก่ หน้าที่ทางด้านการบริหารงาน วางแผนงานนโยบาย เป็นผู้เชี่ยวชาญเป็นตัวแทนของกลุ่มต่อบุคคลภายนอก เป็นผู้ให้รางวัลและลงโทษ เป็นผู้ตัดสินประนีประนอม เป็นผู้ควบคุมความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม
2. หน้าที่รอง ได้แก่ หน้าที่ทางด้านเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่กลุ่ม เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม เป็นตัวแทนรับผิดชอบ เป็นนักอุดมคติ เป็นบิดาของกลุ่ม เป็นผู้ให้คำปรึกษาและเป็นแพะรับบาป เมื่อมีการทำงานผิดพลาด

ในการทำกิจกรรมกลุ่มนั้น ผู้นำกลุ่มเป็นผู้ที่มีบทบาทและมีความสำคัญมากในกลุ่มบทบาทของผู้นำกลุ่มจะส่งผลต่อสมาชิกภายในกลุ่มให้ปฏิบัติงานได้อย่างเต็มศักยภาพ มีบุคลิกภาพและมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และหากผู้นำสามารถแสดงบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างเหมาะสม ก็จะสามารรถที่จะนำกลุ่มไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้เป็นอย่างดี

9. บทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม

สมาชิกกลุ่มที่ดีนั้นจะต้องมีความรู้และเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตน โดยรู้ว่าตนควรจะทำอะไรที่จะเป็นการช่วยเหลือกลุ่มได้บ้าง เพราะในการรวมกลุ่มนั้นสมาชิกของกลุ่มถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการเข้าร่วมทำกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม เพราะการรวมกันเป็นกลุ่มนั้น เพื่อ

ช่วยกันแก้ไขปัญหา และดำเนินกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ มีผู้กล่าวถึงบทบาทของสมาชิกภายในกลุ่มไว้หลายท่าน ดังนี้

ทิสนา แยมมณี (2545: 25-27) ได้กล่าวถึงบทบาทของสมาชิกกลุ่มว่ามี 2 บทบาทใหญ่ๆคือ

1. บทบาทเกี่ยวกับการทำงาน (Task Function) ได้แก่ บทบาทที่สมาชิกกลุ่มพึงกระทำเพื่อช่วยให้งานของกลุ่มสำเร็จตามเป้าหมาย ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับบทบาทดังนี้

1.1 ผู้ริเริ่ม เป็นผู้เสนอความคิดหรือวิธีการใหม่ ๆ ในการพิจารณาปัญหาของกลุ่ม เพื่อให้กลุ่มบรรลุผลตามที่ต้องการ

1.2 ผู้แสวงหาข้อมูลหรือความคิดเห็น เป็นผู้ถามคำถามเพื่อให้เกิดความกระจ่างหรือเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะ ข้อมูลข้อเท็จจริงต่างๆ มาใช้ในการแก้ปัญหาของกลุ่ม

1.3 ผู้ให้ข้อมูลหรือข้อคิดเห็น เป็นผู้ให้ข้อมูลข้อเท็จจริงหรือข้อสรุปต่าง ๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการพิจารณาปัญหาและการดำเนินงานของกลุ่ม

1.4 ผู้ชี้แจงแสดงเหตุผล เป็นผู้ให้รายละเอียดต่างๆ โดยการขยายความให้ตัวอย่างหรือให้ความหมาย พยายามทำความเข้าใจกับความคิดหรือข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อช่วยให้สมาชิกเกิดความกระจ่างในข้อมูลหรือความคิดเห็นของกลุ่ม

1.5 ผู้สรุป ผู้ประเมินผล เป็นผู้ที่ให้ข้อมูลแก่กลุ่มว่าทำงานไปถึงไหนแล้ว โดยสรุปสิ่งที่ทำไปแล้ว พยายามประเมินความก้าวหน้าของกลุ่ม

1.6 ผู้กำหนดมาตรฐาน เป็นผู้กำหนดมาตรฐานซึ่งกลุ่มพยายามจะก้าวไปถึง หรือพยายามใช้มาตรฐานในการประเมินผลความก้าวหน้าของกลุ่ม

1.7 ผู้ปฏิบัติกร เป็นผู้ช่วยให้กลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมายที่ต้องการได้ง่ายขึ้น

2. บทบาทเกี่ยวกับการรวมกลุ่ม (Maintenance Function) ได้แก่ บทบาทที่สมาชิกกลุ่มพึงกระทำเพื่อช่วยให้กลุ่มรวมกันอยู่ได้ ไม่แตกแยก ซึ่งจะมีผลทำให้พลังของกลุ่มลดน้อยลงไป ซึ่งสมาชิกกลุ่มที่ดีควรจะช่วยเหลือกลุ่ม โดยการทำหน้าที่ต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้สนับสนุน กระตุ้น เป็นผู้พยายามกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะ ข้อมูลหรือความคิดเห็น เป็นผู้ที่ให้คำชมเชยในเวลาอันเหมาะสม

2.2 ผู้ควบคุมการสนทนา เป็นผู้ที่พยายามจะควบคุมการสนทนาให้ไปสู่เป้าหมาย ไม่ออกนอกทาง และพยายามช่วยกลุ่มให้ดำเนินงานไปสู่เป้าหมาย

2.3 ผู้ประนีประนอม เป็นผู้ที่คอยไกล่เกลี่ยและหาทางแก้ปัญหาเมื่อมีสมาชิกกลุ่มเกิดความคิดเห็นขัดแย้งกัน

2.4 ผู้สังเกตการณ์ และให้คำติชม เป็นผู้ที่คอยสังเกตกระบวนการทำงานของกลุ่ม และบอกกลุ่มให้ทราบเพื่อประเมินประสิทธิภาพของการทำงานร่วมกัน

2.5 ผู้ผ่อนคลายความตึงเครียด เป็นผู้ช่วยให้กลุ่มเกิดบรรยากาศที่ดีด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสร้างอารมณ์ขัน การประนีประนอม การแก้ปัญหาความขัดแย้ง การช่วยรักษาบรรยากาศที่ดีของกลุ่ม

วินิจ เกตุจำ (2522 :118-123) ได้กล่าวถึงบทบาทที่สมาชิกจะแสดงออกมาในกลุ่มว่าแสดงออกมาใน 2 ลักษณะดังนี้

1. บทบาทในเรื่องงาน (Task Roles) สมาชิกที่แสดงบทบาทในเรื่องงานย่อมหมายความว่า เขามีความมุ่งมั่นที่จะให้กลุ่มทำงานได้สำเร็จ บทบาทในเรื่องงานมีดังนี้

1.1 ผู้มีความคิดริเริ่ม สมาชิกที่มีบทบาทประเภทนี้จะเป็นผู้ที่แนะนำกิจกรรมต่าง ๆ หรือวิธีการที่จะนำมาดำเนินงานให้สำเร็จ

1.2 ผู้ไปหาข้อมูล สมาชิกบางคนเป็นผู้ที่มีความร่วมมือในการทำงานแต่ยังขาดความเข้าใจในข้อมูลบางประการ เขาจึงต้องพยายามที่จะขวนขวายหาข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน

1.3 ผู้ให้ข้อมูล ในจำนวนสมาชิกหลายคน มักจะมีสมาชิกที่มีความรอบรู้ในเรื่องต่าง ๆ ดังนั้นเขาจะมีความสามารถที่จะให้ข้อมูลแก่สมาชิกในกลุ่มได้เป็นอย่างดี ซึ่งข้อมูลนั้นย่อมจะทำให้สมาชิกเกิดความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน

1.4 ผู้นำท่าความกระฉับกระเฉงในความคิดต่างๆ ในการทำงานกลุ่มบางครั้งกลุ่มจะมีปัญหาโต้แย้งกัน ซึ่งสาเหตุอาจจะมาจากการไม่เข้าใจในเรื่องของความคิดของกลุ่ม ทำให้มีปัญหามากมาย บุคคลบางคนสามารถจะทำให้กลุ่มเข้าใจในความคิดได้เป็นอย่างดี ทำให้สมาชิกมีความกระฉับกระเฉงต่อกลุ่ม

1.5 ผู้สรุปเรื่องราว ในการอภิปรายเสนอความคิดเห็น การโต้แย้งกันในกลุ่ม มักใช้เวลาในการพูดคุยสนทนากัน บางครั้งมีการออกนอกเรื่อง สมาชิกบางคนมองเห็นผลเสียจึงทำหน้าที่สรุปเรื่องราวเพื่อให้กลุ่มกลับมาพิจารณาเรื่องที่กำลังอภิปราย และทำให้สมาชิกมีความเข้าใจตรงกันด้วย

1.6 ผู้แสวงหาความคิด สมาชิกบางคนจะไม่ต้องการเฉพาะข้อเท็จจริงจากบุคคลอื่น แต่ต้องการทราบว่าบุคคลอื่นมีความคิดเห็นอะไรบ้างที่มีคุณค่าต่อการนำมาใช้ในกลุ่ม

1.7 ผู้ให้ความคิด บุคคลนี้จะแสดงความเชื่อและความคิดเห็นออกมาให้กลุ่มได้รับทราบ โดยการให้คำแนะนำหลายประเด็นเพื่อให้กลุ่มได้เลือกวิธีการเอง

1.8 ผู้ชี้แจงรายละเอียด สมาชิกประเภทนี้จะเป็นผู้ให้คำแนะนำโดยการให้ตัวอย่างอย่างละเอียด ให้การแนะนำอย่างมีเหตุผล

1.9 ผู้บอกกล่าว สมาชิกที่มีบทบาทเช่นนี้จะอธิบายสถานภาพของกลุ่ม โดยพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และชี้ให้เห็นทิศทางของกลุ่มอีกด้วย

1.10 ผู้ประเมิน บุคคลที่แสดงบทบาทเช่นนี้จะเป็นผู้ประเมินความเป็นไปของกลุ่มว่าดำเนินการไปอย่างไร

1.11 ผู้ปฏิบัติการ จะเป็นผู้ทำงานให้แก่กลุ่ม จัดหาวัสดุอุปกรณ์ จัดเตรียมสิ่งต่าง ๆ สำหรับกลุ่ม

1.12 ผู้บันทึก จะทำหน้าที่จดข้อเสนอแนะทำเป็นบันทึกการตัดสินใจของกลุ่ม

1.13 ผู้มีพลัง ทำหน้าที่ให้กลุ่มต้องตัดสินใจปฏิบัติการอะไรบางอย่าง ที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ และยังทำหน้าที่เร้าให้กลุ่มได้มีกิจกรรมที่ยิ่งใหญ่กว่าเดิม มีคุณภาพดีกว่าเดิมด้วย

2. บทบาทในการเสริมสร้างและรักษาความเป็นไปของกลุ่ม (Group-Building and Maintenance Roles) สมาชิกทั้งหลายจะต้องดำเนินงานของกลุ่มให้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายแล้ว ยังมีหน้าที่บางประการที่สมาชิกกระทำภายในกลุ่มเพื่อช่วยกลุ่มให้อยู่ได้ ให้สมาชิกสามารถติดต่อกับบุคคลอื่นได้เป็นอย่างดี มีการประสานกลุ่มให้อยู่ร่วมกัน บทบาทของสมาชิกอาจจะแยกออกได้ดังต่อไปนี้

2.1 ผู้ให้การสนับสนุน สมาชิกของกลุ่มประเภทนี้จะเป็นผู้ที่แสดงความซาบซึ้งในการทำงานหรือการให้ความช่วยเหลือกลุ่มของสมาชิกที่จะทำให้งานสามารถดำเนินไปด้วยความสำเร็จเรียบร้อย เมื่อมีโอกาสเขาจะแสดงความพอใจในกิจกรรมของกลุ่ม ตลอดจนแสดงความซาบซึ้งในการที่กลุ่มได้รับความสำเร็จ

2.2 ผู้ประสาน สมาชิกนี้จะมีความเข้าใจบุคคลในกลุ่มว่าเป็นผู้ที่มีความแตกต่างกัน ดังนั้นในบางครั้งมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างบุคคล เกิดความเครียดในการทำงาน เขาจึงพยายามจะทำให้ทุกคนเกิดความสบายใจในการทำงานของตนเอง ประสานความรู้สึกของบุคคลเข้าด้วยกัน เพื่อให้กลุ่มทำงานได้ดี

2.3 ผู้ควบคุมการอธิบาย บุคคลประเภทนี้จะเป็นผู้ที่คอยดูแลควบคุมการสนทนา การอภิปรายของกลุ่ม โดยการนำให้สมาชิกได้พูดให้ตรงกับหัวข้อที่กำลังอภิปราย ถ้ามีสมาชิกนำกลุ่มออกนอกประเด็น เขาก็จะพยายามแสดงความคิดเห็นต่อกลุ่มให้พิจารณาในประเด็นที่สำคัญของกลุ่มอีกครั้งหนึ่ง

2.4 ผู้กำหนดมาตรฐาน สมาชิกบางคนมีหน้าที่คอยกระตุ้นเตือนให้ทุกคนนึกถึงมาตรฐานของการทำงานคอยเตือนความทรงจำเกี่ยวกับข้อตกลงที่ตั้งเอาไว้

2.5 ผู้คล้อยตาม ในการรักษาความเป็นไปของกลุ่มนั้นบางครั้งต้องมีสมาชิกประเภทผู้คล้อยตามบ้าง เพราะเขาเป็นผู้ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ทำให้กลุ่มรู้สึกว่าการดำเนินไปด้วยความราบเรียบ บุคคลประเภทนี้แสดงความคิดเห็นน้อย แต่จะเป็นผู้สังเกตการณ์มากกว่า

2.6 ผู้สังเกตการณ์กลุ่มและผู้แสดงความคิดเห็น สมาชิกเหล่านั้นจะมีการบันทึกเหตุการณ์ต่าง ๆ ในขบวนการกลุ่ม ซึ่งเกิดขึ้นในกลุ่มทุกครั้งไป นอกจากนี้จะมีการเสนอข้อมูลเหล่านี้กลับไปยังกลุ่ม พร้อมกับแปลความหมายให้กลุ่มทราบถึงความเป็นไปของกลุ่มโดยส่วนรวม

2.7 ผู้ประนีประนอม ความขัดแย้งในกลุ่มเกิดขึ้นได้เสมอ สมาชิกบางคนมีความสามารถจะทำให้กลุ่มรู้สึกสบายใจขึ้น มีการรักษาหน้าที่ของสมาชิกเอาไว้ ดังนั้นอาจจะมีการหาความคิดเห็นมาผสมผสานกันเข้า หรือเรียกว่าเดินกันคนละครึ่งทาง แต่ในบางกรณีก็มีการยอมรับความบกพร่องของสมาชิกด้วย

เรวดี วงศ์พรหมเมฆ (2520, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเผลา, 2544 : 37) ได้กล่าวถึงบทบาทของสมาชิกกลุ่มว่า แยกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. บทบาทเกี่ยวกับการทำงาน เป็นบทบาทที่เกี่ยวข้องกับกรงาน โครงการ หรือปัญหาที่กลุ่มกำลังกระทำอยู่ รวมทั้งเรื่องราวที่กลุ่มกำลังอภิปรายถกเถียงกัน และจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานด้วย

2. บทบาทในการรวมกลุ่ม หมายถึง บทบาทในการรวมกันของกลุ่ม เพื่อแก้ปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งการปฏิบัติงาน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายต่าง ๆ ร่วมกัน

3. บทบาทเฉพาะตน หมายถึง บทบาทของสมาชิกแต่ละคน ดังนั้นในการรวมกลุ่มจึงเป็นโอกาสอันดีที่จะช่วยให้สมาชิกแต่ละคนได้ฝึกการแสดงบทบาทของตนเอง

จากเอกสารที่ได้กล่าวมาสรุปได้ว่า บทบาทของสมาชิกกลุ่มคือ การที่สมาชิกภายในกลุ่มยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิกคนอื่น และปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ความรับผิดชอบที่ตนเองได้รับมอบหมายจากกลุ่ม รวมทั้งมีการประสานงานกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และให้ความร่วมมือกับกลุ่มในการทำงานเพื่อให้กลุ่มสามารถพัฒนาและดำเนินงานไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในปัจจุบันกระบวนการกลุ่มเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการเรียนมากขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ หรือการเสริมสร้างพฤติกรรมอันพึงประสงค์ รวมทั้งจัดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ออกไป นอกจากนี้กิจกรรมกลุ่มยังเป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีระหว่างบุคคลให้เกิดความร่วมมือและสามารถอยู่ร่วมในสังคมในแต่ละระดับได้ โดยผู้ดำเนินกิจกรรมต้องมีความเข้าใจเนื้อหาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมกลุ่ม ขั้นตอน ตลอดจนเทคนิควิธีการในการจัด เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนให้เหมาะสมกับเด็กในแต่ละกลุ่ม โดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อตัวเด็กมากที่สุด

10. ประโยชน์ของการจัดกระบวนการกลุ่ม

กระบวนการกลุ่มมีประโยชน์มากทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะกระบวนการกลุ่มสามารถช่วยในการพัฒนา การวินิจฉัยหรือด้านการบำบัด มีประโยชน์ต่อโรงเรียน ต่อชุมชน ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาผู้เรียนให้เกิดทักษะตามที่มุ่งหวังได้ มีผู้ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกระบวนการกลุ่มไว้หลายท่าน ดังนี้

พนม ลิ้มอารีย์ (มปป. : 56-57) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการจัดกิจกรรมกลุ่มไว้ดังนี้

1. กลุ่มเป็นที่ช่วยฝึกทักษะในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น
2. กลุ่มเป็นที่ช่วยฝึกทักษะในการคิดพิจารณาและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ โดยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทักษะคิด ความคิดเห็น รวมทั้งการให้กำลังใจซึ่งกันและกัน
3. กลุ่มช่วยเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นกับตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมที่สังคมยอมรับ
4. กลุ่มช่วยให้สมาชิกเกิดความรู้สึกร่วมกันและปลอดภัย ให้กำลังใจ ให้การยอมรับอย่างไม่มีเงื่อนไข ให้การช่วยเหลือสนับสนุน

คมเพชร ฉัตรศุกกุล (2530, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา, 2544 : 32) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้

1. ประโยชน์ในด้านการพัฒนา เช่น การสนองความต้องการพื้นฐานของบุคคล การสร้างพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคม การพัฒนาด้านเจตคติ ความสนใจ ความสามารถ คุณค่าด้านอาชีพ ตลอดจนความเจริญงอกงามด้านความรู้และทักษะ
2. ประโยชน์ด้านการวินิจฉัย สำหรับผู้นำกลุ่ม เมื่อมีการทำกิจกรรมกระบวนการกลุ่มจะทำให้มีโอกาสที่จะสังเกตสมาชิกในกลุ่มแต่ละคน ทำให้ได้รับความเข้าใจเป็นอย่างดีในตัวผู้เรียน
3. ประโยชน์ในด้านการบำบัด ในการรวมกลุ่มของบุคคลนั้นจะมีค่าในการบำบัดได้เป็นอย่างดี ในโรงพยาบาล คลินิก จะนำวิธีการกลุ่มไปใช้ในการรักษาคนไข้ โดยทำการบำบัดทางจิตวิทยากับคนไข้เป็นกลุ่ม สำหรับในโรงเรียนผู้เรียนที่มีปัญหาคล้ายกันอาจได้รับความช่วยเหลือ โดยการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม จะได้รับประโยชน์จากกิจกรรมกระบวนการกลุ่ม เช่น การแก้ปัญหาทางอารมณ์ การพัฒนานิสัยของตนเอง เป็นต้น
4. ประโยชน์ต่อโรงเรียนและชุมชน การเข้าร่วมกระบวนการกลุ่ม จะช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาตนเองในด้านต่างๆ ทำให้เป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีคุณค่าสร้างประโยชน์ให้แก่โรงเรียนและชุมชนได้

วิไลวรรณ สันถะโกมล (2522, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเภา, 2544 : 33) ได้สรุปประโยชน์ของกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้ คือ

1. ทักษะทางปัญญา เป็นทักษะที่ช่วยให้อยู่ร่วมกัน และทำงานกับผู้อื่น ได้อย่างราบรื่น เช่น ทักษะการเป็นผู้ให้และผู้รับ การปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม การควบคุมตนเอง การยอมรับความสามารถของตนเองและผู้อื่น
2. ทักษะในการศึกษาค้นคว้า เป็นทักษะในการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เก็บรวบรวมข้อมูล การพูด การฟัง การอ่าน และการรายงาน เป็นต้น
3. ทักษะทางสติปัญญา ได้แก่ ทักษะในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิพากษ์วิจารณ์ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการคิดอย่างมีเหตุผล
4. ทักษะในการทำงานกลุ่ม (Group Work Skill) ทักษะในการทำงานร่วมกับผู้อื่น ฝึกการวางแผน การเป็นผู้นำ การแสดงความคิดเห็นด้วยการอภิปราย การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ทิศนา เขมมณี และเยาวพา เชชะลุปต์ (2522, อ้างถึงใน วงศ์จันทร์ จำเเหลา, 2544: 33) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของกระบวนการกลุ่มไว้ดังนี้
 1. กระบวนการกลุ่มช่วยสนองความต้องการของบุคคลได้ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ
 2. กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาทางด้านอารมณ์และสังคม โดยฝึกให้สมาชิกรู้จักการเก็บอารมณ์ การแสดงอารมณ์ให้ถูกต้องเหมาะสม
 3. กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาด้านทัศนคติ ความสนใจและความสามารถ โดยให้สมาชิกรู้จักปรับปรุงแก้ไข พัฒนาทัศนคติและสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น ๆ
 4. กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาทางด้านอาชีพ ไม่ว่าจะอยู่ในบทบาทผู้นำหรือผู้ตาม พัฒนาบุคลิกภาพให้เหมาะสมกับอาชีพ
 5. กระบวนการกลุ่มช่วยพัฒนาด้านความรู้และทักษะด้านต่างๆ เพื่อให้สมาชิกรู้จักการทำงานร่วมกันในการทำกิจกรรม เคารพกฎเกณฑ์ของกลุ่ม

การจัดการเกี่ยวกับการสอน

การจัดการเกี่ยวกับการสอนจะเป็นองค์ประกอบหลักของระเบียบวินัยที่ดีในห้องเรียน และ การใช้เทคนิคการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในและติดตามบทเรียน จะเป็นวิธีที่ดีที่จะลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียน ซึ่งมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ ครูจะเตรียมบทเรียนอย่างไร จะสอนบทเรียนนั้นอย่างไร จะจัดเตรียมห้องเรียนอย่างไร จะจัดเตรียมการเคลื่อนไหวขณะสอนอย่างไร จะให้ความสนใจกับนักเรียนทุกคนพร้อมๆ กันทั้งชั้นได้อย่างไร จะเปลี่ยนจากกิจกรรมหนึ่งไปสู่อีกกิจกรรมหนึ่งอย่างไร ตลอดจนจะเปลี่ยนจากบทเรียนหนึ่งไปสู่อีกบทเรียนหนึ่งอย่างไร

1. สิ่งที่จะช่วยสนับสนุนการจัดการเกี่ยวกับการสอน

1. ซึ่งให้เห็นว่าการจัดการห้องเรียน จะส่งผลทางบวกต่อพฤติกรรมของนักเรียน
2. ซึ่งให้เห็นว่าเทคนิคการสอนเฉพาะแต่ละอย่างจะมีส่วนในการเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรืออาจจะมีส่วนก่อให้เกิดปัญหาหรือเป็นอุปสรรคในการเสริมสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์
3. ซึ่งให้เห็นว่า “เทคนิค” มีความสำคัญที่สุดในการควบคุมห้องเรียนไม่ใช่บุคลิกภาพของครู

2. ลักษณะการสอนที่ดี

ทองทิพย์ วรรณพัฒน์ (2522 : 65,อ้างถึงใน อุไร บัวทอง , 2543 : 18) ได้กล่าวถึงลักษณะการสอนที่ดีว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. การสอนที่ดีนั้นจะไม่ยึดหลักสูตรเป็นบรรทัดฐานแน่นอนตายตัว การสอนควรยืดหยุ่นให้เหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมในปัจจุบัน
2. การสอนที่ดีจะต้องมีการเตรียมการสอนล่วงหน้า
3. การสอนที่ดีจะต้องยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
4. การสอนที่ดีจะต้องให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง
5. การสอนที่ดีจะต้องเป็นการสอนที่ส่งเสริมความเจริญงอกงามให้เด็กทั้งด้านร่างกาย สมอง อารมณ์ และสังคม

วินิจ เกตุขำ (2522 :117-118 ,อ้างถึงใน อุบลวรรณ บัวอ่อน,2537 :22) ได้กล่าวถึงลักษณะการสอนที่ดีต้องประกอบด้วย

- 1) ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยการกระทำ
- 2) ส่งเสริมให้นักเรียนทำเป็นหมู่
- 3) มีการตอบสนองความต้องการ
- 4) มีการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างวิชา
- 5) มีการใช้อุปกรณ์การสอน
- 6) ควรจัดให้มีกิจกรรมประกอบบทเรียน
- 7) มีการส่งเสริมให้ใช้ความคิด
- 8) มีการส่งเสริมความคิดริเริ่ม
- 9) มีการใช้การจูงใจ
- 10) มีการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตย

- 11) มีการวัดผลการเรียนการสอน
- 12) มีการเร้าความสนใจก่อนทำการสอน
- 13) ครูต้องมีการเตรียมการสอนเป็นอย่างดี
- 14) ครูสอนวิชาที่มีรากฐานมาจากความสนใจของนักเรียน
- 15) ครูควรสอนให้นักเรียนได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้งห้า
- 16) มีการแนะนำให้นักเรียนได้คิดแก้ปัญหา
- 17) มีการเปลี่ยนแปลงการสอนอยู่เสมอ

สุพิน บุญชูวงศ์ (2532 : 10-12) กล่าวถึงลักษณะการสอนที่ดีว่าควรมีลักษณะดังนี้

- 1) มีการส่งเสริมนักเรียนด้วยการกระทำ
- 2) มีการส่งเสริมให้นักเรียนด้วนการทำงานกลุ่ม
- 3) มีการตอบสนองความต้องการของนักเรียน
- 4) มีการสอนให้สัมพันธ์ระหว่างวิชาที่เรียนกับวิชาอื่น ๆ
- 5) มีการใช้สื่อการสอน
- 6) มีกิจกรรมให้นักเรียนทำหลายอย่าง
- 7) มีการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์
- 8) มีการส่งเสริมให้นักเรียนได้ใช้ความคิดอยู่เสมอ
- 9) มีการจูงใจ
- 10) มีการส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแบบประชาธิปไตย
- 11) มีการเร้าความสนใจก่อนลงมือทำการสอน
- 12) มีการประเมินผลอยู่ตลอดเวลา

อาภรณ์ ใจเที่ยง(2546 : 11-13) กล่าวถึงลักษณะการสอนที่ดีว่าควรมีลักษณะดังนี้

- 1) เป็นการสอนที่มีการเตรียมการมาเป็นอย่างดี
- 2) เป็นการสอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนา
- 3) เป็นการสอนที่ผู้สอนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
- 4) เป็นการสอนที่ผู้เรียนได้ลงมือกระทำกิจกรรมด้วยตนเอง
- 5) เป็นการสอนที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของหลักสูตร
- 6) เป็นการสอนที่คำนึงถึงประโยชน์ที่ผู้เรียนที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- 7) เป็นการสอนที่เร้าความสนใจของผู้เรียน
- 8) เป็นการสอนที่มีบรรยากาศส่งเสริมการเรียนรู้
- 9) เป็นการสอนที่ผู้สอนรู้จักใช้จิตวิทยาการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

- 10) เป็นการสอนที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย
- 11) เป็นการสอนที่มีกระบวนการ
- 12) เป็นการสอนที่มีการวัดผลประเมินผลทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังเรียน
- 13) เป็นการสอนที่ผู้สอนสอนด้วยวิद्यุณความเป็นครู

สุจินต์ วิศวานนท์ (2526 : 5-13 ,อ้างถึงใน อุบลวรรณ บัวอ่อน,2537 :22-23) กล่าวถึงองค์ประกอบของการสอนที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งก่อให้เกิดประสิทธิผลอย่างแท้จริง มีดังนี้

1. การรู้จักผู้เรียนเพื่อช่วยให้อการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสม ผู้สอนควรทำความรู้จักผู้เรียนเกี่ยวกับความต้องการ ความสามารถทางสติปัญญา ความสนใจ ความพร้อมและความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. การวางแผนการสอน ในการวางแผนการสอนที่ดีครูควรมีความเข้าใจระบบการเรียนการสอน ว่าประกอบด้วยการศึกษาเนื้อหาวิชาที่กำหนดไว้ในหลักสูตร การวินิจฉัยภูมิหลังของผู้เรียนการกำหนดวัตถุประสงค์ การกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนและการประเมินผล ซึ่งการวางแผนการสอนเป็นการเตรียมการสอนตามขั้นตอนของระบบการเรียนการสอนจะช่วยให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ

3. เทคนิคในการดำเนินการสอน การดำเนินการสอน การดำเนินการสอนที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องอาศัยเทคนิคทักษะและวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตลอดจนการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม รู้จักใช้จิตวิทยาการเรียนการสอน มีการสร้างบรรยากาศที่ดีในชั้นเรียน ประกอบกับการนำแผนการสอนมาใช้เหมาะสม

4. การปรับปรุงการเรียนการสอน เป็นการแก้ไขและปรับปรุงข้อบกพร่องของการเรียนการสอน โดยอาศัยข้อมูลจากการประเมินผล ซึ่งจะช่วยให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. คุณลักษณะของครูที่ดี เป็นสิ่งที่ส่งเสริมให้การสอนของครูมีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่าครูเป็นผู้ก่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการในด้านต่างๆ ขึ้นในตัวผู้เรียน ดังนั้นบุคลิกภาพและคุณลักษณะต่างๆ ของครูที่แสดงออกมาในขณะที่ทำหน้าที่สอนหรือพฤติกรรมที่ครูแสดงออกในการสอนจึงมีส่วนช่วยส่งเสริมหรืออุดหนุนการเรียนรู้ของเด็ก

อำนาจ เจริญศิลป์ (2526 : 36-37,อ้างถึงใน อุบลวรรณ บัวอ่อน,2537 :23) กล่าวถึงคุณลักษณะของการสอนที่มีประสิทธิภาพ ไว้ดังนี้คือ

- 1) ครูผู้สอนต้องมีความรู้ในเนื้อหาวิชาที่สอนอย่างดี
- 2) ครูผู้สอนต้องมีความมั่นใจในตนเองขณะที่สอน
- 3) ครูผู้สอนต้องรู้จักนำวิธีการสอนในแบบต่างๆ มาประยุกต์ใช้ให้ถูกต้องเหมาะสม

ชาลัชย อาจินสมาจาร (2528 : 13-14) ได้จำแนกคุณลักษณะการสอนที่มีประสิทธิภาพและมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการเรียนรู้ของนักเรียน ดังนี้

1. การสอนที่แจ่มแจ้ง ครูควรมีความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชาที่สอน โดยให้คำแนะนำที่ชัดเจน มีการยกตัวอย่างและใช้อุปกรณ์ เพื่อนำมโนทัศน์ที่เป็นนามธรรมให้นักเรียนและการสอน
 2. มีความกระตือรือร้น ครูควรสร้างบรรยากาศของการเรียนให้สนุก และมีแรงจูงใจในตนเอง รวมทั้งก่อให้เกิดแรงจูงใจในผู้อื่นด้วย ตลอดจนมีเจตคติที่ดีต่อการเรียนการสอน
 3. การเน้นในเรื่องงาน ครูควรสร้างบรรยากาศในการเรียนการสอนอย่างเป็นการเป็นงาน โดยจัดเวลาสำหรับการฝึกทักษะใหม่ๆ ให้เพียงพอ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของงานให้ชัดเจน
 4. กลยุทธ์ในการสอน ครูควรใช้วิธีการสอนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การฝึกความคิด การทำงานที่ต้องให้นักเรียนใช้สติปัญญาในระดับสูงขึ้น การให้ฝึกแบบฝึกหัดทบทวน เป็นต้น
 5. มีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียน ครูควรแสดงให้นักเรียนมีความคิดว่า ตัวนักเรียนมีคุณค่า แสดงความเป็นกันเอง และยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน รวมทั้งเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินการสอนของครูด้วย
 6. ใช้คำถามที่น่าสนใจ มีการเตรียมคำถามในแต่ละบทเรียน โดยตั้งคำถามในระดับสูงขึ้น เพื่อให้นักเรียนคิดและพยายามตั้งคำถามที่ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
- นอกจากนี้แล้ว ชาลัชย อินทรประวัตติ (2532 : 32-33) ยังได้กล่าวถึงการสอนที่มีประสิทธิภาพว่า กิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ ดังตาราง 1 ตาราง 1 เปรียบเทียบหลักการเรียนรู้และหลักการสอน

หลักการเรียนรู้	หลักการสอน
1) นักเรียนจะเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพเมื่อเขามีความพร้อมที่จะเรียน	1) การสอนจะต้องสอนให้สอดคล้องกับความพร้อมของนักเรียน และการจัดสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสม
2) นักเรียนจะเรียนรู้ได้ดี ถ้าเขาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้อย่างแท้จริง	2) พยายามให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการสอนให้มาก ครูไม่ควรแสดงอยู่เพียงผู้เดียว
3) นักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดี ถ้าเขาได้เรียนทีละน้อย จากง่ายไปหายาก	3) ครูควรสอนทีละเรื่อง ทีละตอน เริ่มจากใกล้ตัวไปหาสิ่งที่อยู่ไกลตัว เริ่มจากรูปธรรมไปหานามธรรมจากเรื่องที่ยากไปเรื่องที่ยาก

ตาราง 1 (ต่อ)

หลักการเรียนรู้	หลักการสอน
4) นักเรียนต้องการรับรู้การกระทำของเขา	4) ครูต้องให้ข้อมูลย้อนกลับแก่นักเรียน เพื่อให้เขาได้รับทราบการกระทำของเขาเมื่อให้งานเขาทำแล้วก็ต้องตรวจงานให้เขาและแจ้งให้เขาทราบในระยะเวลาสั้น ๆ
5) นักเรียนต้องการเสริมแรง	5) ครูต้องให้การชมเชยให้รางวัลที่เหมาะสมและสม่ำเสมอ
6) การปฏิบัติซ้ำบ่อย ๆ จะเกิดการเรียนรู้ได้ดี	6) เปิดโอกาสให้นักเรียนมีการฝึกหัดทดลองและปฏิบัติด้วยตนเองบ่อย ๆ
7) ความพึงพอใจต่อสิ่งที่เขาเรียนต่อครู ต่อสภาพการณ์รอบๆ ตัวของผู้เรียนจะช่วยให้การเรียนรู้ได้ผลดีการเรียนในสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกับความเป็นจริงจะทำให้ให้นักเรียนเกิดความเข้าใจอย่างรวดเร็ว	7) ผู้สอนควรพยายามปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเองให้เหมาะสมอยู่เสมอ ลดความเครียดของนักเรียนลงให้มากที่สุด โดยพยายามให้ความเป็นกันเองที่เหมาะสมและสร้างบรรยากาศแห่งประชาธิปไตยขึ้นในห้องเรียนพยายามจัดสถานการณ์การสอนให้มีสภาพคล้ายคลึงกับชีวิตจริง หรือความเป็นจริงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้
8) ความแตกต่างระหว่างบุคคลจะทำให้ให้นักเรียนแต่ละคนเกิดการเรียนรู้ได้มากน้อย เร็วช้าไม่เท่ากัน	8) ปฏิบัติต่อนักเรียนแต่ละคนแตกต่างกันไปตามความแตกต่างของแต่ละคน ความผิดในลักษณะเดียวกันของนักเรียนหลายคนอาจจะมีสาเหตุที่ไม่เหมือนกันก็ได้
9) นักเรียนจะเรียนได้ดีเมื่อเขามีความสนใจที่จะเรียน มีเป้าหมายที่แน่นอนในการเรียน	ใช้การจูงใจ ช่วยชี้แนะในการตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียน สร้างแรงจูงใจทั้งภายในและภายนอกตัวนักเรียน

3. หลักในการปกครองชั้นเรียน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในแต่ละครั้งนั้นครูผู้สอนจะต้องคำนึงถึงหลักการและเทคนิคในการจัดการเกี่ยวกับการสอนและการปกครองชั้นเรียน เทคนิคหรือวิธีการที่ครูใช้ในการปกครองชั้นเรียน มีส่วนส่งเสริมการสร้างบรรยากาศทางจิตวิทยา กล่าวคือ ถ้าครูปกครองชั้นเรียน

ด้วยความยุติธรรม ยึดหลักประชาธิปไตยใช้ระเบียบกฎเกณฑ์ที่ทุกคนยอมรับ ยินดีปฏิบัตินักเรียนทุกคน ก็จะอยู่ในห้องเรียนอย่างมีความสุข เกิดความรู้สึกอบอุ่น พอใจและสบายใจ ในทางตรงกันข้ามถ้าครูโหด ไม่ยุติธรรม เลือกรักที่รักที่ซัง ปกครองชั้นเรียนแบบเผด็จการ นักเรียนเกิดความรู้สึกไม่ศรัทธาครู ไม่เห็นคุณค่าของระเบียบกฎเกณฑ์ และส่งผลให้ไม่สนใจเรียน ไม่อยากมาโรงเรียน อารมณ์ ใจเที่ยง (2537 : 232) ได้เสนอแนะว่าในการปกครองชั้นเรียนครูควรยึดหลักต่อไปนี้

1. หลักประชาธิปไตย ครูควรให้ความสำคัญแก่นักเรียนเท่าเทียมกัน ให้ความเสมอภาค ให้อิสระ ให้โอกาสแก่ทุกคนในการแสดงความคิดเห็น ขณะเดียวกันครูต้องใจกว้างยินดีรับฟังความคิดเห็นของทุกคน และควรฝึกให้นักเรียนรู้จักปฏิบัติตนตามสิทธิหน้าที่ รู้จักเคารพสิทธิของผู้อื่นให้รู้จักการอยู่ร่วมกันอย่างประชาธิปไตย

2. หลักความยุติธรรม ครูควรปกครองโดยให้ความยุติธรรมแก่นักเรียนทุกคน โดยทั่วถึง นักเรียนจะเคารพศรัทธาครู และยินดีปฏิบัติตามกฎระเบียบของห้องเรียน ยินดีปฏิบัติตามคำอบรมสั่งสอนของครู ตลอดจนไม่สร้างปัญหาให้แก่ชั้นเรียน

3. หลักพรหมวิหารสี่ อันได้แก่ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา เมตตา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้ลาภยศ สุข สรรเสริญ อุเบกขา หมายถึง ความเที่ยงธรรม การวางตัวเป็นกลาง ถ้าครูทุกคนยึดหลักพรหมวิหารสี่ในการปกครองชั้นเรียนแล้ว ยังเป็นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้แก่นักเรียนได้อีกส่วนหนึ่ง

4. หลักความใกล้ชิด การที่ครูแสดงความเอาใจใส่ ความสนใจ ให้ความใกล้ชิดกับนักเรียน เป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างบรรยากาศทางด้านจิตวิทยา วิธีการแสดงความสนใจนักเรียนทำได้หลายวิธี วิจิตร วสุวานิช (2531 : 135) ได้เสนอแนะไว้ดังนี้

1) ครูจะต้องรู้จักนักเรียนในชั้นทุกคน รู้จักชื่อจริง ชื่อเล่น ความสนใจของเด็กแต่ละคน เป็นต้นว่า งานอดิเรก มีพี่น้องกี่คน จุดดี จุดด้อย ของเด็กแต่ละคน

2) ครูจะต้องแสดงความสนใจในสารทุกข์สุกดิบของเด็กแต่ละคน

3) ครูจะมอบเวลาของตนเพื่อเด็กเวลาที่นอกเหนือจากงานสอน เพื่อช่วยเหลือเด็กที่ต้องการความช่วยเหลือเป็นพิเศษ เช่น ต้องการขอคำปรึกษา ต้องการของคำแนะนำในการหารายได้พิเศษ ครูจะต้องพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือเด็กได้ตลอดเวลา

4) ครูจะต้องใกล้ชิด สัมผัสเด็กทั้งร่างกายและจิตใจ คำสั่งสอนและการกระทำของครูจะต้องสอดคล้องกัน เช่น ถ้าครูจะอบรมสั่งสอนเด็กเรื่องความซื่อสัตย์ ครูจะต้องปฏิบัติตนเป็นคนซื่อสัตย์ด้วยเช่นกัน ภายสัมผัสก็เป็นสิ่งจำเป็น การจับต้องตัวบ้าง จะเป็นสื่อให้นำเด็กรู้สึกถึงความใกล้ชิดสนิทสนม

พรรณิ ช.เจนจิต (2545 : 325) ได้กล่าวถึงหลักการทางจิตวิทยา ที่นำมาใช้เพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมในชั้นเรียนที่ครูสามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับเทคนิคที่มีประสิทธิภาพในการปกครองชั้นเรียนของคูนิน (Kounin,1970,อ้างถึงในพรรณิ ช.เจนจิต 2545 :320) ดังนี้

1. แสดงให้นักเรียนเห็นถึงความเชื่อมั่นในตนเองของครู ตลอดจนการเตรียมพร้อมสำหรับการเริ่มบทเรียนในวันแรก

2. ให้คิดว่าจะวางแผนอย่างไรกับการปกครองชั้นเรียนในแต่ละวัน และจะพูดคุยอะไรกับนักเรียนในช่วง 2-3 นาที ของวันแรก

3. สร้างกฎระเบียบในชั้นเรียน และกระตุ้นให้นักเรียนสนใจ

4. เริ่มต้นสอนในช่วงโมงแรกด้วยการให้งานที่มีความชัดเจน ซึ่งสามารถปฏิบัติได้

5. ในช่วงสัปดาห์แรกกับนักเรียนใหม่ ให้นักเรียนทำกิจกรรมภายใต้การนำของครู

6. ให้การสอนมีความกระชับ นักเรียนมีความรับผิดชอบที่จะดำเนินการต่อไปด้วยตนเอง และจะต้องมีการให้ข้อคิดเห็น

7. แสดงให้นักเรียนเห็นว่า ครูเป็นผู้ที่มีความสามารถ มีการเตรียมตัวดี และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ

8. ทำให้การสอนมีความเป็นวิชาชีพ แต่นำารื่นรมย์ในสิ่งที่น่าสนใจ และทำให้บรรยากาศในชั้นเรียนให้เหมือนการค้าเงินธุรกิจ แต่มีลักษณะของการให้ความช่วยเหลือ

วิธีการหนึ่งที่ดีที่สุดที่จะช่วยให้นักเรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนคือ ครูจะต้องพยายามจำชื่อนักเรียนทุกคนให้ได้เร็วที่สุด พยายามทำความรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล โดยเมื่อเข้ามาในห้องครูต้องพยายามเรียกชื่อนักเรียนทุกคนให้ทั่วถึง ทักทายนักเรียนโดยการเรียกชื่อ เพื่อแสดงให้นักเรียนเห็นว่าครูจำชื่อได้ พูดยกับนักเรียนอย่างเป็นกันเอง ในขณะที่คีนงานให้นักเรียน

4. หลักในการจัดการเกี่ยวกับการสอนให้มีประสิทธิภาพ

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้ประสบผลสำเร็จ โดยที่นักเรียนไม่แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์นั้น Kounin ได้แนะนำหลักในการควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ไว้ว่า ครูจะต้องควบคุมพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของนักเรียนโดยการให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมในห้องเรียนและการใช้เทคนิคการสอนแทนการใช้คำพูด รวมทั้งให้ใช้วิธีการ ทั้ง 8 วิธีการดังนี้

1. ครูต้องรู้ตลอดเวลาว่ามีอะไรเกิดขึ้นในทุกจุดหรือทุกส่วนของห้องเรียน

2. การดำเนินการบทเรียนอย่างมีขั้นตอน กระชับ ฉับไวจะช่วยให้นักเรียนติดตามบทเรียนได้ทัน

3. การดำเนินการเรียนการสอนอย่างราบรื่นจะมีส่วนช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมในบทเรียน
4. ครูที่มีประสิทธิภาพจะมีระบบของการสร้างความสนใจในบทเรียนให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนและให้นักเรียนทราบว่าความคาดหวังของครูที่จะให้นักเรียนทำอะไรอย่างชัดเจน
5. ครูที่มีประสิทธิภาพจะต้องทำให้นักเรียนสนใจบทเรียนและให้มีส่วนร่วมในบทเรียน
6. ครูที่เก่งในการจัดการเกี่ยวกับพฤติกรรมนักเรียนจะมีความสามารถในการดูแลเหตุการณ์หรือกิจกรรมที่ดำเนินการพร้อม ๆ กัน มากกว่าหนึ่งกิจกรรม
7. ครูต้องคอยดูว่าเด็กต้องไม่ถูกยึดเยียดจนมากเกินไป
8. ครูต้องมีกิจกรรมการเรียนการสอนที่น่าสนใจ สนุกสนาน ทำทาย

และจากการศึกษาวิจัยโดยการสังเกตจากการสอนด้วยตนเองของ Kounin ซึ่งทำการสอนในมหาวิทยาลัย พบว่าเมื่อเราดูหรือว่ากล่าวเด็กคนหนึ่ง การดูหรือการว่ากล่าวนั้นจะกระทบต่อเด็กคนอื่น ในการเปลี่ยนพฤติกรรมเช่นเดียวกัน จากข้อสังเกตนี้ Kounin จึงได้ศึกษาค้นคว้าถึงธรรมชาติ และลักษณะของการหยุด และผลกระทบที่กระจายออกไป ซึ่งผลดังกล่าวนี้ Kounin เรียกว่าผลกระทบโดยอ้อม (ripple effect) โดยได้ทำการทดลองกับเด็กในระดับต่าง ๆ ภายใต้อองค์ประกอบที่ต่างกัน พบว่า ผลกระทบโดยอ้อมจะมีผลอย่างมากในระดับประถมศึกษาตอนต้น ในระดับมหาวิทยาลัยผลกระทบโดยอ้อมจะเกิดขึ้นน้อย ส่วนในระดับมัธยมศึกษาถ้ากล่าวหรือคำดู ไม่มีผลต่อนักเรียนคนอื่น ๆ เพราะในระดับมัธยมพฤติกรรมของนักเรียนมีอิทธิพลอย่างมากจากความนิยมชมชอบในตัวครู และ Kounin พบว่า องค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการควบคุมห้องเรียนมีดังนี้ (อนันต์ ทิพย์รัตน์, 2543 : 25-31)

1. การดูแลห้องเรียนให้ทั่วถึงตลอดเวลา (Withitness) ครูที่สามารถควบคุมห้องเรียนได้ดี ต้องสามารถดูแลนักเรียนทั่วห้องได้อย่างทั่วถึงตลอดเวลา และรู้ว่ากำลังมีอะไรเกิดขึ้น ในการใช้ Withitness ให้มีประสิทธิภาพต้องให้นักเรียนทราบว่าครูกำลังจับจ้องทุกคนอยู่ และลักษณะของ Withitness มีดังนี้
 - 1.1 ความสามารถในการเลือกนักเรียนเฉพาะนักเรียนที่เรียนเฉพาะรายเพื่อการแก้ไขข้อบกพร่อง โดยให้นักเรียนสามารถที่จะกลับไปทำงานของนักเรียนได้ตามปกติ
 - 1.2 ความสามารถในการแยกแยะเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นพร้อมกัน และการจัดการเรื่องลำดับ
 - 1.3 ความสามารถในการควบคุมเหตุการณ์ตั้งแต่ต้น
2. การเริ่มต้นกิจกรรมทันทีและการดำเนินต่อไปอย่างราบรื่นจนจบ (Momentum and Smoothness)

Momentum หมายถึง การเริ่มต้นกิจกรรมทันทีและดำเนินไปตามลำดับจนจบอย่างมีประสิทธิภาพ หรือ การเปลี่ยนแปลงบทเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ

Smoothness หมายถึง การดำเนินไปอย่างราบรื่น ไม่มีการเปลี่ยนหรือกระโดดข้ามขั้นตอนที่จะทำให้ให้นักเรียนตามไม่ทัน

ทั้ง Momentum and Smoothness เป็นองค์ประกอบที่ต้องทำงานกันอย่างผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความสัมพันธ์สูงกับพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ซึ่งต้องคำนึงถึงในขณะดำเนินการสอน หรือการเปลี่ยนบทเรียน กิจกรรม ซึ่งเป็นช่วงที่นักเรียนมักจะเกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ดังนั้นความสามารถของครูในการจัดการเรื่อง Smooth Transition and Maintain Momentum เพื่อควบคุมห้องเรียนจึงมีความสำคัญกว่าเทคนิคในการจัดการด้านพฤติกรรมอื่น ๆ

3. ความสนใจและการมีส่วนร่วม (Group Alerting and Accountability) ในการทำงานกับนักเรียนทั้งชั้นเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องก่อให้เกิดประสิทธิภาพและสร้างสรรค์ โดยการใช้เทคนิคให้นักเรียนเกิดความตื่นกลัว สนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างเหมาะสม โพลัสกลุ่มจะมีความเหมาะสมที่สุดที่จะใช้กับ Group Alerting and Accountability

Alerting : Group Alerting หมายถึง การให้นักเรียนมีความสนใจ และให้นักเรียนทราบโดยเร็วว่าจะให้ทำอะไร ครูที่ใช้เทคนิคนี้อย่างชำนาญจะมองดูห้องเรียนด้วยท่าทีจดจ่อและจะใช้คำพูดต่างๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักเรียน

Accountability หมายถึง การให้นักเรียนแต่ละคนมีความรับผิดชอบในการเข้าร่วมกิจกรรม การเสริมสร้างความรับผิดชอบให้นักเรียนนั้นครูต้องรู้ว่านักเรียนแต่ละคนกำลังทำอะไรตอบสนองสิ่งที่กำลังดำเนินการอย่างไร มีความก้าวหน้าแค่ไหน วิธีการเสริมสร้างความรับผิดชอบให้นักเรียน มีดังนี้

1. ให้นักเรียนทุกคนยกบัตรสำหรับเขียนคำตอบ
2. ครูให้นักเรียนทุกคนสังเกตและตรวจสอบความถูกต้องในการตอบของสมาชิกแต่ละคน
3. ครูให้ทุกคนเขียนคำตอบและสุ่มถามนักเรียนให้ตอบดัง ๆ
4. ครูเดินดูคำตอบของนักเรียนคนอื่นๆที่ไม่ได้ถามคำถาม

วิธีการนี้ทำให้ครูทำงานร่วมกับนักเรียนทั้งห้องได้และสามารถดึงให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมและดูแลความก้าวหน้าของนักเรียน เมื่อนักเรียนเห็นว่าครูดูแลอย่างใกล้ชิด นักเรียนก็จะสนใจมากขึ้น จะเข้าร่วมในกิจกรรมมากขึ้น และจะลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ลง

4. การทำงานมากกว่าหนึ่งอย่างในเวลาเดียวกัน (Overlapping) ถ้าหากว่าครูมีความจำเป็นที่จะต้องตรวจสอบงานของนักเรียนในกลุ่มใหญ่ ในขณะที่ครูจะต้องปล่อยกลุ่มใหญ่ไว้ในสายตาของครูก็ต้องคอยดูแลกลุ่มย่อยด้วย

5. ความเบื่อหน่ายและการกระตุ้น (Satiation and Challenge Arousal) พฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนมักจะเกิดขึ้นเมื่อนักเรียนรู้สึกเบื่อและเหนื่อย ครูต้องระวังเรื่องการให้นักเรียนทำงานที่มากจนเกินไป เด็กก็จะเริ่มทำอะไรผิดๆ มากขึ้น เริ่มละทิ้งบทเรียนและอยากที่จะไปทำอย่างอื่นแทน รวมทั้งเริ่มมองหาสิ่งต่างๆ ที่จะเป็นที่ยอมรับได้ Satiation สามารถชะลอไม่ให้เกิดขึ้นได้ โดยใช้เทคนิคที่เรียกว่า

1. การให้นักเรียนผลัดกันอธิบาย ผลัดกันท่องผลัดกันฟัง (Routine Techniques)
2. จัดกิจกรรมพิเศษเพื่อดึงดูดความสนใจนักเรียน (Positive Techniques)
3. เพิ่มกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นพิเศษ (Negative Techniques)

ความท้าทาย (Challenge) ครูที่มีความสามารถท้าทายในการสอนบทเรียนจะทำให้ให้นักเรียนสนใจได้นาน ทำให้นักเรียนตื่นตัวและอยากรู้อยากเรียน

6. ความกระตือรือร้น (Enthusiasm) ความกระตือรือร้นของครูจะมีส่วนช่วยนักเรียนมีความสนใจการเรียนเพิ่มมากขึ้น โดยครูจะต้องพูดด้วยความจริงใจหรือจากความรู้สึกที่แท้จริงและกิจกรรมที่จะดำเนินการตามคำพูดก็ต้องมีคุณภาพสร้างความตื่นเต้นให้กับนักเรียนได้จริง

7. การจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย (Instructional Variety) ครูที่มีประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจะต้องมีรูปแบบและวิธีการจัดกิจกรรมการสอนที่หลากหลาย

8. ความก้าวหน้าของนักเรียน (Student Progress) ความรู้สึกของนักเรียนเกี่ยวกับความก้าวหน้าของตนเองมีส่วนช่วยป้องกันการก่อพฤติกรรมที่เป็นปัญหา นักเรียนจะไม่มีชัดเจนว่าตัวเองมีความก้าวหน้าหรือไม่ ครูต้องบอกนักเรียนและแสดงความก้าวหน้าของนักเรียนในรูปแบบของตัวเลขหรือกราฟ

การจัดการชั้นเรียนและการป้องกันพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์มีความสำคัญมากกว่าการจัดการพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งคุณิน ได้ให้ความสนใจกับ 2 ประเด็น คือ (1) ความเกี่ยวพันกับงาน (Work Involvement) และ (2) พฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ (Misbehavior) จึงได้กำหนดพฤติกรรมของครูที่เหมาะสมกับเหตุการณ์ทั้ง 2 อย่างนี้ และได้กำหนดองค์ประกอบที่สำคัญไว้ 8 ประการ ซึ่งเป็นเทคนิคสำคัญในการจัดการห้องเรียน ที่สามารถใช้กับเด็กปกติทั่วไปหรือเด็กที่มีปัญหาทางอารมณ์ เทคนิคดังกล่าวสามารถใช้สร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมให้เกิดอิทธิพลต่อนักเรียนและเกิดการเรียนรู้และเป็นมาตรการที่ไม่ต้องอาศัยการลงโทษและความเข้มงวด

แนวทางที่ Kounin กำหนดจะเป็นแนวทางของการจัดการห้องเรียนที่ช่วยให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการเรียนการสอนด้วยความเต็มใจ สามารถลดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักเรียนลงได้มาก และวิธีการดังกล่าวเป็นที่ยอมรับของครูในการที่จะป้องกันพฤติกรรมที่เป็นปัญหาและไม่มีแนวทางที่จะหยุดพฤติกรรมที่เป็นปัญหาเมื่อเกิดขึ้นแล้ว

ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู การจัดกระบวนการกลุ่ม การจัดการเกี่ยวกับการสอน กับพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียน

วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันของพ่อแม่ย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของเด็ก ทั้งนี้เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียน ดังที่วิวาห์วัน มูลสถาน (2523 : 68, อ้างถึงในสุคนธ์ เจริญกลาง, 2535: 38) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูกับวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ปีการศึกษา 2521 ของโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาในกรุงเทพมหานคร จำนวน 143 คน พบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความมีวินัยในตนเองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และยังพบว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองต่างอาชีพกัน มีวินัยในตนเองไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน และ เพ็ญแข ประจันปัจจนิก (2520, อ้างถึงใน สุคนธ์ เจริญกลาง, 2535 : 37) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับเด็กไทยโดยศึกษาร่วมกับลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู ผลการศึกษาพบว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบให้ความรักและใช้เหตุผล มีความสัมพันธ์กับระดับจริยธรรมอย่างเชื่อมั่นได้ ส่วนการอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุมและแบบลงโทษทางกายหรือทางจิตนั้น ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับจริยธรรมมากนัก เด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบรักมากและใช้เหตุผลมากมีจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มอื่น ส่วนเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตและแบบควบคุมน้อยนั้นปรากฏว่า มีจริยธรรมแตกต่างจากเด็กที่ถูกเลี้ยงดูแบบลงโทษทางกายและแบบควบคุมมาก และพบว่า วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบต่าง ๆ นี้จะมีมากน้อยแตกต่างกัน ในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน กล่าวคือในครอบครัวที่มีระดับเศรษฐกิจและสังคมสูง จะให้การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผลมาก แบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกายและแบบควบคุมน้อยกว่า นักเรียนที่มาจากครอบครัวที่ระดับฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ และ สมาน กำเนิด (2520, อ้างถึงใน สุคนธ์ เจริญกลาง, 2535 : 38) ได้ทำการศึกษาแบบแผนการอบรมเลี้ยงดูที่มีต่อการปรับตัวของเด็ก พบว่า เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสามารถปรับตัวได้ดีกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกดขี่และแบบปล่อยปละละเลย ทั้งจากการพิจารณาในกลุ่มรวมและแยกพิจารณาตามเพศ สำหรับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย เด็กหญิงสามารถปรับตัวได้ดีกว่าเด็กชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พัฒนานุสรณ์ สถาพรวงศ์ (2534 : 24, อ้างถึงใน เชิดภัก ศิริสุข, 2543 :39) พบว่า ผลการเลี้ยงดูเด็กโดยใช้วิธีประชาธิปไตยกล่าวคือ ให้ความรักความสนใจและเห็นความสำคัญของเด็กจะทำให้เด็กรู้จักรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถเผชิญชีวิตด้วยความมั่นใจ ส่วนการเลี้ยงดูโดยวิธีอิตาเลียนทำให้เด็กขาดความใกล้ชิดกับพ่อแม่ ขาดความอบอุ่นมั่นคง ปลอดภัย มี

ความรู้สึกว่ากฎเป็นสิ่งที่ต้องทำตามอย่างเคร่งครัด ทำให้ขาดความคิดริเริ่ม ขาดความเชื่อมั่นในตนเองเพราะไม่เคยได้ตัดสินใจแก้ปัญหาเอง

ชูศรี หลักเพชร (2517 : 58,อ้างถึงใน เชิดภัก ศิริสุข,2543 :39) พบว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันกับแบบประชาธิปไตย มีความคิดเห็นกับคุณธรรมด้านต่างๆ คล้ายคลึงกัน เด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีความเชื่อมั่นในตนเองสูงกว่าเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน

Mussen (1969 : 513-514, อ้างถึงในสุนันท์ พรมดี, 2540 : 31) ได้กล่าวว่า การ อบรมเลี้ยงดูเด็กพ่อแม่ควรจะใช้วินัยที่มีเป้าหมายระยะยาว โดยมุ่งให้เด็กได้ยอมรับค่านิยมต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งในจิตใจของเด็กด้วยการให้เหตุผล ให้ความรักแก่เด็ก เนื่องจากการฝึกวินัยเป็นการฝึกให้เด็กแสดงพฤติกรรมในทางที่ดี ถ้าพ่อแม่ไม่ควบคุมเลยเด็กจะไม่สามารถที่จะเรียนรู้ค่านิยมที่เป็นมาตรฐานของสังคม และพฤติกรรมในทางที่ดี แต่ถ้าพ่อแม่ควบคุมมากเกินไปย่อมมีผลทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่น ขาดความสามารถในการปกครองและไม่เชื่อถือตนเอง แต่มีโอกาสรับค่านิยมและคุณธรรมจากพ่อแม่ได้มากกว่าลูกที่พ่อแม่ตามใจ

จากผลการวิจัยดังที่ได้กล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่า การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยจะทำให้เด็กเป็นคนที่มีความกล้าแสดงออกมีความคิดสร้างสรรค์ กล้าที่จะเผชิญสิ่งต่างๆในชีวิตประจำวันด้วยความมั่นใจ และสามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งถือเป็นการปลูกฝังพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยให้กับเด็ก ทั้งในด้านของวินัยส่วนตัวและวินัยต่อสังคม ส่วนเด็กที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลย จะทำให้เด็กเจริญเติบโตขึ้นเป็นคนที่ไม่กล้าแสดงออก ไม่กล้าที่จะตัดสินใจทำอะไรด้วยตนเอง เป็นผู้ที่ขาดระเบียบวินัย ไม่สามารถที่จะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นคนขี้อาย ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้

การนำกระบวนการกลุ่มมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของนักเรียนนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่ได้ผลพอสมควร ดังที่มีผู้วิจัยหลายท่านได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการนำกระบวนการกลุ่มมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมความมีระเบียบวินัย เช่น การะเกด ดวงดาว (2546 : ง) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อเสริมสร้างความมีระเบียบวินัยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านคอนมูล (สุวรรณสารราษฎร์บำรุง) จังหวัดแพร่ พบว่าภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่ม นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยความมีระเบียบวินัยในด้านการตรงต่อเวลาด้านการปฏิบัติตนไม่ผิดระเบียบของกลุ่ม ห้องเรียน โรงเรียนและสังคม และด้านการตระหนักรู้และแสดงออกถึงวัฒนธรรมอันดีงามเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ สุกัญญา เวียงคำ (2543,อ้างถึงใน การะเกด ดวงดาว, 2546 : 27) ศึกษาการใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์เพื่อส่งเสริมพฤติกรรมด้านวิถีประชาธิปไตย

ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านม่วงสามปี สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ
 ลี้ จังหวัดลำพูน จำนวน 24 คน ผลการศึกษาพบว่าแผนการสอนที่สร้างขึ้นโดยใช้กิจกรรมกลุ่ม
 สัมพันธ์เพื่อพัฒนาพฤติกรรมกรรมด้านวิถีประชาธิปไตยของนักเรียน จำนวน 27 แผน 9 คาบ เป็น
 แผนการสอนที่ประกอบด้วยกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักของกลุ่มสัมพันธ์ ซึ่งมีกิจกรรมที่หลากหลาย
 หลาย กิจกรรมการสอนเน้นให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการกิจกรรมและเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการ
 แบ่งกลุ่มย่อย เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้กระบวนการทำงานร่วมกันแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและ
 กัน และเกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และคุณลักษณะพฤติกรรมกรรมด้านวิถีประชาธิปไตย ซึ่ง
 ประกอบด้วยด้านคาราวธรรม สามัคคีธรรมและด้านปัญญาธรรมของนักเรียนที่เรียน โดยใช้กิจกรรม
 กลุ่มสัมพันธ์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

การจัดการที่ดีเกี่ยวกับการเรียนการสอนมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็น
 อย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากหากครูสามารถที่จะดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนไปได้อย่างราบรื่นไม่มี
 การสะดุดหรือหยุดชะงักเพราะว่ามีกิจกรรมอย่างอื่นแทรกเข้ามาระหว่างการดำเนิน กิจกรรมก็จะ
 ทำให้นักเรียนสามารถที่จะเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องและความสนใจของนักเรียนก็ไม่ถูกทำให้
 เปลี่ยนแปลงไปจากความสนใจเดิมที่สนใจอยู่และพฤติกรรมก็จะไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงไปด้วย
 เช่นกัน แต่ถ้าหากว่าครูผู้สอนไม่สามารถที่จะจัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่องและมีความน่าสนใจ
 ด้วยแล้ว พฤติกรรมในการเรียนรู้ของนักเรียนก็จะจะไม่ดำเนินไปตามปกติและจะส่งผลกระทบต่อ
 การเรียนการสอนทำให้ครูผู้สอนไม่สามารถที่จะดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอนต่อไปได้ และเมื่อ
 เป็นเช่นนี้นักเรียนก็จะยิ่งแสดงพฤติกรรมที่ผิดระเบียบวินัยมากยิ่งขึ้นและหากว่าครูผู้สอนไม่
 สามารถที่จะควบคุมพฤติกรรมที่ผิดระเบียบของผู้เรียนได้ครูก็ไม่สามารถที่จะดำเนิน กิจกรรมการ
 สอนต่อไปได้ ดังนั้นก็ย่อมจะแสดงให้เห็นว่า ประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของ
 ครูมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยของผู้เรียนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งการจัดการ
 เกี่ยวกับการสอนที่ดีนั้นก็ย่อมจะส่งผลให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี และทำให้พฤติกรรม
 การเรียนของผู้เรียนก็เป็นไปด้วยดีไม่ส่งผลกระทบต่อการจัดกิจกรรมการสอนของครู ซึ่งผู้ที่มี
 บทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นก็คือครู ซึ่งครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการ
 ดำเนินกิจกรรม การเรียนการสอน การสอนที่ดีมีคุณภาพจะทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ดีกว่าการสอนที่ไม่
 มีคุณภาพ ซึ่งรวมไปถึงพฤติกรรมในการเรียนรู้ด้วย กล่าวคือถ้าหากว่าครูสามารถจัดกิจกรรมการ
 เรียนการสอนได้อย่างมีคุณภาพแล้ว พฤติกรรมในการเรียนรู้ของผู้เรียนก็จะ เป็นไปตามที่ครูคาดหวัง
 ไว้ คือ นักเรียนก็จะมีพฤติกรรมที่ส่งเสริมต่อการเรียนรู้ และไม่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม
 การสอนของครู ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการจัดการเกี่ยวกับการสอนของครูนั้นก็เป็อีกปัจจัยหนึ่งที่จะเป็น
 ตัวกำหนดพฤติกรรมความมีระเบียบวินัยในห้องเรียนของผู้เรียน